

26.

(3)

व्यापलेनातिस्त्रुधमेण परेण योजयन्नुजा।  
 लिङ्गं शास्त्रं नित्यं म प्रमेयं ननौपमम्।  
 निर्दिष्टं लक्षणं नित्यं मे हेतुं दृष्टान्तवर्जितम्।  
 सुतृप्तं निर्गुणं शब्दं तत्वातीतं निरञ्जनम्।  
 अलिभाण्यमस्यैहं पश्यमीशानात्मनि। मे  
 सर्वज्ञं सर्वदेहस्थं व्यापकं सर्वतोमुखम्।  
 निरञ्जं निराकारमात्मनं पश्यते शिवम्।  
 विभिन्नं प्रक्रियाभारं मन्त्रं तन्त्रं परावरम्।  
 मूर्तामूर्तं भगवत्त्वं पश्यतामव्युपलब्धितम्।  
 सर्वज्ञं सर्वदर्शीं च परिपूर्णं सुनिर्मलम्।  
 विमुक्तः कैवल्यभूत सुखमस्य नानुयातम्।  
 ॥ इति सर्वज्ञोत्तरज्ञानपादे अष्टाष्टः ॥  
 = . x . =

27

वृक्षाणां सारभूतं पुष्पं यत्पुष्पाणां सौराज्यम्।  
 तथा च सर्वज्ञात्मनां सारभूतं शिवाज्यम्॥  
 पदाध्यानेन संपूर्णं सर्वबाहु यस्याध्वनम्।  
 अल्पजगत्समहार्यं च तच्छुणुष्वप्यथाक्रमम्।  
 यो ह्यवतीर्द्ध्यताह्यस्तत्वातीतो निरञ्जनः।  
 सर्वज्ञः सर्वज्ञः शास्त्रसर्वोत्तम सर्वतोमुखः॥  
 तस्माच्छास्त्रं विनिष्कृत्वा त्वं नादरुपं निरञ्जयम्।  
 अत्यन्तं गुरुं सुधमं परमं सार्वकामिकम्।  
 प्रविश्य बैद्यवंतं बोधयित्वा च तं विवस्वतम्।  
 पुनस्तदा शिवात्प्राप्तं ममेदं सुधतलक्षणम्।  
 ततः स्वराज्यं वर्ण्यं हंसवर्णं सुसुद्धम्।  
 पुनर्मन्त्राश्च शास्त्राणि च यदौ लक्षणं सुतम्।  
 मामृका हं गच्छेत्ते मूलं विद्यां च सा ह्युताः॥  
 तस्मादैव बाहुं सर्वं धत्ते जगज्जितिविजितम्।



६ या यत स्तस्य देवस्यात्मना हितं काम्यया।  
 व्यभूतं परमो नादो नादो च्छब्दः प्रजायते।  
 शब्दो माता स्मृतो माता प्रवृत्ते माता विदेवताः।  
 सर्वान् कामान् प्रयच्छन्ति विद्वन्माता शक्तिता यथा।  
 स्वरं वर्णं ललाटयोगत् दृश्यं दृश्यं चराचरम्।  
 तस्मादिपासये दुर्गान् स्वरं संयोगं पूर्वकम्।  
 ॥ इति श्री सर्वज्ञा नैतरे भक्त तन्त्रोपनिषि प्रकरणम् ॥

— x —

28

वर्णयोगं विद्यानंतु स्वरं संयोगं पूर्वकम्।  
 परमो करणं चैव ब्रह्म तत्त्वैव साङ्करः॥  
 शृणु त्वैकं मनो भूत्वा वर्णं याके विधिं कर्मम्।  
 कलाशक्तिं कारुण्यं स्वरं संयोगं पूर्वकम्।  
 साकैकमन्त्रं भिन्नं स्वरैर्द्विदशभिस्तथा।  
 कुलैर्ब्रह्म ललाटे स्थाप्य दीर्घं रं जानिनिर्दिशेत्।  
 सानुस्वारं ललाटयोगात् त्रयो नैताः प्रकीर्तिताः॥  
 सवितर्गो स्मृता ह्यस्ता अनुस्वारविवाजिताः॥  
 दृष्ट्वा जायते यन्मै बीजो षष्ठं बीजं नियो जयेत्।  
 माता त्रयलमायुक्तं मूर्ध्नि बिन्दु प्र... बीयेत्।  
 शिवमेवं विधिं विद्यात् सर्ववर्णं त्वबुक्कमात्।  
 कुल दीर्घं पुलाकस्ता व्यथा कामं प्रकल्पयेत्।  
 कुलस्यास्त्यस्त युक्तेन कटारंणतु पूरयेत्।  
 या वि को विनी सं युक्ते जपेत् सैरक्तलोचनः।  
 तींकारस्त्यं युक्तो दीर्घ स्तोत्रो द्योद्युवत्।  
 महंस्तु साधको भूत्वा साधयन्मं प्रकल्पयेत्।  
 निर्ज्योतिरजार्गण प्रविशेत्तद्वत्तेन च।  
 तत्तस्य जलादु यो भूत्वा तेनेव कर्जयेत्पुनः।  
 अं गा व्यं गे पुलं व्याय चित्तं चेतसि निक्षिपेत्।  
 पद्मकोशस्थितं तंतुं संहरेद्दृढयेन तु।

(येन)



29.

यदेव कुरुते कर्म न दैव्योपपदं स्मृतम् ।  
 जपे तद्भावेन युक्तो नाम नो मंत्रविद्वद्भिर्हृतम् ।  
 बिन्दुयुक्तो स्मृतो मन्त्रो प्रजवादेनियोजितः ।  
 न मन्त्रकारास्तस्य युक्तो नार्चनेन संप्रयोजयेत् ।  
 हे मन्त्रकारास्तस्य युक्तो शास्त्रिका कर्त्तव्यो रुजो ।  
 वश्ये च संप्रयोक्तव्यो मन्त्रकारास्तस्य युक्तः ।  
 किं वा मन्त्रविधानेन त्रिविस्तारतेन ते ।  
 सर्वसाधारणं बलशृणु संप्रयोजितम् ।  
 यो विधिर्न ते शक्यो प्राच्यमानो भविष्यति ।  
 तमेव सर्वं मन्त्राणां सततं परिकल्पयेत् ।  
 तथैव सर्वदेवानां यजनैः संप्रयोजयेत् ।  
 ॥ इति श्रीसर्वज्ञानोत्तरे क्रियावादे स्मृतं  
 वर्णमन्त्रोद्धारं प्रकृतम् ॥

= x =

30

मन्त्रोद्धारं प्रवक्ष्यामि तत्त्वतः शृणु बभूवुः ।  
 अतिगुह्यं परं सूक्ष्मं सर्वं मन्त्रं मन्त्रस्य तम् ।  
 मातृकायाः स्थिता या तु सर्ववैद्यकुलकुलम् ।  
 सा शक्तिः परमा सूक्ष्मा लिङ्गा लक्ष्म्या लीला ।  
 प्रसरत्यूर्ध्वं लुब्धानां प्रेरितानां तत्रिजगद्गता ।  
 करणीयं करं यद्वत्सं वैष्णो रल्लिखं स्थिता ।  
 सा दीर्घा क्रियते या तु सत्तामेव महौ जला ।  
 संप्रदायेन सातूर्णमात्मानं मुञ्चते शुभा ।  
 प्रसुप्तो भवते या तु करणीयं करं यथा ।  
 प्रकाशयति चात्मानं मोक्षद्वारं परापरम् ।  
 तत्त्वज्ञाया सह जस्तव्यं मध्यदेशं विवर्जिता ।  
 मध्यदेशं ननु प्राप्य त्यजेत् च गल्लं स्थिता ।  
 मूलमग्नं विदित्वा तु शक्तेर्न दयं सुदुर्जयम् ।  
 तन्मूलं जायते येन बोधो ब्रह्मलोभो विधीयते ।  
 संप्रति सर्वबीजानां मुञ्चारवशवर्तिनी ।  
 दीर्घं लुनाशिलो नादो ह्यप्रमेयो ह्यनैष मः ।



रिग्वेदा प्रसज्जगंभीर शक्त्युच्चारस्तु संलभ्यते॥

प्रासादयुक्तं युक्तो पुनः प्रसज्जगंभीरः॥  
मात्रात्रयविभूषितः॥

अथैव विन्दुयुक्तो मात्रात्रयविभूषितः॥

यश्चिन्तः शाश्वतः प्रोक्तः सर्वज्ञानोत्तरोत्तरः॥

ओष्ठा यं विदुः मन्त्रैः तद्व्योच्चारः प्रकीर्तितः॥

ह्रस्वस्वरलगायोगा पञ्च ब्रह्माणि निर्दिष्टे॥

दीर्घाभिन्ना स्मृतौ ह्यंजः कारणात्मा महाश्रुतिः॥

31

मूर्ध्नि विन्दुयुक्तं युक्तं गायत्रीं तां विनिर्दिष्टे॥

स्वराद्यौ त्रीणि दीर्घाणि तितलं परि कीर्तितम्॥

नेत्रत्रयं तु तज्ज्ञेयं कर्मज्ञः संप्रयोजयेत्॥

रश्मिणे ह्यात्मतत्वं तु विद्यातत्त्वमथोत्तरं॥

तलाटे शिबतत्वं तु त्रीणि पञ्चसु विव्यजेत्॥

मुखे पुनैत विपत्राज्ञौ नेत्रं नेत्रं कर्मणोत्तरं॥

विद्येये दात्मनः पूर्वं शिबल्ये च तथा पुनः॥

त्रयोदशवत् संभिन्नं विद्येशानां प्रकल्पयेत्॥

गणेशानां तु गायत्रीं ताल्मिन् सा विदुः सा गताः॥

हृदयं लोकपालानां विज्ञेयं सर्वकामिकम्॥

अस्तपश्चतुर्दशवत् सप्तमं प्रकल्पयेत्॥

सर्वं विन्दुलगा युक्तो शुद्धकुब्देन्दुयं प्रभा॥

विश्वं कृद्दिश्वलेतारो विश्वं कृद्दिश्वमूर्तयः॥

ओङ्कारोऽपि त्रिसंज्ञा नमस्कारास्तथो जितः॥

अननेयं प्रयोक्तव्यं होतृत्वा हावतयं युताः॥

न विन्दुर्नि शिखा माता व्यस्तवर्गं व्यस्तपुरुषा॥

य विद्यार्जस्तथा दीप्ता द्यौ रकर्म करलभ्यताः॥

पञ्च त्रिं शांतिं नृणां सप्तमं स्वरं योजितम्॥

32.

कलाशार्धं युतं कृत्वा क्षुरिकास्तं प्रकीर्तितम्॥

ज्ञाते भक्ताः शिखा स्तूयमाः परमा सर्वकामिकाः॥

सर्वं रेभिस्तथा कुर्याच्च विष्णुं सात्मनः॥







प्रतास्तुच्चारणार्थेयां संज्ञायां देशिकोत्तमैः॥

संज्ञायास्तुल्यतायां निवृत्त्यायाः प्रकीर्तिताः॥

प्रज्ञां चारणमेवेन प्रज्ञां च लेख्यं च लिखितम्॥

ज्ञानं चैता तुल्यतायां च स्वरूपं च धर्मं च विनिश्चयम्॥

ततोऽद्यानं प्रकुर्वीत देहसंज्ञोपनायकम्॥

34.

चतुर्भां जमं पीतं वज्राङ्गं करिणं गुरुम्॥

नकाशयनमाखण्डं दृष्ट्वा जममध्यतस्थितम्॥

उद्घातैः पञ्चभिर्धुक्तं वायुञ्च तद्विशोध्यते॥

अर्धं च द्वां द्वां चैव शुद्धकुर्वेदुष्टमप्रजम्॥

वायुणं मंडं दद्यात् मध्यं लभ्यते च लिखितम्॥

नकाशयनमध्यस्थं शिरो बीजमप्युत्तमम्॥

धुक्तं चतुर्भिर्धुक्तातैर्धुक्तं च तद्विशोध्यते॥

विशानलमहावेगं कालपाशविनाशनम्॥

वर्षितं तप्तमिदं चैव नायकं लक्षितम्॥

दाहिनी कुलुपप्रख्य मध्यं मंडं ग्राह्यं कृतम्॥

त्रयस्तु मर्त्यं च मर्त्यं च मर्त्यं च मर्त्यं च मर्त्यं च॥

रकाशयनमाखण्डं शिरो बीजमुत्तमम्॥

उद्घातैः पञ्चभिर्धुक्तं जलञ्च तद्विशोध्यते॥

शोध्यते तद्वत्तं देहं निर्दिष्टं जलमप्युत्तमम्॥

सकृदपि विन्दुञ्च तं - - - - -

नायकं मण्डलं दद्यात् वायुं चारुं च जलम्॥

यकाशयनं विष्टं लवचं वायुविज्ञम्॥

शोध्यते पार्श्वं च तं अद्वैतद्वयं च लिखितम्॥

35

ततः संश्रितं चैव द्वां च लं च ततो मुरम्॥

निर्वाणं सर्वगतं शान्तं विन्दुशक्तिविश्रुतम्॥

ओं कारौ धं विष्टं हकारं नाहं च लिखितम्॥

को नो वातमात्रेण शब्दञ्च तद्विशोध्यते॥

मण्डलं बीजं धुक्तं दद्यान्नेन विनिश्चयम्॥

प्राणायामैर्मतं सम्यक् चारुं चैव लिखितम्॥



यायेन चारणाया र्थजगत्सर्वं हितमयम्।

यथात्मनश्च योजितं तत्तत्कर्मजलं ययुः।

तलं संशुद्धयेद्वस्तु अमृतीभूतो विद्यानवित्।

ततो निरुपयेन्मार्गं काकाडी बहते मम।

यास्मिन् चरति पुङ्गवः . . . . .

तत्रांतर्यहं विना सभं र्थं जनमेव च।

देहस्तस्य विदेहस्य साक्षिभूतस्य कर्मसु।

नित्योदितस्य कुर्वीत सदा सन्निहितस्य तु।

वासनासाधुदेया तु इहा सा पारिकीर्तिता॥

दक्षिणे पिङ्गलाग्नेया युष्मन्मा मध्यमे स्थिता।

यास्मिन् अथापि को वा युस्या काडी सर्वकामदा।

इहा काकाडी बहव्यं च मयि व स्यात् प्रकल्पयेत्।

36. पिङ्गला नाभिपदं तु युष्मन्मा मूर्ध्ने योगवित्।

हृदये च विद्यानं तु जाग्रौ भौमं प्रकल्पयेत्।

मूर्ध्नी स्ते हि वं दद्यात् न वरदं सर्वतो मुखम्।

रात्रौ संपूजयेद्देवं दिवा होमं च कारयेत्।

सं दद्यात् च ततो दद्यात् दिवा रात्रौ जपं स्मृतम्।

दिवा तु नाम सं कुर्यात् जपे रात्रौ तु नाम सप्त।

सं दद्यात् साक्षिणं प्रोक्तो जपः सर्वार्थसाधकः।

विष्णुः <sup>(ता-)</sup> तस्मै प्रोक्तो राजसोपांशु रध्यते।

मनसा साक्षिणं विष्णुं जपः जप्यविदां विदुः॥

नामसं कूर कर्माणां ब्रह्मादिषु च राजसम्।

साक्षिणं दिव्यं लिङ्गीनां जपं युज्याद्विचक्षणः।

प्राणपत्ति <sup>(हृ)</sup> निरोधेन यो जपः क्रियते सदा।

एव जपः साक्षिणः प्रोक्तो भोगभोगफलप्रदः।

नंतु द्विजि विष्णुं कुर्यात् स्थूल सूक्ष्मं सदा बुधः।

दद्यात्तेन <sup>(प)</sup> द्विवं लिङ्गं प्राप्नुवन्ति द्विजो जिनः।

स्थूलं मन्त्रं मयं प्रोक्तं सर्वं वचनं संयुतम्।



DIS 373

ਐਕਸ਼ਨ ਇਕੱਠੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ।

39

यक्षिण्यं च विनियुक्तं हि शालो मात्मिकां गृह।

अहंस्तु विमलं प्रोक्तं लौ र भो यो त रा द ग म् ।

स्यं द्या त, विष्णुं प्रोक्तं उत्तरेण ॥

उत्तरेण बहून्त्येयं यन्निजाद्यनमादिहेतुः।

यश्चिजेनोत्तरं विद्यां मध्ये तु विष्णुं भवेत्।

यमी भूतो यदा वायुश्चरते संप्रवृत्तये ।

विष्णुं तं विजानीयात् पुण्यं तत् । भयात्कर्म ।

विष्णुलं चन्द्रे माहेश्वरां द्या दक्षिण धन नाशिता।

इकाराणां तर्जितां दद्याद्येत् पितृयाने द्विरिवेधज।

(नाह्नि)

पिङ्गु. लां तर्गि बंध्या ये देव धानं तदुच्यते।

ਅਨੰਤਰੋਸ਼ਿਲ ਕੁਦ੍ਰਿਸ਼ਤ ਖਧਾ ਹਿੰਨ ਹਿੰਨੀਂ ਤਥਾ।

सुसुम्नास्तरि संदद्याद्येष्टिष्ठुवेत्तु विचक्षणः॥

ਅਨੰਤ ਜਾਨਾਂ ਦੇ ਕੈ ਰਾਹਾਂ ਮੈਂ ਭਰੀ ਦੇ ਚਲੁ ਪੁਰਾਨ।

ਯੋਗ ਦੀ ਠੰਡੀ ਪਕੜਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣ ਬੈਠੇ, ਬਿਝਲੇ ਨੇ!

तत्त्वं विद्यते त्वत्त्वं कर्णिकायां विचक्षणः॥

० या प ये जिते स धा १ ओ ६ ० पुन २ २ ५ कि नि यो ज ये न ।

38

પ્રરક્ષેણશિસ્ત્તાંતર્યંશિલબ્ધિજેજ્ઞયંપરમ્।

રૂઝા પદોત્તર શિરભાજી દયે જ્યોતી રૂપં દુર્ગામૈત્રવ્ય

अमृतेनाप्लाव्य ज्ञानं मुप रिष्टात्त्य मन्ततः।

ततोऽथ जलं विंशत्यक्षतदेहं लब्ध्वा

यथा मल तिलेन तच्छुद्धं, पुनरपि यथा कर्मणि।

शास्त्री करतली कृत्या करइएखा सुयमल्लु।

ई ह्य ना दी नि ज्ञ हा ति क नि ष्टा दि पु यो ज ये त् ॥



ततोऽगानि नियुं जीत हृदयं तितय पुनः।

प्राप्त्यं विव्यये पञ्च व्यापिनं सर्वतो मुखम्।

ततोऽगानि नियुं जीत हृदयं तितय पुनः।

इशानं पञ्च व्यापिनं वक्तुं वक्तुं चतुष्टये।

यौ स ते जाल्यितौ कानां पञ्च संप्रगवैन तु।

हृदयं गौरौ रक्षेत्तु गृह्य वामं प्रकल्पयेत्।

पादादौ रक्षेत्तु कूर्चः सद्यो जातं तु विव्ययेत्।

हृदि श्रीं वा तथा लौचं भाभ्यां च जठरे तथा।

पृष्ठे ह्युरलिप्तं तस्य विव्ययेत्तु ह्युरपिणम्।

गुह्ये चैव तथा लिङ्गे उर्वोर्ध्वे जातु नो ह्यतथा।

39. अथ योऽगानि चोक्त्यां पादौ वा स कलाव्ययेत्।

पादौ चो ह्यतथा श्लैव नासायां शिरसा तथा।

बाह्वोऽश्लैव च सक्तेन सद्यो जातं कलां व्ययेत्।

नेत्रं नेत्रेण विव्येद्य पुनरंगानि योजयेत्।

हृदयं हृदये विव्येद्य शिरः शिरसि विव्ययेत्।

शिरसायां तु शिरसायां तु कले च सक्तेन व्ययेत्।

अस्ते हस्तप्रदेशे तु ततोऽद्यानं सक्तायेत्।

शिवस्य यादृशं रूपं तादृशं चिन्तयात्तानि।

शिवसक्तेन सक्तेन सात्मानं तु सदा कुर्वे।

प्राकृतं <sup>भा. ध.</sup> बाह्यं तु व्युत्पद्ये शिवो ह्यसि ति भावयेत्।

यथास्ते ह्येव विव्येद्य सक्तेन बाह्येऽपि सङ्मुख।

बाह्ययागं तथा वक्ष्ये स्युधमदेहास्तरं तथा।

तथा वै विव्ययेत्तु अङ्गौ द्वौ तथैव च।

॥ इति श्री सर्वज्ञानोत्तरे क्रिया पादोपरनील रण प्रकरणम् ॥

= . x . =

अथातः संप्रवक्ष्यामि बाह्ययाग विधिं क्रमम्।

सर्वान्नामप्रदं गुह्यं सर्वपापहरं परम्।

अलं कृत्य स्वकंदे हं शिवसक्तै र्यथाक्रमम्।

40 शिवो भूतः सुपूतात्मा शिवस्यार्चनं नारजेत्।



इतशमिदुरवो भूत्वा एतमावैतये च्छुचिः।

विद्वान्मुञ्चाद्यैत् तत्स्थानं ताल शब्द त्रयेण तु ॥

तर्जय्या तर्जयेत्तां स्तुतुं स मन्त्रान् विन्यसेत्।

पुनरावेष्टयेन्मन्त्रान् तत्स्थानं कलत्रेन तु।

ततो ह्यस्तापि विन्यसेद् तिसृष्वपि विदिशा सुधां।

वज्रं शक्तिं च दण्डं च खड्गं पाशं तथा कुशम्।

गदा तिस्रस्तं च कंच पशुं चैति यथाक्रमम्।

दोष्टी दिशंश्च मारुत्यं चालदीपान् चोचरम्।

अप्यं शकं तु विन्यस्य पशुं मूर्ध्नि निधेययेत्।

गव्यैः पुठपैस्तथा धूपैः पुनरस्तापि पूजयेत्।

ततश्शुक्तिमना हृत्य सुधामा मृतशपिणीम्।

पुनर्यज्जिमे च श्लोचं मन्त्रमेवाभिमनौषसात्।

अर्घ्यं पातं ततो ग्राह्यं हुंकारा रेणुं प्राचयेत्।

एवाह्वाभ्यस्तरे पश्चात्कलत्रेनावकुण्ठयेत्।

विन्दुस्थानं च माक्रिय मध्ये पशुं विन्यसेत्।

तितलं विन्यसेत्तस्मिन् पुनश्शुक्तिं निधेययेत्।

अपूर्वपञ्चमिर्ब्रह्मैः शिवो गौः शिवे नमः।

41 गव्यं पुठपयमायुक्तं तज्जलेन मन्त्रसंस्कृतम्।

आवाहयेत्पदं देवं प्रासादं परमा मृतम्।

अङ्गैः रङ्गीकृतं वलय इत्यल्लटिकं निर्मलम्।

द्रव्याणि प्रोक्षयेत्तैश्च यथार्थं कल्पितानि तु।

अप्रोक्षितं न ता दिव्यं भवित्यप्यग्लवै शिवे।

एवमन्तै रत्नैर्न कुर्याद्देवतान्यथोदितम्।

पुनर्दिनास्त पश्यन्तं शिवं वर्ज्यमानम्।

शिवं च शिवं मन्त्रस्तुतो मन्त्रकाले विधीयते।

संपूर्णं तु त्रिकानैश्च सर्वं कर्म समर्पये।

पुनर्ज्ञानं च वै शक्यमेव यैश्च चतुष्टयम्।

आज्जेयं... दिः... शमाक्रिय विदिशुप्रणवेन तु।

ब्रह्मस्थाने पुरा शक्तिं कल्पयित्वा तु विन्यसेत् ॥



થાગીઠં તતઃ પાશ્વત્વકિં નાલં ચ પદ્મજાતિ  
 અષ્ટપતં મલેતેતુ ચતુર્માસિકાંત કર્ણીકાતિ  
 ત્રિમાસિકે પશુકર્ણી શક્તિજાતિ પિચ્છાનિતમ્  
 વામાજ્યેષ્ઠા ચ શૈલ્પી ચ ક્ષાત્રિકલાલતા તથા  
 બલપ્રમથની સર્વશ્રુતધ્વમની મનોભમની  
 આર્ભવજાતિમારજ્ય શાલ્વપતંતુફાદુરમ્

૪૨ હૃદયેન તુ વિચિત્રય્ય કેસરેષુ દલેષુ જા  
 મનોભમીં વ્યલેભમદયે શક્તિવૈભારણાભિક્ષમ્  
 દ્વિજાનં કર્ણીકાજાંતુ ફિલિવ્યોમ પ્રકલપયેત્  
 ફિલિવ્ય પુનરીજાવ્યાં મૂર્તિમત્તં પ્રકલપયેત્  
 સિતવર્ણનિમંદ્યાલ્યા પૂર્વવત્તેતુ પુલ્લભમ્  
 આમ્યેત્વદ્યોરનામાનાં વામતુત્તરતોચલેત્  
 યથા પાશ્વત્વ મમાગેતુ તતો હ્યાવાહનં મલેત્  
 આલાહ્યલમમંત્રેણ વામદેવેન રચાપયેત્  
 અદ્યોરેતુ સાન્નિધ્યમદ્યેતત્પુરુષેણ તુ  
 તતસ્તુ સલ્લંભ્ય કુર્ચાદયંતે વ્યક્તલક્ષણમ્  
 વર્ણરુપલક્ષ્યં પુનઃ પૂજાં પ્રકલપયેત્  
 દ્વિજાનં વગ્ધામૂર્તિ વત્તે વત્તુ ચતુષ્થયે  
 દીપ્તે જાસિતૌક્તાનાં પગ્ધામં પ્રગલ્ભેતુ  
 હૃદયં ગૌરદ્યોરંતુ ગુહ્ય વામં નિયોજયેત્  
 પાયાદારમ્ય સર્વકૃદ્યો જાતંતુ વિચિત્રલેત્  
 હૃદિ ગ્રીવાતયાં શૌચનામૌ ચ જઠરં તથા  
 પૃષ્ઠે પુરલિમલત્તૌ વિચિત્રે દ્વિરુપલભમ્  
 ગુહ્યે ચૈલ તથાલિફે કુચરુચ્યો જાનુ નૌતરે  
 જંઘયોઽપાસ્ફિજૌલ્લયાં વર્ણવામલક્ષણલેત્  
 પાદૌ હસ્તૌ ચ નામૌ ચ શિરઃશૌલ્લજાપ્રમૌ  
 યથો જાતલ્લહૈલં તતઃ સર્વલક્ષ્યમિષ્ટુ  
 નેત્રં નેત્રેષુ વિચિત્રય તતો જાનિનિયોજયેત્



हृदयं हृदयेत्यस्य शिरः शिरसि विन्यसेत्।

शिरसां तु शिरसां लिङ्गात् क्वचं स्तनमदधतः।

अस्तं हस्तप्रदेशे तु पुनरङ्गानि निधौ जयेत्।

आङ्गेष्ट्यां हृदयेत्यस्य ईशाङ्गां तु शिरसेत्येत्।

नैर्ऋत्यां तु शिरसां दद्यात् वा शब्दां क्वचं ह्येत्।

अस्तं दिशा लुप्तार्कसु द्वितीयावरणे स्थितः।

पूर्वद्वारश्च मन्त्रज्ञो जायत्रीं विदिशत्तु च।

विद्येश्वरस्तृतीये तु पूर्वद्वारश्च विन्यसेत्।

अनन्तेशाञ्च सुधमञ्च शिवञ्च पुनरुत्तमम्।

पञ्चनेत्रैकमुद्राञ्च त्रिमूर्तिञ्च मृतद्वितम्।

श्रील्लङ्गे च शिखरं पीडितं युगाब्तादित्य सन्निभः।

इच्छारूपधरा ह्यर्धे इष्टुर्मुक्तिकलप्रदाः।

गणेश्वरं चतुर्थे तु लोबेर्थादिशः कृमात्।

दिवं चैव तु च पीडितं महाकाव्यञ्च नन्दिनम्।

44 गणेश्वरं च मृद्वीशं वृषभं स्कन्दमेव च।

दद्याद्यैर्विद्यमनुद्विज्जनं पद्मराजसमप्रभात्।

पञ्चमे लोकाज्जालास्तु कृमादावरणे बुधः।

विन्यसेदस्तमार्गेण द्वादशतमाम्भीकरप्रभात्।

इष्टं च पात्रकञ्चैव यमस्मिन्नष्टत्रयमेव च।

जलं वा युक्कुबेरैश्चैव विष्णुं ब्रह्माण्डमेव च।  
विद्येश्वरं गणेशानौ मायिनं प्रणवविदुः।

विन्दुं च लोकपालानां विसर्गं च स्तयौ निधुः।

विन्यसेजं विद्यानेन ततः संपूजयेच्छिवम्।

शुद्धस्फटिकसङ्काशं वरदाग्रपाणिं लम्।

संश्लिष्टं रत्नपादाब्जं च शंखं चक्रं बुजाङ्कितम्।

समजद्योरुचरं गूढं गान्धर्विशिरोच्छ्रयम्।

विस्तीर्णं कट्युश्चकं पीनवक्षः स्थलांसकम्।

सुरक्तपाणिशालांतं दीर्घबाहुं नखौ ज्वलनम्।

स्थूलबाहुविशेषं स्कन्धं विमलानभिं हृदयम्।



45

કમ્બુ ગીર્વાં લિખતા કુંઠં સંપૂર્ણવદનો જ્વલમ્  
 સુભું નભાટ ભિં બોધુ કર્ણનાથં યમુદ્ધિ જમ્  
 લિખનં પગ્લા વક્ત્રં ચ પગ્લા મુદ્ધિ લિખ્ય પિતમ્  
 યથાંદકાં... જિં શસ્ત્રં જટામકુટ મંડિતમ્  
 શશાંકાધીધારં દેવઃ પદ્મપત્રાયતૈ મુગમ્  
 બદ્ધપદ્માયનં સૌમ્યં કિર્ણિભુજિતલોચનમ્  
 મન્તે સિંહાસનાસુઠં વિજય માનં મુરંજનૈઃ  
 દિવ્યગન્ધાભુલિપ્તાકુંઠં દિવ્યામ્બરમ્બોદરમ્  
 સર્વ લક્ષણસંપૂર્ણં સર્વભરણ મુજિતમ્  
 દયાલાલેલં લિખ્યં મન્તે સર્વ કામફલ પ્રદામ્  
 તતઃ સ્નાનાદિ કંઠકર્મ મન્તે ચુક્તં સમાચરેત્  
 સ્નાપયેત્યદ્યત્તીજેન કલત્રેન વિરૂપયેત્  
 વસ્ત્રાણિ મેઘલાંત્રૈવ વામદેવેન યાપયેત્  
 દ્વિશનેન ત, પુષ્પાણિ મુકુંદં કુલ્લનાનિ ચ  
 લેયુરમુતીતંત્રે કટકં હારમેવ ચ  
 અદ્યો રેણ પ્રદાતવ્યં ધૂપં તત્પુરુષેણ ચ  
 નેત્રેણ યાપયેદ્દીપં પુનરાવરણેઃ ક્રમાત્  
 ગન્ધપુષ્પાણિ ધૂપં ચ દીપં ચાત્ર પ્રદાપયેત્  
 તત્સ્તુલ્યદ્યં પ્રયુજ્જિત પાદ્યાચમન પૂર્વકમ્  
 ત્રિલેયાદ્યં તુ દેવસ્ય તત્તો મુદ્ધાં પ્રદર્શયેત્  
 નમસ્કારદ્વયજામૈવ કલકર્ણે ચ ત્રિષ્ટુરા  
 ચોદિકાભુદ્ધાદ્યતઃ પદ્મઃ લિપ્તું ચ દ્રવ્યરુપિણમ્  
 યિદ્ધિતાઃ પરમાદ્યેતાઃ શિવભાન્નિદ્યકારકાઃ  
 ગન્ધદિગ્ધૈઃ કશાઃ કૃત્વા ભુદ્ધાં લમ્બ્યક્ પ્રપૂજયેત્  
 પદ્માં પાદ્યાં પુરા યદ્યાત્ આગતસ્ય શિવસ્ય ચ  
 મુખે વ્વાચમનીયં ચ શિરસ્ય દ્યં નિયોજયેત્  
 પ્રથમાવાહને લેદ્યં પૂજાન્તે ચ તથા પુરમ્

46



विसर्जनैतृती चंतु देवस्यादर्थं प्रकल्पयेत्।  
 पूर्व भूद्वर्णस्य भारभ्य दक्षिणेतरपश्चिमौ।  
 मध्ये चैव त, मन्त्रज्ञः पश्चाद्वर्णं विभजयेत्।  
 सव्यं चैव पश्यं चार्धं दद्यात् पुनः पुनः।  
 उर्ध्वं च त्रेते, दातव्यं स मुखं च पराङ्मुखम्।  
 स्यं दत्तं तस्य च देवस्य स मुखं परिकल्पयेत्।  
 विसर्जनैतु गङ्गे च देयमर्थं पराङ्मुखम्।  
 पालनार्थं विधानं तु ततो द्रव्यं निबोधयेत्।  
 भक्ष्याभ्यो ज्येष्ठपानादि ते ह्यहोरात्राद्यनेकशः।  
 सर्वं हृदयमन्त्रेण दद्यात् विबो धितम्।  
 पुनरावरणैर्दत्त्वा नैवेद्यं मन्त्रं संस्कृतम्।  
 आग्नेकार्थं ततः पश्चात् सुसमिद्धे हुताग्ने।  
 दत्त्वा दृष्टेन विधिना कृत्वा भूतबलिं हरेत्।  
 तोयभक्त्यन्तायुक्तं पुनश्च यमवितम्।  
 दद्याद्भूत बलिं मन्त्रं सर्वं पाकं विभक्तिम्।  
 पाणी पादौ ततः शौक्या चान्तः पुनराचमेत्।  
 प्रविश्या यतनं पश्चात् जपं कुर्याद्दि च मृणः।  
 प्राणिपद्मं प्रसादेन दद्यान्मात्रित्य मन्त्रवित्।  
 प्राणायामं द्विस्त्र्यं चैव कचित् सलदा जपेत्।  
 बद्धपद्मासनो मन्त्रमौनी अक्षमालाकरास्थितः।  
 स्वास्ते कं लोसलं श्रद्धा यमकाय शिरास्थितः।  
 अनव्यमानलोचो गी मन्त्री तन्मध्यं ताजतः।  
 आचिरालेष्टमाप्नोति अद्यै तद्यै तमाश्रितः।  
 ॥ इति सर्वमन्त्रान्तरे क्रियापादे ऽर्चना प्रकरणम् ॥

— x —

अतः परं प्रवक्ष्यामि आग्नेकार्थविधिकम्।  
 आशयं सर्वसिद्धीनामिहा मुक्तफलं प्रयम्।  
 प्रोक्षित्वा पुरा प्राज्ञः कण्ठमस्तौदकेन तु।



48

ततस्त्वा वेष्टयेत्पश्चात् कवचेन यथा क्रमम् ।  
 पुनरुल्लेखनं कुर्यादस्तन्मौजेन षण्मुखम् ॥  
 पुनरभ्युक्ष्यं पश्चात् कवचेन विधानवित् ।  
 विष्टरं कुण्डमद्यै तु प्रणवेन पुनर्दधेत् ।  
 ततश्शक्तिं वयले तास्मिंस्तदित्त्वहस्तसन्निभम् ।  
 त्रस्तुमतीं विकालाक्षीं यततं यौनिमुद्रया ।  
 चतुर्थस्वरं यं भिन्नो वाहिं बीजे ध्वजपितः ॥  
 षोडशान्तहतो हंसः शक्तिरेवाभिजायते ।  
 गन्धपुष्पाभिर्गन्धितं कृत्वा दधेत्तत्त्वविधानतः ॥  
 शिवस्तर्पणार्थाय ततो वाहिं प्रकल्पयेत् ।  
 चतुर्थेन विनिर्मितो ह्येष एषष्टं नियोजयेत्तज्जितः ।  
 सप्तमहंसं यं वस्तु वाहिं सर्वार्थसाधकः ॥  
 ताम्रपातेशरा वेवाद्यानघ्निष्ठा हुताशनम् ।  
 अस्त्रेण प्रोक्षयेत्तं तु पुनर्बुजनिधौ जयेत् ।  
 ततस्त्वा वेष्टयेत्पश्चात् कवचेन विधानवित् ।  
 भ्रूमायैला त्रिधा कुण्डे यौनिमार्गेण निक्षिपेत् ।  
 सद्यो जातेन भक्त्येण हृदयं तु पुनर्जयेत् ।  
 सद्यो जातेन भक्त्येण हृदयं तु पुनर्जयेत् ।  
 गङ्गास्नानं भवेदेवं जातवैतलि षण्मुखम् ।  
 क्षिरसाभ्यर्चयित्वा तु वाग्देवं तस्य जपेत् ।  
 कृतं पुंलवनमेवं स्त्रीभक्त्योन्नयनं शृणु ।  
 अद्यो रेणार्चयेद्देवं क्षिरा बीजं तस्य जपेत् ।  
 स्त्रीभक्त्यकरणं वक्ष्ये कृतं भवति शैवकम् ।  
 कवचेन सप्तभ्यर्च्य जपेत्तत्पुरुषं विभुम् ।  
 ज्ञातकर्म कृतं ह्येवं ततो नाम विनिर्दिशेत् ।  
 ईशानेनार्चयित्वा तु अस्त्रं च परिवर्तयेत् ।  
 ततो रथाश्वयोज्ज्वलं शिवोऽग्निस्त्वं हुताशनम् ॥

49



जनने पक्ष मुद्रा रथा ल्लिङ्ग मुद्रा जि यो जने।  
 निरोधे निष्ठुरा प्रोक्ता की जा रथा सर्व कर्म सु।  
 जामा जिं सु रं रं कृत्वा मुद्रा मन्त्रै र्यथा क्रमात्।  
 ततो होमं प्रकुर्वीत शास्त्र दृष्टेन कर्मणा।  
 दृष्ट्वा जेना युरे दुर्माने परिधि श्च निष्ठा पथेत्।  
 प्रागुक्ता कुत्तरा ज्ञांश्च पुनर्य नान् प्रपूजयेत्।  
 ब्रह्माणं शंकरं विष्णुं मनन्तेश सप्त स्तितम्।  
 पूर्वा दारभ्य जायत्र्या विष्टर स्तान् तथा क्रमात्।  
 अन्ते च विष्णो मास्ति त्वा ज्यो भौं इंतु रथा पथेत्।  
 आर्च्योक्त्यां पुरा कृत्वा पश्चाद्यो न पूजना रि, क्रमात्।  
 प्रादेशा मात कान् च यर्मान् पश्चिम्ना नखेन तु।  
 शं मुष्ट्या नामि कै र्गृह्य दृतं रथा पूजनं कुरु।  
 ततः संपूजनं भवती सं मुखं दृतमुत्पूजेत्।  
 स्तुतं स्तुतं प्रताप्या ज्ञौ परि मृज्य सप्तततः।  
 संस्पृशेत् कुशै र्सर्वं मग्न मद्यं बसान् क्रमात्।  
 रथा पथे दक्षिणे भागे र्वं कु ज्यो दीनि तथोत्तरे।  
 हृदयेन विधानेनैः सर्व कर्म समाचरेत्।  
 ततो ज्यो दारये द्दुकान् ब्रह्म निरुत्तै र्श पूर्व क्रमात्।  
 पुनरुद्घाटनं कुर्या दस्त की जेन बण्मुख।  
 निष्कृतिं तु द्विवा ज्ञेय दत्वा सविं स्त्रीरुपयेत्।  
 शिने सोमै रथा व्या द्धने तस्ति ध्या परि कल्पयेत्।  
 तर्पे धि र्वा ततो बहिं दत्वा पूर्णा द्धुतिं क्रमात्।  
 तत्रा सन विड्यासं प्रागुक्तं परि कल्पयेत्।  
 पूर्वोक्तेन विधानेन गच्छ पुनर्यै रनु क्रमात्।  
 पूजायि र्वा शिवं सभ्यं ततो होमं समा रभेत्।  
 बहु भव्ये च्चने इष्टे सुयामि द्यै हुता शने।  
 विद्रुमे तेलि हीने च हुन ते शस्त्र सिद्धयति।  
 आर्च्यमान पाण्डे तशिखः सुजां च लुधु विक्रमः।  
 र्खे र्व्य प्रदक्षेणवर्तो जात वेदस्तु सिद्धि वितः।



51

विष्णुलिङ्गे लिखेद्ब्रह्मः शुक्लः कृष्णः प्रदीपितः।  
 दुर्गे च शैवे रत्नं तत्र लिखितं विद्यते॥  
 तत्रैव होमयेत्तावत् शुद्धो होताशनः।  
 विशुद्धे पावके शुद्धिं रक्ष्यतां लिखितो भवेत्।  
 तस्मादेवं लिपिं कृतुं विशुद्धो होमयेत्तदा।  
 शिवो हि सर्वं भक्ताणां मातुल्या परिहरेत्तथा  
 दशशतं सहस्रं वा अयुतं लक्षमेव वा।  
 होमं दशगुणं प्रदद्यात् शिवस्य परिकल्पयेत्।  
 ब्रह्मशक्तिं शिवोक्तानां विद्येत्स्वर गणो स्वरान्।  
 लोकां पालयन्तं पुरव्यानां तस्मादेकगुणस्तु तः॥  
 संपूर्णाहुतिं दानं तु प्रकुर्याद्धारणं चित्तम्।  
 अमृतं यत्परं जीत्यस्तु व्रतं मनो स्मरेत्।  
 पदमुद्धारयेन्मन्त्रं मन्त्रपूर्णाहुतिं प्रतिष्ठा।  
 इदमख्यमुतं भूयो वाच्यं क्वत्तमनुसारेत्।  
 भक्तार्पितमनो भूत्वा भक्तालिङ्गुव विग्रहः।  
 (मन्त्रे जपे ह्यपि यथा हितम्)

52

होमयेदेकचित्तस्तु भक्ततन्मायतां गतः।  
 ... न जुहुयाद्भक्तो जपे ह्यपि यथा हितम्।  
 शब्दे तत्वे परे तिनस्त्रसिद्धिफलं पाकं भवेत्।  
 प्रणम्य भक्त्या देवेशं स्तुत्वा चास्ते दानापयेत्।  
 संस्तुत्यैव ततो भक्तो जपः पूजां निवेदयेत्।  
 यत्कृतं यच्च कुर्यात् तत्सर्वं युक्तं तव।  
 त्वं गतिं विद्वन्नेताय नाव्योनाथो हि मे शिवः।  
 विसर्जयेत्ततो देवं पुनः पूज्य विधानतः।  
 पश्चादाग्रे विसर्जयेत् कृतं कर्म समाहितः।  
 विसर्जितस्य देवस्य गच्छ पुण्यं निवेदनात्।  
 निर्मात्यं तद्भिजानीयाद्गुरुं वस्तु विभूतनात्।  
 अर्चयित्वा कृतं यच्च दीशाय निवेदयेत्।



निर्मात्यं अग्रजं दानं लंघनं च विवर्जयेत् ।  
 अथ यथोद्बल्य प्रताप्य भोजनं तु समारभेत् ।  
 अथ जाते विधानेन क्षालयित्वा तु विभोजनम् ।  
 तद्यौव भोष्टुं कृत्वा ततस्तस्मिन्निवेशयेत् ।  
 द्विवेन द्विविधं ज्ञेयं ह्युक्तं विधानवित् ।  
 हृदयेन हृतिः पञ्च भूत्वा च विबुधैर्युज्यते ।

53

वा सिद्ध्यति जपस्यास्ते सत्यं प्रियहितं कुरु ।  
 किञ्चित् लंघनं वारं प्राश्य तं पुनराचमेत् ।  
 अग्निं कार्यं जपो यागे यो गोक्षीया ज्ञानना  
 गुह्ये मनो रमे ह्यनेन युवि सुदमेहीतले ।  
 ॥ इति सर्वज्ञानोत्तरे योगादायः सग्निकार्थप्रकरणम् ॥

—x—

अतः परं प्रवक्ष्यामि महीतल विशोधनम् ।  
 तस्याः परीक्षय विज्ञानं परिगृह्येव च ।  
 युगन्ध्या स्वादुर्युक्ता प्रैतारक्ता य पिप्पला ।  
 पां युनाय युनाय स्या भूमिरसर्वार्थसाधिका ।  
 प्रागुदने पुनर्गन्ध्या कृत्वा वा शुभदर्शनात् ।  
 जलतीर समीपस्थां शुद्धां भूमिं परीक्षयेत् ।  
 यद्य वृष्य यो गन्धः शोभनस्तु विद्यते ।  
 कैशाल्ये कद कैहीनां गर्तोपर विवर्जिताम् ।  
 सर्ववल्ली मिश्रुतां भस्वा गार तुषो न्विताम् ।  
 त्रिहस्तोद्घात भूश्यां सर्वदोष विवर्जिताम् ।  
 ये च ये गन्ध तोयेन पञ्च गन्ध द्विवां भव्या ।  
 धौतवत्तैश्च चिस्मातेरुततः सज्जालयेत्ततः ॥ ८ ॥

54.

अकाले मूल कलशे वस्त्र प्रतेन कारिणा ।  
 ततः कुट्टा पथे तै तु पलाशा स्वस्थ मुद्रिरैः ।  
 दर्पणे परलंकाशां कृत्वा भूमिं परिगृहेत् ।  
 पक्वेष्टका मयंवापि शुद्धद्वार मयं तथा ।  
 ... मयंवा पुनः कृत्वा विशुद्धं याग मण्डपम् ।



दीर्घं द्विगुणं कृत्वा विस्तारादेक भागिकम् ।  
 द्वारा स्तोत्रोदीय के भागे सार्धं हस्ता प्रमाणतः ।  
 मण्डलस्य तद्भागां भागं कुण्डस्य कल्पयेत् ।  
 विदिष्टु क्रूर कर्माणि कुर्या कुर्या दिष्टु शुभानि च ।  
 चतुरां प्रकुर्वीत सुद्वानं याग मण्डपम् ।  
 विचित्रं चित्त कर्माढ्यं प्राकार परि वैष्टितम् । पुनम् ।  
 चतुरां ततः कुण्डं कुर्या कर्तुं मेव च ।  
 मेखलो परि मध्यस्यं यो निर्यो व प्रकल्पयेत् ।  
 मेखलां त, यमा कुर्या ततः ॥ स्तम्भतमम् ।  
 चतुरं गुल्म मुलेषां व ७ ज ७ ज लं च नं दृढम् ।  
 हस्त प्रमाणे नाद्यो मध्यै तथो परि ।  
 त्रिमेखला यमा युक्तं तु यमं चारु दर्शनम् ।  
 गजोष्ठ वल्गु कुर्या त युजो पुष्टर मेव च ॥  
 मेखलो परि मध्यस्य माज्या धारं मनो हरम् ।  
 तस्यो परि पुन श्रौर्ध्वं मु<sup>स</sup>द्य वास दा रुभिर्दृढम् ।  
 विधान सहितं कुर्या दीर्घं बौ ल कान्ति तम् ।  
 ५५ शोभनं तद्दिभा नीयात् सर्व कामफल प्रदम् ।  
 कृत्वा युनिर्गलं भूमिं परि गृह्य पुन र्थ जेत् ।  
 वर्धय मुद पुन या मद्यो रस्तम्भि मंति तम् ।  
 कृत्वै दे किं द दी र्घा राम प्या र्ध्वे न्नां प्र दक्षिणम् ।  
 तस्या मागं कलशे मा चार्थे जो हृतं शनैः ।  
 सर्व कात्मयेति श्रूय शि लान द्या ..... पयेत् ।  
 दो शाठ्य मण्डलां ते तु विद्वानो द शानं परम् ।  
 पूर्ण पङ्कज निव्यस्तं सप्त वाव्यो परि स्थितम् ।  
 शालितं चारु तमि जन क वचै ना वकुष्ठितम् ।  
 स्तोतलो परि विव्यस्त च वदना गरु धूपितम् ।  
 वस्त पूतां कु सं पूर्णं पञ्च रत्न समाब्धितम् ।  
 यन्त्रो य वा यमा युक्तं सर्व गं यो प शोभितम् ।



हे मना कण्ठ तथा अक्ष स्मृति कण्ठ तथा पिता।

यत्तपल्लवयं युक्तं सितवल्गवमुष्णैतम।

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

या ग. ह्या चो तुल्य पूज्य या गान्ते खान मा चरेत!

ਪਰਿ ਗ੍ਰਹੇ ਕਾਨ੍ਤੁ ਯਾਗੰ ਧੁਨ ਯੋਗੰ ਗਯਾਦਿ ਪੈ।

ॐ कृत्वा हि बालनं कुर्याच्छ्रेष्ठं बल्य परमात्मनः ।

56. संहृत्य होमि प्रव्याणौ नैवेद्यां निष्कामि च।

ततो धिवालयेत्तानि ततः शिवयन्त्रं कृणात् ।

पञ्च ज्ञानं चरुं तेषां <sup>उड</sup> दन्तेष्वापुं च माणा तम्।

धुरिका लक्ष्म वाराणसी हृदयेन लक्ष्मयेते।

तयान विद्यते सिद्धिः विदुषपतनेन च।

अतोऽस्य च शुभाविद्यादुपलब्धिं ललानम् ।

कुशाग्रदंष्ट्र का मुँह पुरख मलख चदा भवेत्!

(त) आनु सर्वकाराणि साधयेत्याद्येतमः।

શોભનં તદ્દિ જાનીયાત્ સર્વભાગ ભગ્ન પ્રદત્ત!

॥ इति सर्वज्ञानांतरे क्रियापादे भूपरगृह्यादे प्रकरणम् ॥

— ✕ —

अतः परं प्रवक्ष्यामि शास्त्रिणानां हिताय वै (१)

पञ्च गणेश विधानं तु, तत्त्वतः श्रेष्ठं प्रामुख्ये।

चरु ख्यालयां चरो ज्ञैव प्रवक्ष्याम्यनुपूर्वशः।

गोमूत्र गोमय क्षीरं दाप्य क्षीरैः कृशो यकम्।

आत्मे स्थ हृदिना सर्वं ताम्र भाजयं स्थितम्।

परिष्कलित ग्रन्थ भाग देवता गे तथा लभनः।

उद्धृत्य शिष्यवत्स्यादिबजपं स्वयं पिबेत् ॥

57 प्रभाष्य पूर्व वरदा की तथै वा नेष्ट्य निव्यसैत।

सम्यग्गैरवर्मजपेन पुनः कण्ठो षडानन।

विद्यया पञ्च ब्रह्माणि पुनः क्षीरेण पूरयेत्।

श्रीगणेशाय नमः

ਕੀ ਹਿੰਦੂ ਮਾਠ ਨੀਕਾਰ ਨਥਾਨਾ ਸ਼ਾਲੀ ਬ੍ਰਹਮਚਰੀ।

तत्पुलकं प्रक्षाल्य निक्षिपेत् पश्चात् हृदयेन तुं चालयेत्।



હૃદયં ચ શિરશ્ચૈત્ત શિલાં ગાયત્ર મૈવ ચે।

જપસ્તત્કાલ્યચૈન્મન્તી ચ સંકં દ્યુત સંયુતમ્।

યથાસ્તંતં મહેદન્નં તદાધ્ય મયા રચેત્।

મૌનત્ય જપે રક્ષ્યં ચાવન્નિર્વાણમિચ્છતિ।

માગત્યંતતઃ કુર્યાં યથા પૂર્વ મુદાહતમ્।

આત્મીયં શિવય સંયુક્તં કૃત કર્માત્મ મચ્ચેત્।

દન્તે રસ્પૃત્યે માનં તુ પગ્મા કુન્ધ્યાલ સંલ્લિતમ્।

દર્મ શય્યાં સ્મા સ્વદઃ સહ શિવયૈર્જિતેન્દ્રિયઃ।

જનપ દયા ન રતો મૌની પ્રાન્નાર સ્તૈ સુ ગોપિતઃ।

બન્ધ પાશા સ્થિતે શિવયં દૃષ્ટ્વા સ્વ પ્રાન્તેશં મ્ચે।

ક્ષય યાન્તે ગુરો રસર્વે શુચિર્મૃતા સમા હિતઃ।

58

શ્ચૈ રમોલિ તં સિદ્ધિ<sup>(37)</sup> શ્ચ મૈદુઃ સ્વમા મુચાત્।

તસ્માદ્ દુઃસ્વ પ્રયાંદૃષ્ટ્વા ન સિદ્ધૌ સં પ્રયોજયેત્।

દુઃસ્વમ્મ દર્શને મન્તી હૌમ્મ પૃથ્વ સ્વદ્દક્ષમ્।

કૃત્વા દોષાં પ્રકુર્વૈત કો દિલે સિદ્ધિર્વર્જિતમ્।

શ્ચૈ નદં ન દોં વાપિ સ્વપ્નં પર્લમેવ મ્મેવા।

આતિરુદ્ધ મહાદ્યૌરં તરતે ચઃ સ લિ દ્યયતે।

વ્યાધિ મૃત્યુ મયં વાપિ બન્ધનં વાલન મ્ચયમ્।

વિદેશ ગત્તવં વાપિ મલેતૈલાં બિલો મતઃ।

ગન્વા શ્વ મ્મિનાશં વા વસ્તાતં ક્કર કુંજરાત્।

પશ્યે ચઃ શાયિતઃ સ્વપ્ને તસ્ય સિદ્ધિર્ન વિદ્યતે।

જાતેલાં તુ પુરા લાભા દિષ્ટ્વા ક્કાતા નવા મુચાત્।

દૃષ્ટ્વા ન સ્વપતે ન સ્તુ ચાવદ મ્ચુદિતે રવિઃ।

શ્ચૈ પશ્યં ચિતિં વાપિ કંટલા ક્કીર્ણમેવવા।

યો શિરો દ્વાતે સ્વપ્નાન્તે તસ્ય સિદ્ધિર્ન વિદ્યતે।

તત્તસ્ય સ્તુ વિબુદ્ધયૈત તસ્ય સિદ્ધિર્ન વીદ્યતે।

પ્રાણાદંબુલ મંજાલં પર્થકં કુન્જરં ન ગમ્।

યો શિરો દ્વાતે સ્વપ્નાન્તે તસ્ય સિદ્ધિર્ન વીદ્યતે।

જાતેલાં મેલ તપાદ્વાપિ વાવલં મ્ચુદુ તુલ મ્ચુગમ્।



59

अर्थ नाशो मनस्तापे ह्यपि वा बन्धनं भवेत् ।  
 आसनं शयनं वैश्व वस्त्रं प्रावरणं तथा ।  
 ज्वलन्तं पश्यते स्वप्ने तस्य लिङ्गिर्निर्दिश्यते ।  
 शुद्धीर्गानि च भगवान् ज्वलन्ता स्वरूपमगानि च ।  
 दृष्ट्वा न लिङ्गयते स्वप्ने हस्ता द्युत फलानि च ।  
 विदुर्वालोऽपि कृत्यं च स्वप्नं प्रावरणं तथा ।  
 ज्वलन्तं पादुकां मलदिग्धं च दृष्ट्वा स्वप्ने न लिङ्गयते ।  
 शुद्धक्यानि च वस्त्राणि निचि द्राणि न वा नि च ।  
 पिश्या चार्द्रयितः स्वप्ने तस्य लिङ्गिर्निर्दिश्यते ।  
 आग्ने प्रवेशं कुरुते स्वप्नाब्ते यत्तु मानवः ।  
 स्मृति लोपो भवेद्वापि तस्य लिङ्गिर्निर्दिश्यते ।  
 शुक्लं वि लोपनं माल्यं मात पत्न्या एव ह्य जः ।  
 शंख पद्मानि चैव त ० ह्य स्वप्ने श्रियं त भवेत् ।  
 विजरी तानि चै तानि मात मातापि चै व वा ।  
 पश्येद्यः शयितः स्वप्ने तस्य लिङ्गिर्निर्दिश्यते ।

60

शुक्लोदकं दद्याद्वापि आर्द्रं मांसं फलानि च ।  
 यत्तु भुङ्क्ते स्तु स्वप्नाब्ते तस्य लिङ्गिर्निर्दिश्यते ।  
 शालं तैलं फलं कृष्ण मया दाशौ तो नि शी ।  
 न स लिङ्गि मवाप्नोति न सुखा न च सम्पदः ।  
 अस्तजं भ... मया वालमुदयुगां पचात्किं न ।  
 स्वप्नाब्ते च पिबेद्यो वै तस्य लिङ्गिर्निर्दिश्यते ।  
 सर्वा ज्येष्ठानि शुक्लाणि नाम मातापि चै व हि ।  
 यत्तु पश्यतु स्वप्नाब्ते तस्य लिङ्गिर्निर्दिश्यते ।  
 आकशं जगन् स्वप्ने ऽगम्य जगन् तथा ।  
 विद्वान्बुले पनं चै व दृष्ट्वा लिङ्गि मवाप्नुयात् ।  
 तैला भ्यङ्ग मथो द्वाहं पुतलाभः प्रवर्तते ।  
 गेयं गार्ह्यं च कृतं च दृष्ट्वा स्वप्ने न लिङ्गयते ।  
 क्षापणं चाण्ड्ये जातिं वा व्याप्य तं रक्तं वा लयत ।  
 उन्मत्तं चिच्छ वासं वा दृष्ट्वा स्वप्ने न लिङ्गयति ।



- त्रैलोक्ये लला वानरं वापि स्वर मन्वतरं प्र किन्तु।  
 यो विरोहति स्वप्नाब्ते तस्य सिद्धिर्न विद्यते॥  
 तैल्ल भयङ्क मथो हां पुनस्तथा प्रवर्तते।  
 गेहं ग्राह्यं च मृतं च दृष्ट्वा स्वप्ने न लिङ्गयति।  
 क्षपणं चाव्यज्जातिं वा व्यापितं रक्तवालसम्।  
 उन्मत्तं चिन्नेवालं वा दृष्ट्वा स्वप्ने न लिङ्गयति।  
 61 गणं गविकलं स्वप्ने पिबारे मल विवर्तः।  
 यस्या गतस्तु तन्निष्ठे तस्य सिद्धिर्न विद्यते।  
 भुवार्तिं तृषितं स्वप्ने स्थान मुष्मद्वाप्यते स्वप्नात्।  
 ताडयते वा वरै र्वा रै र्जय सिद्धिर्न विद्यते।  
 वं मे मृत पुरीषं वा स्वप्ने रजतं तथा।  
 दन्त पादौः प्रश्नै र्वा य जपे द्वा हुनते वापि।  
 रौ दन्ति तथे पि हास्ति वा य जपे द्वापि स्वप्ने सिद्धिर्न विद्यते।  
 स्वप्ने योऽपि न लिङ्गयति --- ॥  
 कु प्राप्ति तौऽलिङ्गयता नास्ति ते लभि वां चितः।  
 जल मुक्तो नरः स्वप्ने प्रत्यक्षं वा न लिङ्गयति।  
 वैश्या लब्ध्या च वा राति ब्रह्मणि चाबु मोदते।  
 राजा विप्रो चादित्य तस्य सिद्धिर्न विद्यते।  
 राजा समर्थ लम्पन् ब्राह्मण वेद पारगा।  
 स्ति यं च लक्षणै र्पेता दृष्ट्वा स्वप्ने प्रलीयते।  
 इन्द्रो वर वरां भूत्वा इन्द्र मालया कुलेपना।  
 यं वि ग्राहति स्वप्नाब्ते तस्य सिद्धिर्न विद्यते।  
 इन्द्रो वर वरां वार रक्त मालया कुलेपना।  
 यं वि ग्राति स्वप्नाब्ते लुप्ते वापि न लिङ्गयति।  
 62 कुचेला वा मल गस्तु व्यापिता विकृता नना।  
 ताभि र्ये ग्राहित स्वप्ने स्वप्ने वापि न लिङ्गयति।  
 दानं स्वप्ने मया रयता विचिरयत्य जडा मना।  
 कथयति तथा व्यस्त द्यं भविष्यं युक्त कर्मणः।  
 स्वप्नायित्वा पुरा भूमिं मण्डयेत्य ज्ञातः।



शांशं चोदितं कृत्वा रजस्य रजस्य मण्डपे लभेत् ।

इत्थं वरपारो भूत्वा इत्थं मालयां नुलेपनः ।

इत्थं चोपवीते च स्नानं पातं यत्नारभेत् ।

पूर्वा परौ दिशा आदये नैशं को र्ये नु भानुना ।

पुण्यदेयेन वा भक्तौ चिन्तां कृत्वा व्यस्तरेण वा ।

इत्थं पूर्वा परं कृत्वा तत्कृतं प्रकारयेत् ।

विष्णवे मध्यदे शं तु तत्र शं कुं निष्ठापयेत् ।

शं को रुभय तत्कृतं यत्नं कृत्वा प्रसारयेत् ।

विं दु द्वायं यत्नं निरव्य मल्ले पु र्वा पथे ततः ।

शं कु विर्यं तु तत्कृतं मध्ये मल्ले द्वायल्य तु ।

स्वच्छं कृत्वा कर्षितं कृत्वा दक्षिणेतरतां नयेत् ।

आत्रालये तत्कृतं येन भूतरता दक्षिणे ।

विदिशालु तथा नीला वतरेषु तथा नयेत् ।

63 मध्ये विन्दुस्थितं कृतं च भ्रा मये आतुरं गुल्फम् ।

आलिङ्ग्य कर्णिकां तत् द्वितीये लेख्यं लेख्यं ।

तृतीये दक्षिणे द्वायं द्वायं ग्राहि च तृतीये ।

प्राति वारं रेखां तु दद्यात् तत्कृतं च ह्यतः ।

रेखा रेखांतरं बाल्या द्वायं ग्राहि तुल्यं गृहेत् ।

कोणे खवा यथे कोणं तत्कृतं पण्डितः ।

ज्ञातिं शतं जोकराष्टौ वा पत्रा पद्यानि रव्य विव्यसेत् ।

ते भव्यं तु गुल्फं नेत्रं के श रान् पारे कल्पयेत् ।

अष्टपत्तये च्छक्तिं यथा पूर्वं मया हृतः ।

बहिरं गुल्फं पुनस्तुल्यं यत्नं कृतं प्रसारयेत् ।

तस्मात्तु जोकराष्टौ वा गायते स्तनं वर्जयेत् ।

अथ वा लाहना रुढ शस्त्रं हस्तां पडावतः ।

पृथग्वा ह्यस्तं वर्जयेत् यजेत् कृत्वा र्धं वा कृतेत् ।

यत्नेनास्तं रितरेखां हातं रत्नं गुल्फं गमिताः ।

दद्यां वरणे रम्यां वेतनीतलपत्रा लिताः ।

कर्णिकां प्रीतं वर्जयेत् चतुरं गुल्फं मुच्यते तम् ॥



64 क्रियाद्वयारि कं वीर्यं दद्यात्कैसर संधिषु।  
 केदारं मूल य शुक्लं कुर्यात्तद्वये यजेत तु॥  
 अग्रां चैव तं शुक्लं न दत्तां शुक्लं लच्छादयेत्।  
 चतुर्विधां ततो रेखां मध्यस्थिं चिन्तामणिं हताः।  
 विचित्रैर्मिश्रितैर्वर्णैश्चैवः परिकल्पयेत्।  
 वा हयेत्पार्श्वे न द्वारमितराणि निरोधयेत्।  
 पद्म पादं विवे द्वारं वीथीनां विस्तरं तथा।  
 शोभाशो पद्मो भागो लपो लालो कवाटकाः।  
 तुल्यमाना स्मृता येन पद्माद्यै न तु कारयेत्।  
 पद्माद्यै नथवा कुर्यात् द्वारं वीथीं पद्मान्न।  
 तद्वच्चै न तरां भूयः पृथग्वा कण्ठेन तु।  
 पावं तं रचितं कृत्वा परमं शिव मण्डलम्।  
 इष्टां च विधिं वदैवं ततो द्वाजं निरोधयेत्।  
 ॥ इति श्री सर्वज्ञानोत्तरे क्रिया पादे पञ्च गव्यादेर्दीप्तांग प्रकरणम् ॥  
 = x =

65 अथाध्यानं प्रवक्ष्यामि यं ये पाञ्च तु विस्तरात्।  
 पूर्व तत्त्वा दितः कृत्वा यावत्तत्त्वं निरामयम्।  
 उर्वी तत्त्वं तु मूर्ध्नि सूर्यायुत समप्रभः।  
 कुंकुटा पटयता कार ब्रह्मा पट मेत मुच्यते।  
 भुवना व्यष्टि पट्चैव तस्यैवा भ्यवत्ते स्थिताः।  
 इत यो जन कोट्यस्तु प्रमाणं तस्य कीर्तितम्।  
 तस्यैवा व्यस्यते रुद्रो रुद्रकोटि भिरावृतः।  
 आलाग्नि रिति विख्यातो रक्त कृष्णो गरुड धृतः।  
 जोर्ध्वं निरीक्षते देवो... दूरम् विधं जगत्।  
 स पाव रुद्रो विज्ञेय इल चि व इल च काल धृतः।  
 तस्योर्ध्वं मही नरका द्यौर रज्ज्वा इलु दादणाः।  
 जीवै स्तु नारकैः साधं चत्वारिंशद्गतं क्रमात्।  
 रौरवो महा रौरवः कुम्भी पाळ स्तथैव च।  
 इति महर्षि काश्यपो नीलो प्रयत्नतः।  
 सर्व शुद्धा इमे शुद्धैः नरका नात संशयः।



कृष्णपुष्प पतिस्तेषां स च रुद्रः प्रकीर्तितः।

तद्योद्धे सप्त पातावं कृष्णः स रंध्य व द्येताः।

स्वस्वपे दितेभि रसंकीर्णये ऋहाटे स्वरः प्रभुः।

तलं च वितलं चैव वितलं च तथा परम्।

लुतलं तला तलं चैव जातलं च रसा तलम्।

नागप्राग् गुरु हास्यैव किं पुरुषा दनुजा रतथा।

आग्नि वायुः क्षुब्ध कुबेराश्च पतयन्तु पृथग् विधाः।

भूलोकं च तथा विद्यात् सप्त द्वीपा जै वल्लह

66. स चैव लज्जितो दद्यान् नदी नदसमा कुलम्।

जम्बुशान् कुरु कौश्ल शालमली द्वीप उव च।

जेमैव पुष्करं चैव सप्त द्वीपाः प्रकीर्तितः।

पुष्कर द्वीप मध्यस्थं पर्यन्तो मानसोत्सर्गमाः।

लोकपालाः द्येताः तस्मिन् वृत्तिर्वा पालयन्ते ते।

क्षारक्षीर दार्यै रसार्पि रतथा इक्षु रसौ पित्र।

मदिरौ दक्ष रसादयः समुद्रा रसप्र कीर्तितः।

गर्भो दत्तसुप्तो द्वेथ तद्योर्वी द्वीप मुख्यते।

आवृतं तेन सर्वं तु सोपि चो र्या समवृतः।

इवं द्विगुण ते वृद्ध्या व्योव्य मा प्रत्य सं द्येताः।

जम्बु द्वीपं ततो मध्ये सप्ततलस्य मायतम्।

नाना जन समाकीर्णं नाना अल्य समा कुलम्।

अनेकौषधि सम्यग् नाना धातु समावितम्।

सर्व धर्माश्च पुण्य मपुण्य मवृत्तात्मनाम्।

तद्य मध्ये महा मेरुः स्मृतो द्येते रसौ परिमंडला।

प्रविष्टो ऋतुहा वस्ता चतु रशीति त्रिशतः।

अतु सर्वत सौवर्णः काञ्चनं द्रुम सं कुलः।

67. लिङ्ग विद्याधरा कीर्णः किं नरा रुद्र ये वितः।

वि... भौ लाश्वत्थारः द्येता तद्य चतु र्दिशम्।

विष्णु व्याः मेदिनी तैस्तु मतेषां मूर्ध्नि समो पराः।

मन्दर स्वल्प पूर्वण दक्षिणे जंघा माधवः।



विपुलः पालिमेनैव सुपाश्वर्यं तत्रोदरे।  
 कदम्बो तिकलो जम्बु रश्म्यो पदस्रवत्।  
 तेषां मूर्ध्नि महाप्रज्ञाश्च तुर्यं चानुपूर्वशः।  
 रक्तोदमानसं चैव सितोच्चैश्च महाहृदः।  
 तथा वाससमीपस्था विज्ञेया मन्दरादिषु।  
 सदा पुष्पकलोपैतं पूर्वं चैव तन्मन्त्रं रथं वनम्।  
 नाना सुरभिगन्धाढ्यं नन्दनं गन्धमाधनै।  
 विलिप्तामोदबहुलं नैभाजं नैकुलैरुचितम्।  
 निर्मितांस्तपुरादेवैः सरं लिख्यते हरौ रुहाः।  
 सर्वगन्धवहं रम्यं सुपाश्वर्यं विवनं ततः।  
 तेषु वृक्षस्तथा गुल्मरुपा दद्याथै सुगन्धिनाः।  
 निर्मितास्तैः पुरादेवैः सरं लिख्यते हरौ रुहाः।  
 सदा स्यान्निहिता तेषु बलन्तकुलुमायुधम्।  
 कौकिलारानमधुरैः... पयो ज्ञीत किन्नरैः॥  
 68 विद्यज्योत्स्नाकरं चेन्द्रे इच्छन्त्यं पतिमाह्वरः।  
 वर्षावन्ति स्वेच्छन्त्या मेघाः मारुते द्रव्या... ।  
 तेषु देवास्तत्र गन्धर्व किन्नरा वलरसो गणाः।  
 सिद्धे विद्याधराश्चैव सदा कौटुम्बिके भाविताः।  
 चतुर्दश सहस्राणि चो जनानि प्रकाशन।  
 मेरोर्मूर्ध्नि अद्यो भागे लोकपालं पृथङ्गुणः।  
 वैवस्वत्यां यमो राजा कृष्णवत्यां निशाचरः।  
 शुक्रवत्यां जलादयसो गन्धवत्यां तुरासतः।  
 यशोवत्यां निधानेश ईशानस्तु महोदयः।  
 अष्टपुत्रस्तु देवानां भोगस्था नानि षण्मुख।  
 प्रज्यं तेषु महा भोगा नान्यकारं च ब्राह्मणः।  
 मेरोर्मूर्ध्नि सभा दिक्पत्या ब्रह्मणश्च तथा लनः।  
 मनोवतीति विख्याता महा मुनि निषेविता।  
 तत्र गंगानदीपुण्यां कृत्वा तस्याः प्रदक्षिणम्।

तेषु वृक्षस्तथा गुल्मरुपा दद्याथै सुगन्धिनाः।  
 निर्मितास्तैः पुरादेवैः सरं लिख्यते हरौ रुहाः।  
 सदा स्यान्निहिता तेषु बलन्तकुलुमायुधम्।  
 कौकिलारानमधुरैः... पयो ज्ञीत किन्नरैः॥



पातिता हि चतुर्दिग्गु निर्वर्णगिरि मूर्धनि।

... स्यात्तं भो निचिः सो भोऽमृतात्मा ज्योतिर्जं यतिः।

तस्मादिहा गता दिव्यानुगतार्थं सारिङ्गरा।

69 तस्यै शब्दां गृह इतीतं ज्योतिर्वर्णं नाम विश्रुतम्।

तस्य मूर्धन्यस्य दिव्या महादेवस्य धीमतः।

रुद्रकव्ये स लावण्ये देवदानवदल्लुभैः।

आवृता सा सदा दिव्या सदैवामितविक्लमैः।

भुवर्गो कस्तुतस्यो दूर्वा हवर्गो कस्तस्य मूर्धनि।

उज्ज्वलस्तस्य सुपुष्पपरिधौ रचिताः।

ब्रह्माण्डमिति मा सृष्ट्य सत्य लोकास्तस्य मूर्धनि।

ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च रचिता लोकाः क्रमेण तु।

सो स्वर्गामृतसंतप्ता प्रकटितिगुणक्रमात्।

आत्मतुल्य गुणोपेतैः कृता कव्यैश्च तत्त्वमैः।

आहतः शत रुद्रास्तु रचिता देवा दिक्कव्यैः।

ब्रह्माण्डस्य महासेन चारुकास्ते च निन्दिताः।

दिव्य ज्ञान बलोपेत रवच्छब्दे गतिनो चराम।

शशां कां कित मूर्धानो जया मकुटमाण्डिताः।

शरदिव्य सप्तप्रख्यै दिव्य यौवनशोभितैः।

आप्रतास्ते यमस्ता तु रुद्रैश्च बल दीप्तैः।

इते प्रमाणं दद्या भागं पूर्वादि दिग्गुणैः।

अनन्तः पालको वीरो विजयिनि विजयलोचनः।

70 कृपो कृपकरो वीरो गायनो बह्वर्धनमुखः।

कपालो शो ह्यजो बुद्धो नृपः देहस्म प्रमर्दनः।

विश्रुति रचय रक्षास्ता पिनाकी त्रिदश विपः।

आजिस्त्रो कृताशीच पिङ्गलः... दुर्लो हरः।

ज्वलनो दहनो बभूवः भस्मावल्गुसंयान्तकः।

याम्यो मृत्यु हरो धाता विधाता कर्तृत्ववन्तः।

कालौ रौद्रश्च विख्यातो धर्माधर्मपतिस्तथा।

नैर्ऋतो मारणो हन्त कूरदृष्टो भगवान्कः।



उगच्छ शोभो निरु पाशो द्युम्न लोहित दंष्ट्रवान्।  
 लो ह्यती वल - - - - - शौच पाश हस्त महा वलः।  
 प्रैतौ च जय मद्रा दीर्घ बाहु ज लो वलः।  
 बडवा मुरवो च भीमस्त्र वरुणा लय बालकः।  
 लज्जया मेघ लम्पारी लव गस्त्र ल गव्य बाल  
 वायु द्युम्न मस्त्र तीक्ष्ण मस्त्र वे गवान् शोणित द्युतिः।  
 शिखः, जटा मकुट चारी च नाना रत्न विभूषितः।  
 नि चोशो रज्य बाल चव्य द्यौ ये हस्त चैव च।  
 प्र शौच जे काशस्त्र प्रकाशस्त्र लक्ष्मि बाल।  
 कामाद्युक् लव विद्याचो पशु बल्लव सु, लव ग, शिवः।  
 प्रभु, पिङ्गे, शोणशानौ भूत भालो बालि - - - - - चः।  
 शम्भु द्वि भु र्गज द्युम्न रत्न शक्ति दश बन्धितः।  
 लं वाहस्त्र विवाहस्त्र बिबुधयो भौषणः, शुचिः।  
 लो कैश बल माकम्य प्रभु शक्ति लमन्विताः।  
 विच शक्ति महादेह लो कपालैः प्रभूजिताः।  
 दाते रुद्रा द्युम्ना द्युम्नातः सूर्य कोटि लम प्रभाः।  
 कपाल माला भरणा लो कपाल रत्न चारिणः।  
 दाया मूर्ध्नि भवे दापो दशवा वृत्त्य लं स्थिताः।  
 स्वरा रवप्रवर भवतोर्मि यता कुलः।  
 तत्राद्यौ भगवान् देवो वरुणो भूत लं भवः।  
 इन्द्र रफटि कलं काशी आदि गुह्य पृष्ठावृतः।  
 ओंकार रत्न लय पूर्व पा जने द्यौः शशि भूषणाः।  
 देव देवस्तु याम्या द्यौ औज जं च रत्न नै र्देवते।  
 आलाह मैस्त्र वारुण्या, वायव्यां द्वि द्विरेव च।  
 भार भूमिस्तु सौम्यायां मै शाव्यां ली कुवं विदुः।  
 अत उगच्छ भवे द्युम्न द्युम्ना जने र्वा वरुणं विदुः।  
 रुद्रात्ता यद्युलं काश मेघ रत्न नित नि रत्न नः।  
 तत्रा रत्ने भगवा नाग्नि रितिरुह्या पृष्ठा प्रति।



- 72 पक्ष राग प्रतीकाशो जलन्तस्तेन तेजसा।  
 हरश्चोति फुरद्वेशो त्रिशुली रश्मिः प्रवच।  
 महाकाव्यश्च सर्वाश्चैशानो भो रवस्तथा।  
 अत उद्वर्णं भवेदव्यं वायव्यावरणं पुनः।  
 नील जीवितयं कैशो भिन्ना ज्जन यम प्रभः।  
 तला स्ते भगवान् वायुः कृष्णवर्णो जनो यमः।  
 सुभगाः कामराजो च गुह्या गुह्य प्रकाशतः।  
 भिता महं पितुरश्चानं स्वयं भू रजा प्रवच।  
 विश्वेशश्च महा नादो महद्भूमिस्तथाष्टमः।  
 अत उद्वर्णं भवेद्योमश्च स्ते संप्रदर्शितः।  
 अप्रमेयमानो देव मोक्षे स्तान भिवा परः।  
 तत्रास्ते भगवान् देवो व्योमराजो महेश्वरः।  
 रश्मिभक्तिं महं शासौ पालितै रष्टभिर्वृतः।  
 भावश्चैव महायोगी तिमिरतो रदु प्रवच।  
 महाबल शिवश्चैव सहस्राक्ष रथा पुरेव च।  
 अतोद्युधं भवेत्तत्त्वं हंकारश्च जगत्सुखा।  
 दीप्त पावक वर्णाभं भीमनायं दुरासदम्।  
 त्रिविधं स्तंभ विज्ञेयो हंकारो घोर रजधृक्।  
 प्रलया म्बुद विद्यो ज रथा पवष्टक सता वृतः।  
 लयदे उद्वर्णं रे काश्च महावृत्ते प्रवच।  
 श्रीकण्ठो नील कण्ठश्च महा तेजोस्तथा वच।  
 महालिं गोश्च रथ लेहाः कारण इत्यनुवर्तिनः।  
 आदि गुह्या प्रकाशश्च आनि गुह्या प्रकाशस्तथा।  
 गुह्या गुह्या प्रकाशश्चैव पालिता वृत्त प्रवच।  
 रथा पवष्टकाश्च पश्यैते नियोगाद्गामि बालिनः।  
 अतु गहाय लोकाणां ह्निङ्ग भूताः प्रतिष्ठिताः।  
 ते नामेव समीपस्थः यथातो यं वदन्त।  
 तत्तीर्थं पुनरं पुनरं ततस्नात्वा शिवं व्रजेत्।
- 73



रक्षा ह्येत एका इच्छाः कामरत्ना बलो लोटाः॥  
 कोट्या युत परीवाराः सुरल दुःख फल प्रदाः॥  
 प्रमयाभि रनिब्याभि दिव्य यौवन शालिभिः॥  
 आभृता स्ते यमस्तास्तु काम विभ्रम कारिभिः॥  
 इच्छ स्फोटि लसं काशैः दाडिमी कुलुभ प्रभैः॥  
 भिज्जो गजग यम प्रख्यैः इयाम वपौ रनौ पमैः॥  
 रक्तां गराग संकाशैः कामरत्नै मनीहरैः॥

74

येन्यस्ते नित्य मैतैस्तु पञ्च तत्वा चिदाः शिवाः॥  
 अतो ह्येवं त भवेदव्यक्त बुद्ध्या वरण संसृज्म  
 आर्देत्योदय सङ्काशं सव्या राग सप्त प्रभम्॥  
 तस्य मदये स्थिता बुद्धि व्यापि नी विस्वरूपिणी॥  
 आपि मायापृथं युक्ता तृष्टि शक्ति समाब्धिता॥  
 स्मरिणेभि रभ मनुष्याभि द्विरष्ट पृथ शालिभिः॥  
 आताला... महाभागा तत बुद्धेभ्यो यो गिभिः॥  
 देवे योव्यष्ट कंतत परितः सं व्यवस्थितः॥  
 अपु बुद्धं च इच्छं च तथा कृष्ट प्रवर्तितः॥  
 पैशाचं राक्षसं याज्ञं जव्यवं चन्द्रमेव च॥  
 शौभ्यं चैवाथ प्राजेशं ब्राह्मं चैवाष्टमं स्मृतः॥  
 अतो ह्येवं त भवेदव्यक्त गुण वरण संसृज्म॥  
 इव नील महारत्न इच्छ स्फोटि करणकः॥  
 तदुर्ण भुलना स्ते स्या ब्रह्मा विष्णु महेश्वराः॥  
 तमो रजस्तथा सत्य गुणा विष्टित विग्रहः॥  
 तत्रथा च अनिताहर्णा पुरुषा स्तब्धि वाहिनाः॥  
 अव्योढ्य बल माकृम्य गुणोदा सं प्रवर्तकः॥  
 अष्टौ योगी श्वरांदृष्टे स्ति तास्मिन्नि राग्याः॥  
 निर्गुणा निरहंकारा नित्यं योगपरा यणः॥  
 उक्तम्... कृतमैव भैरवं ब्राह्म मेव च॥  
 अतश्चो ह्येवं भवेदव्यक्त दण्यक्तं तत्त्व मुत्तमम्॥

75



અપ્રતીક મલિસેયં નિર્માણ પદ પાલિતઃ ॥  
 અપ્રમેયમાનિયેશ્યં નિર્મુખં મુખ માલિત્યે ॥  
 ઉત્પત્તિ સર્વતત્વાનઃ મુક્તાનાં ચ લકાનન ॥  
 રિચિત્વા તુ પુરુષઃ સ્મૃદ્યમો વ્યક્તા વ્યક્ત રસના તનઃ ॥  
 ઉત્ત્વા દયતિ સત્વાનિઃ મલ મુક્તાનિ ચૈવ હિ ॥  
 તત્રૈવ સં રિચિતા રુદ્રા અષ્ટાવલ મહા બલાઃ ॥  
 તત્ત્વે ત્વ યર્મિણ રસર્વે સર્વે ચાનન્દ્ય વિગ્રહાઃ ॥  
 કૌદ્યોશ્ચાંડે સર્વતો જ્યોતિષિણ સુરજાઃ ॥  
 પગ્ગાન્તલૈલ્લ કીરૌ ચ શિલેયુ લાહિતેશ્વરાઃ ॥  
 નિતમ્બતટ વિસ્તારૈ વિનો નંત પદ્યૌધરૈઃ ॥  
 આસાં મદ્યદેશાંતે સ પૂર્ણવદનો જ્વલૈષ્ટ ॥  
 સર્વલક્ષણ સમ્પન્નૈઃ સર્વા મરણ મ્હાષિતૈઃ ॥  
 યૌ વ્યન્તો નિલય મૈતૈસ્તુતૈતુ સ્મરણાનિપીડિતૈઃ ॥  
 શિરભેતેન સન્નાતા પાતે કૌદ્યોશા યંવં શ્વરઃ ॥  
 અતોદ્યૈતુ મલેદ્યત્ રાગા વરણ સંજ્ઞેભમ ॥  
 કુંકુમૈદ્યલ સંભાશં કુલુમ્બ રજસાન્નિમમ ॥  
 76. અન્ના રતે મગવાન રાગો જપા કુલુમ્બ સાન્નિમમ ॥  
 રજલ : સર્વ સત્વાનઃ અપ્રમેય સુદુર્નયઃ ॥  
 દાડિમીપુલપલંકાશૈઃ લબ્ધ્યુલ્લ કુલુમ્બ પ્રમૈઃ ॥  
 પ્રમંસાપદ સદ્ભાવૈ સદા મદન વિહુલૈઃ ॥  
 રુદ્રાદિ ગણાંકાર વિત્તલત મૃગ લોચનૈઃ ॥  
 સંદેવ્યતે સ મગવાન રાગાશ્ચાનન્દ્ય રુપ દ્યુત ॥  
 તત્રૈવ પુરુષો જ્ઞેય રતદ્ધર્મ મુખ રંજિતઃ ॥  
 અમૃતૌ વ્યાપકોચિ દ્યૌર્બ્રહ્માણકો મૃત માનલૌ ॥  
 તત્રૈવ સં રિચિતા રુદ્રા અષ્ટૌ ચ શિલ તુલ્યે ગાઃ ॥  
 જ્ઞાન વિજ્ઞાન સમ્પન્ના પીત રોગા નિરંજનાઃ ॥  
 લામદેવો મલશ્ચૈવો દ્વવશ્ચ તથા પુનઃ ॥  
 ડાલ પિકે દ્યૌર્જ્ઞાનો મુવનેશા પુરલ્લ રાઃ ॥



अं गुणु मात लहिता महादेवाष्टकाईकाः।

निरामय महौ जस्मा रथे नुराग निरौध गाः।

अत एत एव भवेदव्य द्रिद्या वरण संज्ञकः।

इन्द्रो पक्क संकाशं कृचि च्छामीकर प्रभुः।

तस्य मध्य स्थिता विद्या व्यापिनी विश्व रूपापिणी।

विश्वगा विश्व वैतीक्ष्ण्य रक्षय गामिनी।

77

मण्डलाधार चित्रांगी दद्यानलो लायते क्षणा।

शास्त्रज्ञः भाव निश्चाल ओषधी केश यज्जया।

भाव भावा विलासायैः नित्यं प्रमुदिते वृद्धैः।

सं रम्भ जानिता रम्भैः रविष्म मधुपद क्रमैः।

उल्कः ... निश्वायैः पथो पथो हारा लयैः।

आकीर्णं हि पुरं दिव्य विद्या निभवरं कितैः।

तत्रैव सं स्थिता रुद्रा रत्नयोदहा - - - - -।

परे भयो परया रुद्धा विद्या विद्या प्रकाशिकाः।

वामदेवश्च भीमश्चो गमश्चैव भव स्तथा।

सर्व शाने श्वरौ चैवै क्व वीरा प्रचण्डधृक्।

ईश्वरो य कुमास्मान्ते एव जेशो नंत सान्ता

तत इव शिवश्चैव सर्वेषां सुपारि स्थितः।

अतो द्युतं तु भवेदव्य लला वरण संज्ञकम्।

श्वेता पीता रणं कृष्णं कृचि च्छामीकुं गुह्यं।

तस्य मध्य कला ज्ञेया चित्त वर्णानुलेपिनी।

चित्ताभरण रत्नाढ्या चैत मालया भर प्रिया।

विज्ञान गम संपन्नैः रूप शौवन गार्जितैः।

सहा रम्भ विकटाक्षे पातत्काल करणोचितैः।

78

मनोहारि सुरम्यां गैः मय लालस जुं भितैः।

मण्डितं पुरं रम्भं कला भवानु रंजितैः।

तत रुद्रो विभुर्वापि सर्वज्ञो ज्ञान भासकः।

नील लोहित वर्णौ सौ सितेन्दु सदृशः क्वचित्।



कलां ह्यंशं लंभतैर्भवेन्निराहचारिभिः॥

आवृत्तौ लौ लभन्ता तु नैव कोट्यै युतं पुनः॥

याम्ये ज्येष्ठस्य स पुनः कालः कालविकारणः॥

बलविकरणो देवो बलप्रमथनस्तथा॥

यमस्य सत्यं भूतानां . . . माश्रौष्यन्तं पुनश्च॥

यै तैश्चैषां हरिस्तथैव गृहकारकाः॥

अत उच्यते भवेदव्यक्तकालस्तथावरणं गृह॥

जीते जीवन्त्यानां कारं जीता जनेन समप्रभम्॥

तस्य तद्वये स्थितः कालो रौ द्रव्यं जनां तच्छ्रुत्वा॥

दंष्ट्रा विकटचोरस्य पिङ्गल भूश्च युतारकः॥

अतस्ती पृथग्लंकाशौः कालवैपरीत्यै यद्विभिः॥

अशौकपल्लवाकारवाणीपदांस्तु जंकिभिः॥

अत्यर्थे रणसम्यङ्भिः प्रवाकावृत्तौ विभिः॥

संश्लेष्यते स भगवान् कालः कालानुशासिभिः॥

उच्यते वमाश्वापरश्चुं डा मातंगश्चैरुज्जिणः॥

याम्यो हला हलश्चैव को वनो बंधवश्च पुरैः॥

ततस्त्यक्तशान्तिनी . . . . . यद्वास्तथापरे॥

हला हलास्तथा चाव्ये कालस्य विषये स्थिताः॥

अतैर्ध्वं तु भवेदव्येष्टमाया तत्त्वं तु निरुत्तरम्॥

मण्डलकोशवच्छिदं हरितालसमप्रभम्॥

तस्य तद्वये स्थिता देवी माया तु बहु रज्जिणी॥

यथा तं मोहितं कृत्स्नं जगत्स्थो वरजंगमम्॥

इन्द्रनीलसमप्रख्या राशिमज्जालावकुण्ठितम्॥

चलद्विन्दुसहस्रैस्तु कोटिभिस्तु मला वृत्ताः॥

नामचारास्तथस्तत्तन्नामगा नामलोचना॥

नामका नाम कृत्यं चोत्पाद्यन्ते यद्वाननम्॥

उं ग विभक्तकारिण्यो उं ग र्गैर्हानु रंजिताः॥

उं भ ह। स्मृतं जातिव्यौ उं भ वान्धवमनोहराः॥

तथा च पुरुषा र्गमं दश्चैवाभावा इत्थं लंभनाः॥



बह, प्रलापिनो मिथ्या माया चार पराशरणः ॥  
 अथ वा सर्वतत्त्वानां निर्गमं स्नातुं याचिच्छः ॥  
 त्रिमलं व्यापकं सिद्धं प्रोच्य मानं निबोधये ॥  
 ४० यद्ये तत्त्वत्वं यत्तत्वं जन्मव्याप्तिं कं भवेत् ॥  
 तत्त्वभागी भवेत्सोऽपि प्रलये वि तया गुह्य ॥  
 एवं हि सर्वतत्त्वानां तत्त्वभावः प्रकाशितः ॥  
 कथितास्ते समासेन सदा स्तुतिं निबोधये ॥  
 गगने शो ह्यसा दधेः तया हरिहरा प्रभौ ॥  
 द्वाविंशो महावीर्य रत्नशालो गो वतिरतथा ॥  
 अथैव पुट संख्या स्ते माया तत्त्वत्वं प्रपुष्वा ॥  
 उद्वेगं शपि संस्थिता ये तु तान् प्रवक्ष्यामि तेऽष्टशु ॥  
 क्षम्यते ब्रह्मणो इं तु त विद्वद्भिरतथा परः ॥  
 विद्ये शास्त्रं शिवश्चैवा नन्त प्रपु उच्यते ॥  
 अमाद्यिनः स्मृतास्सर्वे मोह रागादिबन्धनाः ॥  
 माया बन्धविमोक्तारः पाश जाल विबोधाकाः ॥  
 अलो दवं तु भवेदवय विद्या तत्वं ज्ञानं ॥  
 दाडिमीपुष्प सङ्काशं किञ्चित्प्रीतिं सुनिर्मलम् ॥  
 तत्त विद्याद्यिजा ज्ञेयाः पञ्च राजसमप्रभाः ॥  
 सुदीप्ता निर्मलास्सुधमाः व्यापिनी सर्वतः मुखी ॥  
 तस्मादिनिस्तृता मन्ता पञ्चाङ्गं कृत लक्षणाः ॥  
 विद्याश्चैतथा ज्ञेया विद्या मन्ताः शक्तिशालाः ॥  
 ४१ अग्निव्या अपि न स्सर्वे सर्वे चानं दविक्रमाः ॥  
 सर्वतः गामि न स्सर्वे सर्वे सर्वार्थ सायि काः ॥  
 चतुर्विद्या मृतास्सर्वे पार्थिवा ध्यान ला निना ॥  
 सर्वे समान धर्माणां शो न भेदा दृष्टव्यमस्मात् ॥  
 पाणि ना चित्त भेदास्तु भवत भेदः पराशरीवाः ॥  
 संस्थितो नु गार्हार्थ्य द्याधिभूतास्तु कर्मणाम् ॥  
 स्थानं कर्म च भावश्च देवता व्याप्ति मेव च ॥  
 नर्तते विध्य विश्वात्मा फल येन विभक्तिषु ॥



इति मन्त्र भेदस्तु मन्त्रा त्रितयं यजुर्मुरा  
 अधुना भेदस्तु प्रोच्यमानं निबोधये  
 यावन्तः केचन सत्त्वाः सर्वं तत्त्वेषु संहिताः।  
 तावन्तस्तु स्मृता भेदये ह्यस्य विदेहि नः।  
 माह गुरुं भवैतेषां नाम गौतमं च यजुर्मुरा  
 तावद्गुरुं विद्विष्यामहेतेषु ते देहे ज्यवा लघितः।  
 यथा धारणमिव स्थूलैः सूक्ष्मैः सूक्ष्मतरं तु यः।  
 निवृत्तौ निवृत्तलायास्त रणैरुत्तमं रणं कुरु।  
 प्राणि चर्मादि निर्मुक्तं रसुरव दुःखं कलं गुरु।  
 दादात्युवाह रणैः तत्तद्दमनं कुरुते।  
 82 इति विद्याविचारोद्यमैः मन्त्र भेदः शिवस्तु।  
 देहभेदांश्च विख्यातस्तत्त्व भेदस्तथा विदुः।  
 विद्योद्वेगं तु भवेदव्येष्टिद्ये शावरणं पुनः।  
 दीप्तं पावकं वर्णमं किमिदं युनिर्मलम्।  
 अष्टौ विद्येश्वराः एकव्यं रचितास्तास्मिन् विभूषिताः।  
 विष्णुर्लिङ्गादिस्तु विभूषणं किरणं ज्वलाः।  
 तत्र मध्ये महासेनं चक्रवर्त्तपरि सं रचिताः।  
 तैः सन्धिर्कारं कर्मात्कुरुः शक्तिं चक्रवर्त्तवित्ताः।  
 सूर्यस्य सन्ध्यानि मन्त्रतन्त्रानि यजुर्मुरा।  
 निगमंति महात्मानो रुद्राणां ममितीजसाः।  
 प्राजापत्येन पर्यङ्कं कुं प्राणारं श्रवणं युताः।  
 सर्वं मन्त्रमया रच्यते यथैष्टुलं कामिकाः।  
 विद्येश्वरैश्च रच्यते यथैष्टुलं मृत्युखप्रदः।  
 कुज्जिता गन्धर्वाश्चैर्ललाटमृदुमृदुः।  
 पिनाकी चक्रवर्त्तारैश्चैरुत्तमं पद्ममिः।  
 आलोकां पर्वतैश्चैर्विजयैश्चैर्विजयैः।  
 संपूर्णशक्तिस्तु वयना भोगमप्युतः।  
 आतामैर्न त विभूषैस्तु नासागाश्चैर्विभिः।



83. नात्युष्णतैः समैः तृणैः विरुद्धैर्दन्तपाक्षिभिः।  
 पद्मरागप्रतीकाश्च निलयं नावदन्तीरेभिः।  
 गुरुद्वयैः समैः कर्णैर्विभक्तैः तृणैः कौमलैः।  
 आकम्बुकर्णयोमावैर्भृणाल्ललितैर्भुजैः।  
 आकृत्यं हतैः पूजैः जीवोन्नतपथोच्चरैः।  
 आक्ष्मां मध्यदेशाव्ते गभीरावर्तनाभिभिः।  
 त्रिवलीतरंगभगौ चैवैवमराशिप्रकंपिभिः।  
 पुलकौटिक्कम्यावतैर्विर्गडैराद्यैः संचिभिः।  
 अश्वत्थपत्रसदृशैर्गुह्यदेशैर्मनोरमैः।  
 कन्दलीगर्भसंरुपशैरुत्तमैः शुभलक्षणैः।  
 निगूढजानगुल्फाभिः नितम्बविपुलोत्पलैः।  
 वृत्तजंघैः समैः पादैः प्रशस्तैर्लक्षणावितैः।  
 लुप्तपाणिपादावते शंखचक्रां व्युजां कितैः।  
 सुक्लिंतेषु रंगुलिपत्रैस्तनुतुङ्गनरवोत्पलैः।  
 तृणैश्च ककुब्जैश्च लज्जैरेरवाभिः सर्वलक्षणसंयुतैः।  
 येन्यवैस्तु विद्येशास्त्रयदा कदपपीदिताः।  
 दिव्यगन्धानुलिप्तांगैर्दिव्यभरणभूषितैः।  
 दिव्यांबरचरैः सौम्यैर्दिव्यमाल्यैस्तमांगिभिः।  
 84. रुद्रैश्च विविक्काकारैः कालाबलसप्तप्रभैः।  
 दिव्यज्ञानबलोपेतैः सृष्टिहंकारकारकैः।  
 अघोर्ध्वत, भवेद्व्यत्यर्धस्वयं सद्यं शुभम्।  
 सदा शिवं परं तत्त्वं शुद्धरूपोत्कृष्टमिर्मलः।  
 योगिपठं परं शुद्धं तस्मिन् विद्यामहात्मनः।  
 चर्मादिचरणैर्धुक्तं मध्ये कम्बलभूषितम्।  
 चाकलेयं पर्यवर्तयत्सदृशं विरतरम्।  
 बहिःशृङ्गैर्धुक्तं स कर्णैर्विमलतप्तकैः।  
 विशुद्धशक्तिभिर्ब्रह्माङ्गैरुपबोधितम्।  
 विद्येश्वरैश्च पीठस्थैः सिद्धयोगिभिश्च वृत्तम्।  
 तत्तावत्तमगजानदेवसर्वतत्त्वेश्वरो हरः॥



स्यादिवो विभुर्वाजी मन्त्रमूर्तिरक्षयः ॥ ५२ ॥  
 अनन्तकावतिरस्यपन्न अप्रमेयगुणकम् ॥  
 अनन्तराक्षिण्यं भोग अनन्त सनसं स्थितः ॥  
 विभुश्च सस्यकं देह मष्ट्या परमेश्वरः ॥  
 अनन्तादि विरवण्डयवत स्थित शास्तेन चेतसा ॥  
 अतो ह्येवं वै व्यक्तं तत्त्वं विज्ञानं सर्वतो मुखम् ॥  
 परमं तत्त्वं नामानं तं ज्योतिरुपिणम् ॥

85

तत बिन्दुस्थितं रक्तवद्दृश्यं रक्तारिक्त निर्मलः ॥  
 कथं च जालकाकारं रक्तुरारिक्तं रक्तं जालिजम् ॥  
 रक्तलो जितकलश्चैव तथा रक्तल जितकलः ॥  
 रक्तमो भिन्नकलश्चैव शिवो ज्ञेयस्तु पञ्चधा ॥  
 कले शास्त्रादिभिर्भुक्त रक्तलं परिपठ्यते ॥  
 जितकलः कैवल्यो बिन्दुः ०थापी रक्तल जितकलः ॥  
 ज्वालितो द्यादिभिः संयुक्त रक्तमो रक्तौ परिंकीर्तितः ॥  
 रक्तैः षोडशभिर्भिन्नैर्भिन्नात्मा बिन्दुरुच्यते ॥  
 ततो रक्तानं ततो भेदे सर्व शास्त्रेषु पाठ्यम् ॥  
 मन्त्रेषु मातृकायां च न विना बिन्दुना कथ्यते ॥  
 जितकलस्तथा पराशक्तिरचिन्ता सर्वतो मुखी ॥  
 सुखदमा निर्मला नित्या नन्ता निर्वाण दायिनी ॥  
 या विभुश्च तत्त्वेषु सर्व तत्त्वेषु चैव हि ॥  
 तथा भूतं जगत्सर्वं निरालम्बं निरालम्बं निरालम्बम् ॥  
 अस्या इन्द्रं निरालम्बं निरालम्बं निरालम्बं निरालम्बम् ॥  
 अचलं ०थापकं शास्त्रं सृष्टिं संहारवर्जितम् ॥  
 प्रकृतिं पुरुषं संहो गतं विद्या राजस्य चैव हि ॥  
 कला कालस्य संहो गतं समाया तत्त्वं तस्य संहो गतम् ॥

86

विद्या स्यादिव शैव शिवो शास्त्रे रक्तं जगत् ॥  
 सृष्टिरुत्पत्तिरक्षयः बिन्दुशक्त्या दितः कणात् ॥  
 पृथिवी मादितः कृत्वा याव तत्त्वं तं वै व्यक्तम् ॥  
 तत्त्वं तत्त्वं विजानीयात् यद्यप्यौ प्रत्यक्षं स्थितम् ॥  
 उज्ज्वलं तत्त्वादि तः कृत्वा देवताश्च पाठा नन ॥



(अथो व्याख्यारितैः कृत्वा देवताश्च लक्षणानि ॥  
 अथो व्याख्यारितैश्चार्थं प्रभावात्तरितस्तथा ।  
 यानि नामानि तत्त्वानां तानि तत्त्वा एवैवैवै ।  
 ज्ञात्वा च योजयेन्मन्त्रो यावन्मन्त्रः प्राप्तुमीहेतुः ।  
 ज्ञात्वा षड्वर्णतो ये तु सर्वं तत्त्वं व्यवहृत्यतः ।  
 जराभृत्युविनिर्मुक्तं नृणां पश्यन्मन्त्रतः ।  
 तेषां हि या तन्मा व्याचिन्तन्मन्त्रं विद्यते क्वचित् ।  
 नृणां सृष्टं तु संहारं स्थितिं सर्वतन्मा क्व गृह्य ।  
 स्थितिकाले प्रभुं जं ते तत्त्वं स्वयं यथोदितम् ।  
 संहारे निर्गुणो भूत्वा तत्त्वं लब्धं विशन्ति ते ।  
 सृष्टिकाले प्रजायन्ते सर्वं तत्त्वं स्वयं क्वचित् ।  
 पुनरप्येवमेतेषां पुनरास्तमनास्थितिः ।  
 यो यः स्वयं व्याचिन्तन्मन्त्रं तत्त्वं तत्त्वतस्तत्त्वं व्याख्यारितम् ।  
 तत्त्वानां समग्रो सोऽपि भवते तत्त्वरायणः ।  
 यथास्त राणि प्रोक्तानि प्रभावात्स्वयं व्याप्तिषु ।  
 तथा स्तराणि वेद्यानि उदयारस्तमनादिषु ।  
 नोदयारस्तमनं स्वयं भवते शिववेदिनाः ।  
 यतो हि सर्वतत्त्वानां विज्ञानादस्ततस्तत्त्वतः ।  
 तत्त्वैरेभिर्विभिन्नैर्निर्बन्धात् सर्वं यन्मन्त्रं संधृतम् ।  
 अथैव न शक्यते भाक्तुः वर्ज्योऽपि शिवोऽपि वा तन्मा ।  
 ॥ इति श्रीमत्सर्वज्ञाने तरे क्रियापादे अष्टम प्रकरणम् ॥

— . x . —

अथापरं प्रवक्ष्यामि अप्रमृष्टं स्य देहिनाः ।  
 सर्वं तत्त्वनिर्बन्धस्य सर्वं धर्मं मयस्थं तु ।  
 पशुधर्मनिष्कृतस्यानादिमलद्वेषिणः ।  
 शृणु वत्स पशं दीप्तं शिवसायुज्यं यं शुभम् ।  
 यद्यद्यद्यदि देवस्य आदिमं तु यत्नम् ।  
 अकाराकारं यन्मिच्छन्मन्त्रिणो ज (स) मान्विते ।  
 नायुक्ती ज कुलं युक्तं अथ जगन्मित्रो जितः ।  
 मूर्ध्नि विन्दुयुक्ता युक्तः मन्त्रो सर्वेषु कीर्तितम् ।  
 तदेव मन्त्रं मिच्छन्मन्त्रो द्वादशाभिः पुनः ।



(रुचै)?

हृदयो ब्रह्मसत्ता रथात्ता दीर्घै रं गानि निर्दिशेत्।

त्रितल्वं बिन्दुसंयुक्तं त्रयोनेताः प्रकीर्तिताः॥

४४

सविरर्णा रमृता ह्यस्ता बिन्दुमाय विवर्जिताः॥

शिलोक्तैर्न विद्यानेनेष्टा देवान नु क्रमात्।

तर्पयित्वा यथाभ्यः ततो दीक्षां समा रभेत्।

इवोपितान् रुच्यो न स्मृता रजाता नाचास्ता न चोतवालसः॥

चोतवादांस्तु संलितान् रिष्टा मन्ती प्रवेशयेत्।

आलभ्यः पञ्चामिर्वह्ना शिवाङ्गैः प्रणवेन च।

नेतृनेत्रेषु विन्यस्य नेत बन्धं तु कारयेत्।

दुक्कल पटु वेदांगैः तथा कर्मासजेन वा।

सतङ्गेन नवेनाथ शितेन स्मृष्टं दणवालसः॥

पुलगा जाले समा युक्तं दक्षिणां कर्ति मानयेत्।

उरौः संलितं मनसा दर्भ हस्तं युमान्तेतः॥

दर्भाङ्गे दक्षिणां जानुं रुष्टं चैवे शिक्कल्य तु।

ततश्च लाज्जं कृत्वा पाशां संहृत्य होमयेत्।

हृदये न विद्यान इ स्तथैवास्तं द्ययेन तु।

वर्गादितं यन्मा रातं प्रासादं च पुनः क्रमात्।

पूर्व न द्वीपितान् कृत्वा धर्मा धर्मेषु योजयेत्।

धर्मे तु संस्ती ज्योष्ठा वासा धर्मे तथोच्यते।

मयो संस्थिता रौ द्वौ ततश्चा होमये मग्नौ॥

४५

त्रितल्वं वेदिता वर्णा शक्ति त्रयमिहोच्यते।

वर्गातीत धर्मे तु धर्मा मद्यम मेव तु।

धर्मा धर्मा प्रसादेन व्यामिश्रौ होमयेत् पुनः॥

अथ वा तावुमौ एकव्य धर्मा धर्मा विमिश्रितौ।

होमयेच्छे वतल्वेन यकलेन विचक्षणः॥

अकाराकारसंश्लिन्नं हंसं वर्गात संस्थितम्।

मकारस्याहितं देवं बाह्वे वायु स्मरन्वितम्॥

मूर्ध्नि बिन्दु समा युक्तं मतं वल्लं नियोजितः॥

यकलं सर्व भूत ह्यं शिख तल्व प्रकीर्तितम्।



यास्मिन् तत्त्वे प्रशु र्धनुः शिवं तत् प्रकल्पयेत्।  
 तस्मिन् सर्वं शंखार स्तास्मिन् तत्त्वे सप्ता चरेत्।  
 पति धर्मै रसप्त दत्तैस्तु पशु धर्मं निराकुरु।  
 पति धर्मा च्छ वे धर्मै र मरुते न तानि तु।  
 रथाने जन्म तथै श्वर्यं तद्भोगा पातनं तथा।  
 आधि कारं लयं चै वे हो मयेत् कृमशः पुनः।  
 तत्त्वं संयोजयेत्पूर्वं कुण्ड मध्ये विधान विव।  
 स्व नाम सर्व तत्वानां भक्तो गृह्ण कर्मणि।  
 तत्त्व मध्ये तु गायत्रीं समन्त विधि कालपिताम।

१० पशु सं गृह्य तत्त्वज्ञ तस्य गन्धे नियोजयेत्।  
 नासाग्रे नियत रथानं पशो गृह्ण कर्मणि।  
 कृत्वा जी. . . . . तेज पिंडां कृतिं रमरेत्।  
 ताडयेत्काष्ठ बीजेन हृदयेन स मुद्रया।  
 गर्भा धानं तु लघ्वेन वायु पुं लवने स्मृतम्।  
 सुमंतं होसनेन पुरुषं जात कर्मणि।  
 ईशान योजयेन्नाभिं हृदयं चान्न प्राशने।  
 ईशं वाच्ये कारज्य शिखाया भोगमेव च।  
 होमयेत् नेत्र बीजेन कवचेन लयं नयेत्।  
 शिखेन दश हस्त्या पूर्ण हस्त्या शिखेन तु।  
 दशभि स्तो त्रं इष्टं ब्रह्मा गै रनुपूर्व शः।  
 द्वीवेन सर्व तत्त्वेषु तत्त्व इष्टं सप्ता चरेत्।  
 पाश च्छेदं तथा दाहं प्रायाश्चित्तज्य होमयेत्।  
 तत्त्वं तत्त्वेषु संवाय नर कां श्रम विरोधयेत्।

॥ हुं फट् कारेत् ॥

विद्यो ज्य ज्यैष्ठ्यापस्मात् शौद्रा चै वे चोद्धरेत्।  
 तत्त्वे तत्त्वे हि तं कर्म विधि नानेन प्रपुन्यम्।  
 कर्म भूमौ कुरु विस्तारं भूर्लो के तु सप्ता रमेत्।  
 ११ कालाग्ने रुद्र तत्त्वे तु कालाग्ने त्वं विरोधयेत्।



नारकं नारकान्कर्तान् भुक्त्वा कुर्यात्कृतं नयेत्।

पातालं सप्तमे तंतु न्यायं कृत्वा विमोचयेत्।

अथो ह्ये हारकं तत्वं भर्तृकैः जनयेत्ततः।

इथाव रत्नंतु सद्येन सारि सृष्ट्या मिवात्मना।

पाप्मं चौररूपेण भृगवं पुनरुपैतु।

परुलमीश बीजेन हो भयेदनु पूर्वशः।

इत्थं कथं दशभिर्मन्त्रैः कृत्वा पूर्णं ह्युतिं ततः।

सद्येन वाग्देवेन हृदिना च विधानं विना।

स्वप्नं हो भयेद्देही वैश्यादीननु पूर्वशः।

गर्भाधानं पुंस्त्वयं स्त्री मन्त्रोन्मथनं तथा।

उपनिषत्कृत्वा नामान् प्राशनमेव च।

हृदिना निष्कर्म... कार्वा चूडा वै ब्रह्मभिः स्मृतः।

अथोपनयनं कार्यं ब्रह्माङ्गैर्दर्शितैः कृत्वा।

मैत्रेयलोपनीतं दण्डं कृत्वा जिनं ततः तपः।

स्वाध्यायमाग्नेकार्यं च संद्यो पालनमेव च।

मित्राभिवादनं मौनं ब्रह्मचर्यं शमोदमः।

गुरुपादनं जपे मनिन्दामरुपुष्टा जेवः।

१२ अहिंसा सत्यमक्रोधोऽपहत्यागः क्षान्तिरनैश्चनः।

यथा भूतेषु लो लुप्तं मयि हार चापलम्।

तेजः क्षमा श्रितश्चैव मद्रो... निता।

सर्वान् कृमे पौतान् गायत्र्या दशकां हुयात्।

त्र्यायुषं चोपाकर्म गोदानं च महा व्रतम्।

नैष्ठिकं चाले चारं च हुनेत् पाशु पतेनतः।

ततस्ताप्रावने व्योम इति लां गौ रभे चोयते।

पाले सायौ व्रजं कुर्यात् ब्रह्मगौः पुनरेव हि।

कृत्वा दश मयीं पत्नीं ओमित्येवं निद्यो जयेत्।

इत्थं दशभिर्मन्त्रैः इत्थं लेना ह्युतिं दश।

आग्नेष्टोमाद्याग्नेष्टोमौ वाजपेयो अथ षोडश।



अतिराजासौर्यामश्लासौमसंख्या इति स्मृताः।

ब्रह्माङ्गैः शिव गायत्र्या महाकृतेण शिवेन च।

विं वाङ्मनीर्दयादेकैकल्य विशुद्धये।

पूर्णा कृतिं ततः पश्चात् सर्वसंस्कार कर्मसु।

शिवेन संप्रयुज्यते पुनरेनामृत वार्षिणा।

शिवेन कुरुते होमं द्यास्मिन् संस्कार कर्मणि।

वर्जा पूर्णा कृती मेकां द्विगुणं तत्त्वता चरेत्।

१३ सौमसंख्या वसाने तु सर्वमन्तैः सकृत् सकृत्।

सौमवाना कृतिं दद्यात् दधि क्षीरं घृतं मधु।

सहस्रं कृतुं मद्ये तु दश द्वात्रिंशत् परं दद्यात्।

त्रिंशत् त्रिंशतिराहुत्या शिवेन च विचक्षणः।

अश्वमेधं ततो होमेत् आहुत्यां पञ्च विंशतिः।

शिवमन्तेण मन्तव्यो . . . . . स्यो भवति ध्रुवः।

वानप्रस्थ ततो हुत्वा सर्वमन्तैश्च पञ्च दद्यात्।

तास्मिन् सर्वपरित्यागं कृत्वा . . . . . यते।

मिक्षुत्वं होमयेत्तस्य सर्वमन्तैः सकृत् सकृत्।

विशुद्धकल्मषं श्रयो ब्रह्मा लोकं नियोजयेत्।

संस्थानं पूर्णवल्गुत्वा नोपायेत्वा तथा पुनः।

इष्टुं तु पूर्णवदेवान् पूर्वोक्तं विधिमाचरेत्।

ब्रह्मलं वायुदेवलं रुद्रलं च विद्यानवित्।

पूर्ववल्गुमयोगेन होमयेत् सुसमाहितः।

कटाहं पूर्णवद्भित्वा दश रुद्रा दिगीश्वरान्।

पूर्वोक्तेन विद्यानेन यजेद् ब्रह्माण्डं मर्चयन्।

. . . . . मजेशं पूर्णतोष्ययेत्।

आग्निरुद्रं स्वर्गं देवो कालं द्याम्ये नियोजयेत्।

१४ भयानकं तु नैर्त्रिकृत्यां वारुणं तु महाबलम्।

वारुण्यां शोषणं त्यज्य क्वापराणं तत्रोत्तरे।

सर्वं विद्याप्यं रुद्रमैशान्यां तु नियोजयेत्।



स्वमन्त्रैश्चैते सर्वान् शिवं वच्छं भुमिस्वरम्।  
 पूर्वोक्तेन विधानेन कृत्वा मण्डलं तर्पणम्।  
 ततस्तु शंभुसङ्कलं जनायै त्वा विशोध्यैते।  
 शेषेषु निष्कृतिं दद्यात् विशां विशाङ्कृतिं कृत्वा।  
 विशोदय्या पार्थिवं तत्वं वरुणे त्वे नियो जयेत्।  
 तेजो निते तथा - - - - - त्वे अहं कोटि षण्णो षुणो।  
 प्राकृतै पौरुषे चैव राजा विद्या ~~क~~ कले तथा।  
<sup>काले प्राया पुनश्चेति विद्याया मैश्वरे तथा ॥</sup>  
 सदा शिवे तथा तत्वे तथा समन्त्र निष्कले।

सर्वं तत्त्वाच्चैषा धर्मान् तत्त्वं धर्मास्तथा परान्।  
 विधिनानेन शंशोदय कारणे चोत्तमाने व्यलेत्।  
 अथा सर्वतत्त्वेषु यजेदं परं शिवम्।  
 तन्मन्त्रैः सर्वं संस्था रा तत्त्वे तत्त्वे समाचरेत्।  
 तस्यैव दक्षिणा मूर्ते कृत्वा तत्त्वाच्चैषा न व्यलेत्।  
 तं मद्ये पितु सङ्गास्ता पृथक्चैव नियो जयेत्।  
 १५ पूर्ववत्सर्वकर्माणि सर्वा दधाने समाचरेत्।  
 तथैव चोत्तमानी मान्नाङ्कृत्यन्ते षडानन।  
 च हिरेव विधिः प्रोक्तः शशिरे शृणुयां प्रथम।  
 ध्येनु इच्छेन इच्छेत्तु भवती ह न संशयः।  
 पूर्वोक्तेन विधानेन कारणा भिरुतु पञ्चभिः।  
 शोचयेत् सर्वतत्त्वानि देहस्थानि पुनर्पि मात।  
 पशुं संयोजयेत् पूर्वं पूर्वोक्ता विधिना शिवे।  
 साप्तेकारे शिवातीते इच्छे स्फटिक निर्मले।  
 कर्मण्येव कृते तस्य शिवा इक्षोद्यो विधीयते।  
 सप्ताभिर्मन्त्रितान् कृत्वा क्षुरिकारुत्तेण कर्त शिवम्।  
 योजये हित शिवा स्थाने युक्तां निमग्नुरेण तु।  
 शिव बीजेन मन्त्रसो वौषडन्तेन निक्षिपेत्।  
 शक्तिं संपुट मद्यल्यं कारणेन नियो जयेत्।  
 अनम र्भं ततः पश्चात् साप्तेकारादिमोचयेत्।



यमुद्दिश्य कृतं कर्म भवत देवत पूर्वकः।

विद्यान शास्त्रदृष्टेन तत्तस्ये कल दधुवत्।

यत्कृतः कामचारेण विधिहीनं ज्ञानन।

स तेन कर्मणा सिद्धिं न सुरवं न वशं गतिम्॥

96

॥ इति श्री सर्वज्ञानोत्तरे क्रिया पादे द्वाविंश प्रकरणम् ॥

— . x . —

अतः संक्षेपतो वक्ष्ये दीक्षा विधि विनिश्चयम्।

चातुर्वर्ण्यं हितार्थाय परमेशेन भाषितम्।

सं हृत्य सर्वतत्त्वानि पञ्चम्या परिवर्तयेत्।

देवतास्ततो अयस्तेषु भक्तान् यथाक्रमम्।

पृथिव्यापरुतथा तेजः वायुराकाशमेव च।

ज्ञातानि पञ्च तत्त्वानि सर्वेषां व्यापकानि तु।

सं विना पञ्च भिन्नतत्वे देह बन्धो विधीयते।

रुथुल सूक्ष्म विभागेन ज्ञात्वा तानि विशोधयेत्।

सर्वतत्त्वानि शुद्धानि . . . . . शुद्धैः ज्ञानेन।

देवैश्च देवतास्तु सर्वे शुद्धास्तृप्ता भवन्ति हि।

ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्चानन्तेश सदा शिवा।

पृथिव्यादिषु तत्त्वेषु क्रमात् तत्त्वाद्यैः पाः स्मृताः॥

तेजामाद्यभक्तस्तु विभिन्ना मंत्रा भवन्तु।

त्रयास्तं शक्तिमं शंभोरितरेषां स्वनामकम्।

पूर्ववद्यजनं कृत्वा तथा योनिं प्रकल्पयेत्।

उत्तमं न तथा भूयः पशु संयोजनं तथा।

निवृत्ति . . . . . समंत्रेण साधयेत्साधकोत्तमः॥

97

गृह्येन प्रतिष्ठां तु विद्याद्योरेण होमयेत्।

शास्त्रे त अ पुरुषेणैव शास्त्रातीतां शिवेन तु।

इत्यैकं शतं श्रेयं माहुतीनां च साधकैः॥

होतृशैवेन मुख्यं पशवो जन्म बन्धनात्।

गर्भाधानं पुंसवनं सीमन्तोन्नयनं तथा।

जन्म निवृत्तं नैवास्ति प्राशनमेव च।

आद्येकारं तथा भोगं लभ्यं चैव विद्यानवित्।



ततश्च स्त्रौ तल्लक्ष्मिं तल्लक्ष्मिमेव च।  
 नियोगं च तयोद्धारं तल्लक्ष्मिमेव च।  
 लब्धे दनं भेदं दानं दानं पूर्ववदाचरेत्।  
 पृथिव्यादिषु तल्लेषु ततः कुर्यान्निर्गन्तव्यं।  
 पूर्वं वदेह संश्लिष्टान् शौच्यतत्त्वा शिवं नयेत्।  
 पुनरेवं प्रवक्ष्यामि गुह्याद् गुह्यतरं परम्।  
 संस्काररहितः कर्माभित्वा केशले योजनः।  
 इष्ट्वा देवं शिवं शान्तं प्राप्त्वा मामितीजसः।  
 सहस्रा ह्यति होमं तु ब्रह्मांगैः पुनराचरेत्।  
 भूयोऽप्यष्ट सहस्रं तु दत्त्वा देवस्य पाण्डुरम्।  
 संहृत्य पुद्गलं पश्चात् शिवांगे न नियोजयेत्।

१४

ततः संव्याय तत्त्वानि पुनर्मुलेन भेदयेत्।  
 ततस्तेनैव मार्गेण बिन्दु तल्ले नियोजयेत्।  
 आनन्दक यथा पूर्वं नास्य तल्ले पदानम्।  
 कृत्वा तु देहसंश्लिष्टान् पुनस्तत्त्वं नियोजयेत्।  
 पूर्वोक्तेन विधानेन योजयित्वा पशुं शिवं च।  
 तथा चैव शिवांगे देवं कृत्वा कुर्यादनामयम्।  
 दानं दौष्टा समाप्ता याग चण्डेश्वरं ह्यतु।  
 कृत्वा पूर्वं गुरोर्याग अपरे हनि पुत्रकः।  
 गुरु रक्षात्मसंश्लिष्टा विद्या देवं विधानतः।  
 शिवायैव दद्यात्तत्त्वा यं गुरु पति पुनर्ब्रजेत्।  
 शास्त्रोपादिषु मार्गेण वारुण्या मोक्षरत्नम्।  
 पक्ष्यसंख्याजन्म तिमण्डले ह्यष्टमानसम्।  
 सदाशिवमनन्तं च विद्यारुद्रं लहो मया।  
 विष्णुवदेवैशं ब्रह्माण्डकन्दमेव च।  
 समर्थो भूतकः पश्चात् पूज्य शम्भुं तथा गुरुम्।  
 गन्ध पुष्प सन्निधौः पत्रालंकारवाहनैः।  
 पूजयित्वा विधानेन तथात्मानं निवेदयेत्।



99.

इति निवेदितात्मा तु गुरुं पाशैर्विमुच्यते।

अथ प्रभृति भगवन्त्यो विद्ये ह्ये म मात्मकः।

युष्मदीत्यो विष्णुत्वेन इत्येवात्मनो ते सदा।

इति गुरुं वश्ये भक्त्या संतिष्ठेद्या पदायुजः॥

अनुज्ञातो यदा तेन कुर्यात्कार्याणि सुव्रतः।

आज्ञीकार्यं जपं पूजां चैवाज्ञानं व्रतानि च।

वृथा तेषां विजानीयात् गुरुर्येषां न देवता।

गुरुः पिता गुरुर्माता गुरुर्देवो गुरुः सुहृत्।

गुरोस्तु न परं किञ्चित् इत्याह भगवान् भवेः।

ज्ञानं ज्ञानेन दीप्येन चोद्घाटयति चक्षुषी।

अज्ञानं तिमिराकांते तस्माज्ज्ञानमथोद्दिशः।

सिद्धिं विद्याचरणभोगान् स देवास्तुरमाण्डलान्

प्राप्नुवन्ति सप्तायुक्ते गुरुणोक्तेन कर्मणा।

गुरुपदिष्टमार्गेण प्राप्नुवन्ति परं पदम्।

तस्मादादौ गुरुः प्रोक्तः परमाद्देवो गिरिजनः।

दीक्षया तु परं ज्ञानं लभ्यते हाश्वतं यतः।

तस्माज्ज्ञास्तत्र बौद्धव्यः गुरुभ्यः परतो गुरुः।

गुरुवस्तोषितायेनाहं कुरु गणैः सह।

तोषितो नास्ति लब्धे हस्तदा देवास्तस्य सदा।

100 अवज्ञानेन कुक्षेन नरके पतनं ध्रुवम्।

तस्मादेवं विदित्वा तु गुरुं नैवावमानयेत्।

आसनं शयनं ध्यानं न रोहद् गुरुं सान्निध्यौ।

ज्येष्ठपुत्रं प्रकुर्वीत व्याख्यानं शिष्यसंगमम्।

गुरोश्चैव सान्निध्यं गुरुं शिष्यं प्रबोधनम्।

न श्रोतव्यं गुरोर्निन्द्यं शास्त्रं निन्द्यं तथैव च।

देवस्य देशिष्णवाश्च मुनीनां च प्रशानना।

गुरोर्ज्येष्ठकनिष्ठं वा भ्रातरं च व्यति कृमेत्।

तथा चैवात्मनो ज्येष्ठान् सर्वान् पश्येद् गुरुं निव।



दीक्षाभिषेकज्येष्ठेन कनिष्ठस्य कदाचन।  
 तपो विद्यायां कस्यापि सत्यं नाभि लादना।  
 सर्वे ते गुरुना ज्ञेया ये चाव्ये पूर्व दीक्षिताः।  
 मान्या पूज्याश्च ते नित्यं गुरोर्व्यक्तपणमुख।  
 ॥ इति श्रीसर्वज्ञानोत्तरे क्रियापादे कला तत्त्वपञ्च तत्त्व  
 दीक्षा प्रकरणम् ॥

ने प्राप्तोऽपि परं दीक्षां गुरुभुक्तोऽपि यत्नतः।  
 कालेनास्तास्य तो यस्य तस्य मोक्षः कथं भवेत्।  
 किं प्रया तस्य संकेशो मोक्षमुद्दिश्य यः कृतः।  
 किं किंचिद्दिशते कर्म तस्य त्वर्था स्यादनाम।  
 गुरुभक्ताय शास्ताय सत्याचाराय लुप्तत।  
 101 मृतस्यापि वरं कन्द दीक्षा कर्मा निधीयते।  
 . . . . . विधिं संक्षेपवित्तरम्।  
 आपि कल्पे माते कुर्यात् सकास्मि ते समाहितः।  
 तत्त्वानि देवता बीजं कालं कैः करवीरकैः।  
 पुच्छार्थं विव्यले जगती दध्ने पुनश्च कृते।  
 स्नापाथेत्वा स्तुतबीजेन पञ्च गव्यशिवं भक्ष्य।  
 संस्थाप्य दाक्षिणे पाश्वर्के तस्य नाम हृदा व्यलेत्।  
 अथ वा व्योम संस्थाने गोमयेन पशानन।  
 संमंती पञ्च गव्येन कृत्वा तालमिन्नि योजयेत्।  
 शांतित्रयस्य यत्तां कुरु धर्मा धर्म पणमुख।  
 तथै वा लं भनं कृत्वा तस्मात्सं हृत्य होमयेत्।  
 ततश्च मूर्ध्नि आग्नये यावत्पाततलां तकः।  
 विव्यले तत्त्वानि तत्त्वैर्देवा न तु कृमात्।  
 बिन्दु तत्वे व्यले जगती मूर्ध्नि तत बिन्दु नि योजयेत्।  
 शांतिं च निवृत्तये स्थाने दद्यात्वा सर्वान्धो मुखान्।  
 मूर्ध्नि चोत्तं डिको धनं तु व्यले देवं यदा शिवम्।



तत्रास्तधस्य संलीन विन्यसे इशुक्ति मण्डलम्  
 जिह्वायां वक्त्रमधये तु तत्त विद्यां च योजयेत्  
 अष्टौ विद्या इवराज मन्त्री जीवायां बाहुयं चैषु  
 मायां नै याम पाश्वर्त्य तु ज्येष्ठे कालं तु दास्यते।

102

कला मुरालि संस्थाप्य हृदये नीललोहितम्  
 तत्रापरं पुन विद्यां तत्रैव पुरुषः स्मृतः।  
 रागोऽपि रज्जक स्तस्य विद्या प्रबोध्य लक्ष्यैः।  
 अष्टौ क्त मुदरे दयालो नाम्नौ स्वप्रमाणे विन्यसेत्  
 शब्दं स्पर्शं च रसं च रसो जब्ध्या पञ्चमः।  
 ब्रह्म वंशे गुणव्यस्य तत्रैव पुरुषो जयम्।  
 नाम्नि मेढ्रावतरे बुद्धिं महं कृत्स्निम् संविषु।  
 व्योमं व्योमेश्वरं देवं व्योममधये नियोजयेत्  
 तत्रैव योजयेद्वायुं गुह्याद् गुह्याष्टका वृत्तम्।  
 यो न भ्यैतरं क्वब्धे वित्तस्थाने कृता शनम्।  
 तस्या धो नारुणं तल्लं यावदाजानु मण्डलम्।  
 तस्यो भ्यवतरे लोकान यावदागु र्शोकी लम्कान्।  
 लोकादौ विन्यसेद्देवान् ब्रह्मा विष्णु महेश्वरान्  
 गुल्फाय पौ प्रंतैर्तुरिंचिदभ्यन्तरे गुहम्।  
 चिन्तयेत्सप्तपाताल नरकांस्तुतल इत्येतौ।  
 पायां गुह्ये तु देवेशं कालाच्ये पाते मीश्वरम्।  
 स्थापयित्वा विद्यानेन पुनरभ्यर्चयेत् कृपात्।  
 साग्नौ न्ये निहिता स्य दुर्ग मूर्ध्नि आरभ्य मन्त्रावित्।  
 103 पादादारभ्य तान् सर्वान् अन्तौ संस्थाप्य शोधयेत्  
 यागं यथोचितं कृत्वा तल्लयौ निमग्न कृपात्।  
 कल्पयित्वा यथापूर्वं पशुं संहृत्य शो जयेत्।  
 गर्भाधानादितः कृत्वा सर्व कर्माणि पूर्ववत्।  
 त्वा तु सर्व तल्लेषु तथा संयोजयेच्छिवे।  
 क्षीराज्य दधि संमिश्रां व्यच्योते संव्यवाद्येताम्।



कृत्वा ज्ञौ होमयेत्पश्चात् तांते पुत्रं शिवां बुधः ।  
 अथ वा पुनरप्येवं स्मृतं स्मृतं विभेदतः ।  
 व्योमानिला नलां भोर्लो पञ्च तत्त्वानि योजयेत् ।  
 तेषामन्तर्गतां व्यलेत् सर्वं तत्त्वात् पञ्चानन ।  
 कलाभिर्वापि तां रक्षांश्च शान्ते कृत्वादिभिः कृत्वा ।  
 कलया स्मृत्या लोपु माकाशं वैन्दवं परम् ।  
 व्याप्तं सदा शिवं तत्त्वं शान्तं वायु रजया ।  
 तस्या यो या पदं व्यक्तं विद्याया ते जगत्पया ।  
 अथ तां वा वदे भोतं व्याप्तं चैव प्रतिष्ठया ।  
 सचाह्यं व्यरं पश्चात् ब्रह्माण्डं तु प्रतया ।  
 व्यापितं सह सदैव शान्ते मात चैव भयम् ।  
 यदेव शान्तं व्याप्तं तच्छब्दं विविधं चोच्यते ।  
 104 वायव्यं यागतो वायु रश्च जस्थे जस्थे जस्थे चतः ।  
 आपो वायुं यत्प्रोक्तो उर्वो पार्थिवं च वृत्ता ।  
 यदन्तरं यथा व्याप्तं तस्य नाम्ना तु ते लभ्यते ।  
 बीहरेवं स्थितिं व्याप्तिशरीरेण युत त्वतः ।  
 शेषं चान्न कृतं चैषां पशुमाक्रियत्वं स्थितः ।  
 आम्नस्त्यपूर्ववद्गुणं तथा नाडीर्विचिन्तयेत् ।  
 शक्तिं च व्यलेत्तावत्तानि चानि च पणमुखा ।  
 तन्मात्रे पञ्चमिद्युक्तं गुणैश्च निभिरावृतः ।  
 मनो बुद्धि रंहं कारै रव्यक्तैर्न हृदि पृथक् ।  
 भ्रुवो कर्णावन्तरा दुर्ध्वं काल्ये शब्दे कला व्यलेत् ।  
 तस्या यो हृदया मूर्ध्नि स्थितो शान्ते मेव च ।  
 हृदया शान्ते मे द्वां स्तं विद्यां ते जालि योजयेत् ।  
 मे द्वावो याव जाव्वन्तं प्रतिष्ठां वरुण व्यलेत् ।  
 तस्या यः पार्थिवं तत्त्वं यावत्पाद तलां तिष्ठत् ।  
 निवृत्तिं योजयेत्तत्त द्यावा पूर्ववदर्थयेत् ।  
 विद्ये श्वरं... यं... बीजं कलां स्मृत्यां प्रकल्पयेत् ।



कवचादि शिवांगानि पुनः श्रुत्या काः कृमात् ।  
 पृथिवी वायुः की जाभ्यां तेजसा मिले स्वात्मभिः ।  
 105 संयुक्तास्ते स्मृतस्तत्त्वाः यो मादयाश्च ता वसानिका ।  
 प्रासादो ये त्वरा पञ्च न पुं सक विवर्जिताः ।  
 तन्मात्रस्ये तु विज्ञेया गन्धाद्या दे शिकौ तमैः ।  
 अहंकारश्च सँ सँ तु अं बुद्धिनी तिसं ज्ञानम् ।  
 मकारस्तु मनः प्रोक्त तमः परिकीर्तिकः ।  
 रकारं तुरजो विधिसंसत्वं तु निगद्यते ।  
 यकारं प्रकृतिरन् <sup>न्दे</sup> परिकल्पय विशोध्यते ।  
 पृथिव्याद्योनि तत्वानि निवृत्त्यादि विशोध्यते ।  
 गन्धादि पञ्च सूक्ष्माणि अध्यादि भिरनु कृमात् ।  
 त्रितल्वेन तु होतव्यं अहंकारादे कं कृमात् ।  
 प्रणवेन विद्यानज्ञो होमधीत गुणत्रयम् ।  
 तल्वे तल्वे तु तल्वज्ञः पञ्च सूक्ष्माणि शोचयेत् ।  
 गुणत्रयं तथा व्यक्तं मनो बुद्धि मंह कृतः ।  
 साकल्यस्या ह्युति शतं दद्याच्छुद्धेन सार्पिणा ।  
 तिलैर्वा दृत संमिश्रितपुलै राज्यसं युतैः ।  
 श्रीफलैर्बिल्वपत्रैश्च पुष्पैर्वा याज्ञिकैः शुभैः ।  
 होमधीतततो दिष्टं तैस्तु पूर्णह्युतिं तथा ।  
 पूर्ववत्स्रोत इष्टिस्तु तल्व संशुद्धि नैव च ।  
 106 कृमात् संव्याय तत्वानि तथा हि त्वा शिवं नयेत् ।  
 साव दृष्ट्वा मृतस्योक्ता जीवतोऽपि हि षण्मुख ।  
 सप्तधा दिग्भिर्निर्मुक्ता सुख बन्धा दिमुच्यते ।  
 सृष्टि संहारन्यायेन पृथग तद्वानि कल्पना ।  
 दीप्ता संहारतः कार्या रनयो रवि संमता ।  
 नि पन्नस्याखिलं कर्म हृदये कारयेन् यमाप्यते ।  
 आचारोऽयं स्ये तं रन्न्द सिद्धयर्थं जीवितस्य तु ।  
 ॥ इति श्री सर्वज्ञानोत्तरे क्रिया लोदे मृदल दीप्ता प्रकरणम् ॥



अतः परं प्रवक्ष्यामि यन्मया चारुं लंघने।  
 यथा विशुद्धयते देही विपन्नो जलानन।  
 मृदं बुनातु संशोदयत्त जप्तेन भक्तवित्।  
 आत्मानि लोके पूतः स्थापयित्वा शिवं भला।  
 भक्तभजनं विलोमेन कृत्वा तु परिचापयेत्  
 गन्ध पुष्पै रलंकृत्यो दण्ड पाद निवेशयेत्।  
 रक्त गन्धै रत्तथा पुष्पै रज्जै रस्तो पवीतकैः।  
 संच्छाद्य वस्त्रं युक्तं जस्तं चापि भिरुक्षिपेत्।  
 नीला तु शंकरे दीप्तां ह्वाये रथाने निधापयेत्।  
 निष्कृति पूजनं ततः शिवश्चेत्तं प्रकल्पयेत्।  
 107 चतुर्दीपतायतं निम्न द्विहस्तस्य विस्तरम्।  
 अत्र जप्ते रतु तल्लीले विद्विषु क्लीलितो बहिः।  
 विलोमं रक्तस्त्रेण कवचा रयेन वेष्टयेत्।  
 पीतेन रजसापत्रं तस्य मध्ये समाक्षिपेत्।  
 त्र्यम्बकं समायुक्तः श्रीं च ग्राह्यं तथोपरि।  
 रक्तं रजसा तंतु सर्वपात्रे मयेन वा।  
 पूजातेन विधानेन ततः बहिः प्रकल्पयेत्।  
 अस्त्रेण प्रस्तरान् दर्भान् व्युत्क्रमेण तु देवताः।  
 पर्युक्ष्यं तथा कुर्यादर्थिनां च युक्ष्यं तथा।  
 स्नानं स्त्रवं च होमास्ते शिवस्योपरि विन्यसेत्।  
 पूर्ववच्चोदयेदाज्यं माभिर्वायं विलोमतः।  
 तथैवोद्धारणं कुर्यात् निष्ठातं च जलानन।  
 तर्पयित्वा तथा बहिः दत्त्वा पूर्णाहुतिं ततः।  
 होमार्थादि विलोमेन भक्तसिद्धिहासि नं वयेत्।  
 सन्ध्यादि भक्तविशालं दत्त्वा देहे स्वके गृहे।  
 शिवे शिवायने चैव तथा होम समाचरेत्।  
 पूजायित्वा तथा च गन्ध पुष्पैः पवित्रकैः।  
 अर्घ्य पाद्यादिभिश्चैव यथा शक्त्या विचक्षणः।



ततः संचिन्तयेन्नाद्यो दिव्य रत्ना मनोरमाः।  
 ततः श्रुतिः . जेतत्र चन्दना गरुदादिभिः।  
 यथा वासं भवेत्तस्ये कुचं वस्तुनोत्तरं गुह्यं।  
 पुनरभ्युद्यत्तु प्रेतं मन्त्रं बीजेन लघुमुखं।  
 चित्ते मध्ये नियुज्यते वस्तुं च्छन्दश्चतुष्टयं।  
 ततः साञ्चिन्तयेन्नाडीं तस्य देहं विचक्षणः।  
 स्वयं स्रंसं हृदि संस्थाप्य तं मध्ये पुद्गलं व्यस्येत्।  
 ततः संस्थाप्य तत्त्वानि पादादारभ्य मन्त्रं वित्।  
 हिलान्तं तां तथा श्रुतः पशुं संयोजयेच्छ वै।  
 तत्र हं दीपयेद्गृहिं तमस्तादप्रदक्षिणः।  
 अस्तं बीजेन मन्त्रं नूः आनयेत् दधारणं समरेत्।  
 आनयेच्छब्दां तथा राम दोरास्ताभि मावलिताः।  
 भामायेत्वा स्तं बीजेन जलधारां निष्पापयेत्।  
 ततो जलं व्रजे द्विद्वान् रत्नात्वा यत्नोदकं रक्षयिः।  
 यागं यथोदितं कृत्वा निवेद्येहं क्षमापयेत्।  
 दानं विमुच्यते देहो यथायादि विलंघने।  
 अस्माद् ज्ञानतो वापि कृता त्वं तेष्ठि कर्मणि।  
 ॥ इति श्री सर्वज्ञोत्तरे अष्टौष्टि प्रकरणम् ॥  
 = x =

109

जलं दीप्ता लया रव्याता मृताना मापि शङ्करे।  
 तथैवाचार रहिता मन्त्रेष्टिः पारा मोचिनी।  
 नैष्टिकानां लया रव्या हि ब्रह्म चर्यो जितोत्तमाः।  
 ज्ञान चर्या ब्रह्म तस्यापि काला कथ्य गति र्भवेत्।  
 ज्ञान चर्या दितौ बौद्धौ मुक्ति तत्त्व मवा प्रयात्।  
 तामसं जिन भक्तानां प्राप्नुवन्ति . . . . .।  
 ये भवन्त्येजितोत्तमानः ते वां मुक्तिस्तु दीक्षया।  
 चैव तानि . . . . पश्यन्ति मुक्ति रथानानि लघुमुखं।  
 मुक्ति रथानं भवेदेकं विमलं सर्वतो मुखम्।  
 अचलं चालकं शास्त्रं लिं गात्राय विवर्जितः।  
 तास्मिन्नि योजयेन्मन्त्रो शोतला कमेण तु।



यो यास्मिन् नास्ति तोलिं गो तमायौ पूजयेत्ततः।  
 तर्पयित्वा तथा सम्यक् प्रायश्चित्तं विशोध्ययेत्।  
 पञ्च रात्रिं तिरित्वा क्षययित्वा पठानन।  
 पश्चादष्ट अहसंतु अस्तौ जी जेन होमयेत्।  
 भूयोऽप्यष्ट अहसंतु भूत मन्त्रेण होमयेत्।  
 भूत्वा दीक्षा पराकारा संसारा जीवतारिणी।

160

नैष्ठिको दीक्षितश्चैव नित्यमव्याभिचारितः।  
 शिवश्चास्तु परो नित्यं शिव होम रतः इत्युच्यते।  
 शिवार्चताश्चैव दद्याद्यो शिव जापो लयाश्च भवेत्।  
 अ..... कां क्षेमि क्षिणं कन्दनानुग्रहं करिष्याते।  
 द्वावेवाश्रमिणौ शौचौ गृहस्थ ब्रह्मचारिणौ।  
 लोकां अनुग्रहकर्तारौ परिप्रा... तापसौ न हि।  
 इति कार्या चिकारौ यं यावत्संका मतो ब्यतेः।  
 यं कामिता चिकारस्तु कर्म सव्यासमाचरेत्।  
 गृहस्थ (गृहस्थ) ब्रह्मचारिणं संसा मातंतु केवलम्।  
 पारमार्थ्यकमेतेषां नाशमो नाशम क्रिया।  
 यदर्थं कृतकर्मणो नियुक्ता परमे पदे।  
 तदर्थं नाशमः प्रोक्तः शिव शास्त्रे लप्ता श्रिताः।  
 पूर्वं सन्ध्या जपं होमं यच्च कर्म कृतं गतः।  
 इच्छेद्यर्थमाचरेत् किञ्चित्सततं भक्त तत्परः।  
 यास्मिन् वर्णो स्थितो दीक्षां प्राप्तो देही शिवात्मिकात्।  
 तत्रैव संस्थितो नित्यं शिव धर्मं प्रकल्पयेत्।  
 यदुक्तं शिव शास्त्रेऽस्मिन् व्युक्तं कर्म पठानन।  
 तदवश्यं कर्तव्यं तद्विलिख्य विलङ्घनम्।  
 आनुरोधं कारणाज्ञेया नो विकल्पया कदाचन।  
 यिद्येयं साधनं नास्ति दूषणं न च विद्यते।  
 न पुं हि शर्पकं वाक्यं यै विष्णु... रिषस्तथा।  
 न देवैः ब्रह्मणो वाक्यं वैष्णवं पक्ष जम्भना।

111



न शैवं विष्णुं वा ब्रह्मं वा द्यतेतु कदाचन ।  
 यो हि वाचाते मूढात्मा सन्निष्ठो मूढ चैतनः ।  
 उत्तरोत्तरं वै शिवं सर्वेषां परं कीर्तितम् ।  
 नामानां नामावित् ब्राह्मैस्तथा गुह्यं हितं विमिः ।  
 ..... वर्णश्रमाचार प्रायश्चित्ताश्च लौकिकाः ।  
 संवेद्यादश धर्माश्च प्रसिद्धां नाविचारयेत् ।  
 गर्भाधानादेतः कृत्वा यावदुद्गाहमेव च ।  
 तावन्तु वैष्टिकं कर्म पश्चाद् वै वेद्यं सव्यभात् ।  
 न मुरोय प्र... न त्याज्यं स्वन्दे लोक... धर्मान् समाचरेत् ।  
 न चाव्यं शास्त्रोद्दिष्टं न चाव्यं देवतां स्मरेत् ।  
 विशुद्धं भावनायुक्तं शिवं गतमानसः ।  
 विशुद्धं भाषयात् स्थानमाचिन्त्य सर्वगमृवः ।  
 इति ब्रह्मं कर्मसन्देहं यच्छ्रुतं कृतकोद्भवम् ।  
 नेहा मन्तं फलं तस्य नैकावै सुरवदं भवेत् ।  
 यमेव च्छति सं प्राप्तं शुद्धं कर्म समाश्रयेत् ।  
 तत्कर्म परतः नित्यं सुरवेत् ... दवा प्यतः ।  
 शास्त्रं स्यान्न वि शैवेन शुद्धं कर्माजितेन्द्रियः ।  
 अनन्य स्वदेहेन सिद्ध्यते नात संशयः ।  
 ब्राह्मणं क्षत्रियं वैश्यं शूद्रां शुद्धं तु साधकः ।  
 सुवर्णं दानुपूर्वेणाचार्यश्च षडानन ।  
 श्रद्धाधानं सुवर्णं कर्मज्ञः कर्मतत्पराः ।  
 अनु रक्ताभिजिताश्च ते त्वानुग्रहका स्मृताः ।  
 कृष्ण वर्ण मृगा यस्मिन् चरन्ते तु षडानन ।  
 तद्देशं यात्रिकं विद्यात् यश्च निप्रै रक्षिष्ठितः ।  
 यत्त निप्रै रसदाचारा यतयश्च तपोधनाः ।  
 संनिदेनास्तथा केमवेदाः पुण्यदेशं तमादिशेत् ।  
 तद्देशं कुलं संभूता आचार्यां शास्त्रं संमिताः ।



शिवशास्त्रपरं नित्यं शिवा चोत्ति परायणः ।

आ पादमस्तकं यावत् भस्म स्नानं द्विजल्य तु ।

नाभे खड्गे हृले ख्योक्तं मारुतेन तु भस्मना ।

वैश्यल्यं फट्पुला प्रोक्ता इन्द्रल्य तु लिपुण्ड्रकः ।

भस्मना ब्रह्म जप्तेन यथा स्थाने ववन्तु कृपात् ।

आहुणं ख्यजटा श्लेष्माः कनकाः परिक्कीर्तिताः ।

॥३॥ रथुला रत द्विगुणो ज्ञेया क्षतियल्य तु व्यन्तराः ।

वैश्यल्यं का शिखा स्थाने तथा इन्द्रल्यं कीर्तिताः ।

हृल्य श्लेष्मांश्च संयुक्ता रथं यतल्यं जितेन्द्रियः ।

यज्ञोपवीतल्यं तु विप्रे पञ्च सरं मृतम् ।

तिसरं क्षतियल्योक्तः वैश्यल्यं द्विसरं रथुतम् ।

इन्द्रल्यं कसरं प्रोक्तं ज्ञेयं नित्यमव्यभिचारिणः ।

अर्चा यामाग्निं कार्यो लब्धया काले च नाव्यया ।

॥ इति सर्वज्ञानोत्तरे लिङ्गेश्वरादि प्रकरणम् ॥

— ४ —

अभिषेकविधानं तु सर्वप्रथमं वक्ष्याम्यतः परम् ।

हिताय देहिने नृणां यथाशम्भुपुरा इयुतः ।

पूर्वां ते भूतते शब्दे गोमयेनोपलेपिते ।

सर्वशोभा विधिते रभ्ये सर्वगन्धविभूषिते ।

सुतिथौ वारवश्येन मुहूर्ते करणान्विते ।

इदमग्राह्ये लज्जे शकुने मंगलैर्युते ।

सल्यं व्रतचरं दातुं त्यागयुक्तं दयान्वितः ।

प्रलब्धवदनं यस्य गुरुभक्तं दृढव्रतम् ।

शौचाचारसुसम्पन्नं योगयुक्तं जितेन्द्रियम् ।

शिवभक्तं यथा शास्त्रं शिवं तत्तल्यं पाशः ।

॥४॥ यागं मुक्त्वा यद्योद्विष्टं दीक्षानिवृत्य भक्तवित् ।

ततोभिषेचयेत्तं तु युक्ता युक्तविचारकः ।

जीर्णलेणुमृदं जायैः काह्वैः पटहादिभिः ।

शंखतूर्यनिनादैश्च वृत्तं गेयसमाब्धितैः ।

सर्वमंगलसंयुक्तं अभिषेकं समाप्ते ।



यागा दक्षिणपूर्वेण पाश्चिमेनोत्तरेण च  
 यतो द्वारं बहिः पश्चात्तपुलं परि कल्पयेत्।  
 द्वाविंशत्पुलं विस्तारं मुख्यायै तावदेवभिः।  
 चतुरस्तं समं रुद्रं मध्ये कल्पयेत्।  
 पूर्वं नक्षत्रं विद्यालं तस्मिन् संध्यायां पूजयेत्।  
 रुद्रं पश्चात्तं स्नातं मन्त्रा लं कृतं विष्णुम्।  
 ततः कुम्भाद्यथा पूर्वं पूर्वद्वारं कल्पयेत्।  
 द्विवे कुम्भं विद्यानेन मन्त्रं देवतं संयुतम्।  
 अष्टौ विद्येश्वरा मन्त्रा अष्टभिः सावित्रेणैव पूजयेत्।  
 चतुर्वर्गं गायत्र्या स्नातं पञ्च ब्रह्माणि पञ्चसु।  
 अस्तं जपं कुरुष्वैवं शिवजपं तथा परं।  
 गायत्र्या च मनार्थं तु नव्यां परि कल्पयेत्।  
 शतमष्टौत्तरं जप्त्वा शिवा रवे मन्त्रं मन्त्रयेत्।  
 प्रथमं चास्तं बीजेन स्नापयित्वा विद्यानं वित्।  
 विद्येश्वरं स्तुतः पश्चात्तदन्ताद्यै र्यथा कृत्वा मातुः  
 ब्रह्मणि शान्त्युपूर्वेण पुनरं गायत्र्यं कृत्वा।  
 अष्टौ वेदं शिवे नैव पश्चात्तं कुर्यात्तत्पुनरुक्ता।  
 ततो गन्धैश्च पुष्पैश्च नस्तानं कारपादुकेः।  
 ब्रह्म यत्र पवित्रायै भूय जटुं निवेदयेत्।  
 पूजायै त्वा विद्यानेन शिववन्तं तु देशिकः।  
 शिवसमीपं लमाश्रित्यादि कारं समर्पयेत्।  
 गुरुणा योऽपि कारस्तु मम वत्सलमापितः।  
 अथ प्रभृति योगीन्द्रोऽपि कारो मया त्वयि।  
 अथ गायत्र्यस्तथा शिवश्च रुद्रश्च दृष्टेन कर्मणा  
 शौतव्यं शिवश्चास्तं च श्रवणायै तदर्थं विनाम्।  
 संवत्सरोऽपि ते शिवये दीप्तां निर्वर्तयेद्बुधः।  
 याचकै मन्त्रदीप्तां तु यास्मिन् तत्वे मन्त्रेणैव विधिच्यते।  
 इतरे वत्सहृती दत्त्वा शिवहस्तं प्रकल्पयेत्।  
 समयाच्छ्रुत्वा ये त्वस्मात् ब्रह्मा गाने तथैव च।  
 न विद्यां लकारणं देवं तच्छास्त्रं च शिवोद्भवः।



116.

दे शिवं पुत्रं चैव गुरो र्वाकां न लंघयेत् ।  
 रक्षति कायां न सं स्वर्गं ज्ञाया चतुर लंघनात् ।  
 यत्नेन वर्जयेत् प्राज्ञो देव जगद्यं च सौतिकम् ।  
 इत्येतोऽप्यग्राह्यं तन्मै समाख्या त्पारिक्कीर्तिताः ।  
 पालानां तु शिवं यावन्ति सन्निरोध्यं ततोऽप्यधो ।  
 पिण्डमन्त्रा रत्नत रत्ना व्या वल्लरात्मा शिव स्तथा ।  
 समयज्ञोऽप्येदं ज्ञात्वा न मत्त उद्वेगं न दापयेत् ।  
 ब्राह्मणाः क्षात्रिया वैश्याः स्त्री स्वर्गादे न पुंसकाः ।  
 दीक्षा काले त्वमीमांसाया ज्ञानदाने विचारयेत् ।  
 त्रि चतुः पञ्चभिर्विप्रै श्रुतियेनैव सप्तभिः ।  
 अष्टभिर्देवाभिर्वैश्यै श्वरै विंशत्या दापयेत् ।  
 उत्तमं सर्व शास्त्राणां शिव शास्त्रात्मकं गुह्यं ।  
 गुह्यं गुह्यं त्वं गुह्यं गृही तव्यं प्रयत्नतः ।  
 ना किं वयाय प्रदा तव्यं नो भक्ताय न जास्ति कै ।  
 न गुरु द्ये पिणे चैव नाव्य शास्त्रे रताय च ।  
 यस्य देवे परा भक्तिः नित्यं गुरो च षण्मुख ।  
 नाव्य शास्त्रे यथा भक्तिः ज्ञानं हि मि ब्रियो यजयेत् ।  
 न जल्पं शिव शास्त्रेण प्रकुर्वीते कदा चन ।  
 न नो रणं कुर्या यशो दे जने सोऽहम् ॥ ?  
 वि विक्ते निर्जिते रम्ये पूज्य विद्याधिपं गुह्यम् ।  
 जितेन्द्रियः श्लाघ्यः स्नातः शिव ज्ञानं तु ज्ञावयेत् ।  
 भो तव्यं च तथा भूतैः तच्च कै तत्परा यणैः ।  
 आया वन्ते च सं योज्य गुह्यं सं भाव भावितैः ।  
 पौर्ण मास्या मन्वा वाक्यां चतुर्दश्यष्टमी पुनः ।  
 न वि होष जपं पूजौ नृ... होमं समा चरेत् ।  
 दानो पवास नियमात् सर्वे वने ते पुषण्मुख ।  
 कृतघ्ना नास्ति काः क्रूराः निरसत्याः कलह प्रियाः ।  
 माया शाठ्य दानो ये ता भूमं ते तन्तुहारिणः ।  
 पृच्छन्ति मधुरै र्वाक्यैः शेष मुत्पाद्य वा पुनः ।

117.



तेषां न विश्वलेष्टमिह यदीच्छेच्छान्तिमाप्नुयान् ॥  
 दानं कार्यं चिन्तयेत् हि यावत्संकल्पितं व्यतः ॥  
 स कामिनां चिन्तयन् कर्म लब्ध्या लभ्यते ॥  
 साधकस्याभिषेकस्तु दानं वत्स विधीयते ॥  
 आचार्य साधु कश्चिन्मन्त्रावेतौ तुल्यमंगतौ ॥  
 समाप्तं विधी कर्तव्यं गुरुः साधकं दानम् ॥  
 स कामिनां चिन्तयेत् निष्कामे दैशिकः लभ्यते ॥  
 दानं दानं कियत्कारो भावमैव पृथक् दानम् ॥  
 सौम्यं होमं जपं ध्यानं कुरुते दैशिकः लभ्यते ॥  
 कर्म तिष्ठाति प्रतिष्ठे हि सततं साधकः कृतम् ॥  
 ॥ इति श्री सर्वज्ञानोत्तरे क्रियापादे आभिषेकप्रकरणम् ॥

॥४

= . x . =

अतः परं प्रवक्ष्यामि स्नानं विधानं सारतः ॥  
 पञ्चमिः कलशौर्वापि पूर्वोक्तं विधिना कल्पितैः ॥  
 अष्टौ विद्येश्वराणां मन्त्रो द्वादशैर्विधाने जयेत् ॥  
 द्वितीये पञ्च ब्रह्माणि तृतीयंगं चतुष्टयम् ॥  
 अस्तु युक्तं चतुर्थं तु शिवः कुम्भे पञ्चकम् ॥  
 आभिषेक्य यथा ब्यालं पूर्व वत्स्नानं माचरेत् ॥  
 चतुर्थं वा यथा कुम्भे राभिषेकं समाचरेत् ॥  
 विद्येश्वरा दद्यात् पूर्वं ब्रह्माणि गानि च मन्त्रवित् ॥  
 द्वादशैर्विधाने जयेत् युक्तं तृतीयम् ॥  
 चतुर्थं शिवकुम्भे तु आभिषेकं चैव पूर्ववत् ॥  
 अथ वा द्वौ पुनः कुम्भौ राभिषेकाय कल्पयेत् ॥  
 द्वादशैर्विधाने जयेत् शिवकुम्भं तृतीयम् ॥  
 ब्रह्मपतं कुटैर्वापि द्वादशैर्विधाने जयेत् पुनः ॥  
 आभिषेकं प्रकुर्वीत ततोऽनुज्ञापयेत् पुनः ॥  
 पुनैवापि मनसा वापि वाचो वापि प्रशस्तया ॥  
 अनेन ज्ञातं मन्त्रस्तु न कुर्यान्मात्रिकां विधिम् ॥  
 ॥५॥ सुवं सुचा दोषकं च संग्रहीतततः कृपात् ॥

॥५



त्रिजालमर्चनं जपं होमं दत्ता चरेत्।

॥ इति श्री सर्वज्ञानोत्तरे क्रिया पादे संक्षिप्ताभिषेक प्रकरणम् ॥

= x. =

स्तु वरुच

स्तु पद्म वक्ष्य लक्ष्मण विद्यानं शृणु तत्त्वतः।

जपत्य लिङ्गं द्विजगणैः प्रवक्ष्याम्यनुपूर्वशः।

ज्जुवं हस्त प्रमाणं तु आचारो गुरु पर्व ~~तः~~

बाहुमानं स्तुत्यं ज्ञेयं पुण्डरीकं स्यान्नि लान्नि भः।

जालाशास्त्रं च बिल्वं तु वैष्णवं कंदं तु वा पुनः।

क्षाल त्रिलोकास्त बीजेन चारुणाभिर्विशोचयेत्।

ततश्च पद्म गणैः पुनर्गंधो दत्तं तु।

त्रि तल्लं शक्ति बीजं तु योजयेद्दुग्धं रपि।

गन्धं पुष्पै रत्नं कृत्य धूपं दद्याद्दिव्यान वित्।

सप्त शक्तिं लिङ्गं कृत्वा पश्चाद्देवैर्निजो जयेत्।

पुनर्दीप फलं वृक्षै रप्यो गत्वा विशोचयेत्।

रत्न सस्यं गोमयं ग्राह्यं पुनस्ततो विलेपयेत्।

सिक्त्वा तु पूर्ण वस्त्रं वस्ती अस्त गन्धं शिवां <sup>कुंज</sup> भक्ष्य।

शिवा कृत्वा तु तं वृक्षं शिव वत्प्राति पूजयेत्।

120.

पुरस्तदाग्नि कार्यं तु शास्त्रं दृष्टेन कर्मणा।

कृत्वा भक्त बालिं दत्वा पश्चादक्षणी संहरेत्।

मद्यै शारवा शम्भु कृतैः भक्त मावर्तयेच्चिवः।

पूर्व शारवो द्धुव स्कन्द जपे तत्पुण्यं विष्णवे।

अधोरे वागदेवौ वा सस्यो जातां गोमेव वा।

क्षेत्रे यथा वा लिखिता भक्ता स्तैस्तु तां परि कल्पयेत्।

वायं व्याजल माहं वरुणा वायं मित्राणां।

तेभि र्वस्त्वोत जै रक्षै र्देवै र्देव्यन्त्य संशयः।

कस्य कर्तितुं सूत्रेण त्रिगुणं त्रिगुणेन तु।

अक्ष माला प्रकुर्वीत इष्टदेवा स्तोदकेन तु।

शत मष्टोत्तरं वापि चतुः पश्चाददेव हि।

सप्त लिं शक्ति वा भक्ती अक्ष माला इष्टा स्मृता।



- ॥ इति व्यासं पुरा कृत्वा तस्मिन् लुत्रे निष्ठापयेत् ।  
 वेष्टयेदस्तं बीजेन प्रीतयेद्दृढं चैव न तु ।  
 अथोक्तं संस्थितं कृत्वा मुखं तेषां सुसं हतम् ।  
 निरुजं तिष्ठणं इष्टं आभिष्ठा मलवार्जितम् ।  
 ततः शिवां भलाश्वाक्य पुनर्गोच्यैर्विभूषयेत् ।  
 स्वस्त्यो ते विष्णवे च्छक्तिं वीरपत रतथोपरि ।  
 121 मथुरा चण्डिका इष्टाया पश्चादश्वाणि योजयेत् ।  
 वीरपते रतथा चैव पश्चादास्तं भनं कुरु ।  
 स्वमन्त्रं पूजयेत्ततः गोच्यपुष्पैरनुकृमात् ।  
 शिवभक्तं तु तल्लग्नं संपुष्टं त्वादिनेदिने ।  
 ततः शम्भुदेवमन्त्री मातां तद्वधे निष्ठापयेत् ।  
 सौवर्णं राजते चैव ताम्रं सिद्धो र्गोच्यैर्विभूषयेत् ।  
 ग्राहणं मोक्षं चैव रुद्रापनं च विधानं चित् ।  
 हृदये तु कर्तव्यं मर्चनं च वितेपनम् ।  
 अतः संक्षेपतो वक्ष्ये भूयो भूय विधिं परम् ।  
 आहृत्य निपुणा नयान् अस्त जप्तेन भक्षणम् ।  
 संशोदय वारि युक्तेन चारुणा निपुनः कृमात् ।  
 ततस्त पश्चात् गोच्येन पुनर्गोच्योदके न तु ।  
 ततः शिवां भलाश्वाक्य पुनर्गोच्यैर्विभूषयेत् ।  
 यागं कृत्वा यत्रोद्दिष्टं पूर्वोक्तमारवि लं यथा ।  
 ततस्तु प्राण संघात माकृत्य हृदि मण्डले ।  
 त्रितल मध्यगो भूत्वा जपं कुर्यात्समाहितः ।  
 त्रिभिस्तुल्यैर्नित्यं आवलं रव्या प्रपूर्यते ।  
 तावत्तद्गोच्यं तोयेन शिवस्य जप मर्चयेत् ।  
 122 जपं कृत्वोदि संकृत्वा पुनरंशं प्रसारयेत् ।  
 तमाकृत्य तथैवैह व्रतमवलेऽस्मा चरेत् ।  
 ॥ इति श्री सर्वज्ञानोत्तरे क्रिया पादे रुद्रादि प्रकरणम् ॥  
 = \* =  
 अतः परं प्रवक्ष्यामि व्रतानां व्रतमुत्तमम् ।



શિવ વ્રત મિતિ રચ્યાતં સર્વ કાલુર પૂજનમ્  
 વિશ્વદેવં પાણ્ડુરં મહમ્ રુદ્રમ્ વાસોઽનુ લે પજમ્  
 રુદ્રમ્ યસ્યૌ પવિત્રીચ જટા મનુર મણિરૂતઃ ।  
 સર્વો જરણ ઇં યુક્ત રુદ્રમ્ માતા વિશ્વપિતૈઃ ।  
 ચરુ મૃદ્ધાણુ-પર્થિવ્ય શિવામ્નિ ગુરુ પૂજિતઃ ।  
 મન્ત મૂર્તિ શિવરચૈવ યથા પૂર્વં પ્રકીર્તિતમ્ ।  
 તથા વૈ દાધ્યજ્ઞેન્દ્રાણાં વ્રતં રેથં તદાત્મકમ્ ।  
 રુદ્રમ્ કૌભીજવાસં રૂપણીયા વ્રત મણ્ડલમ્ ।  
 શિવાલયે વસાન્નિત્યં મિશ્રા મશ્નો જિતેન્દ્રિયઃ ।  
 શિવ દયાન વતો મૌની શિવાગ્નિ ગુરુ પૂજન્તઃ ।  
 સંવલ્લરે વ્યાતિ ક્લાન્તે શિવતુલ્યા જાવેદિતિ ।  
 ॥ કૃતિઃ શિવ સર્વ જ્ઞાનોત્તરે ક્રિયા પાદૈ શિવ વ્રત પ્રભરણમ્ ॥

—૪—

123

અતઃ પરં પ્રવચ્યમામૈ લક્ષ્ણં તુ શિવાલયે ।  
 રચાપનં ચૈવ લિંગરચ ચાદ્યમેન સર્વ પ્રતિષ્ઠિતઃ ।  
 બ્રહ્માદ્યા દેવતાઃ સર્વે લિંગ મુક્તિલયં સં રચિતાઃ ।  
 તસ્માદ્ધૃ રચાપયોલ્લિંગં શાસ્ત્રા દૃષ્ટેન કર્મણા ।  
 ચિત્રાં લિપ્યા વ્રતા યોગી ગુરુ દેવાગ્નિ પૂજન્તઃ ।  
 આચાર્યસ્તલ્ય લિપ્તિમાન વિશ્વેષ્ટુ કુલંજઃ રુચિઃ ।  
 સર્વ લક્ષ્ણઠીનો યપિ શિવ શાસ્ત્રાર્થ વિદ્ ગુહ ।  
 રચાપકરુણ પર પ્રોક્ત શિવલિ ચ્છાસ્તદં મતઃ ।  
 સર્વ લક્ષ્ણ સમ્યક્ષઃ લમ્બ્યન્ શાસ્ત્રં ન વિવિદ્યતિ ।  
 ન યોગીનં વ્રતસ્નાતો નાલ વાચાર્ય રચયતે ।  
 ન રુદ્રો નાસ્તિભઃ ક્રૂરઃ પિશુનો ન શાપલસી ।  
 કુષીકુ... નર્યાં વ્યક્તં મયરોગી જલોદયો ।  
 કાળઃ કેકર પિંગાશ્વઃ કપાલ કુલ શેરવરઃ ।  
 સર્વ દોષાશયં વલ્લ તાર્કિકં તુ વિવર્જયેત્ ।  
 મોજના દેવ જુગ્વાશ્વ દેવ વ્રત વારાશ્વ યે ।  
 વિનાગ્નિ નૈષ્ઠિકાશ્વે રચાપનેષુ વિવર્જયેત્ ।



१२४  
 रथान इह दत्त इह दत्त च द्रव्य इह दत्तं तथैव च।  
 मन्तव्यं लिङ्ग इह दत्तं च विदित्वा जगत्कृतं।  
 शिवा भवत्ततो येन रथान मन्थु मथैतत्।  
 मोहेन्द्र वाक्यं वापि पुनः शैलं प्रकल्पयेत्।  
 दिशं वन्द्यं ततः कुर्यात् यथा पूर्वमुदाहृतम्।  
 रथान इह दत्तं भवेदेवं देह इह दत्तः प्रचोदितः।  
 मन्त इह दत्तं मनोदत्तं मन्त मन्त विचक्षणः।  
 मूला द्यौश्चर्यं ज्वालानि मात्राणां कीर्तितानि तु।  
 तेषां प्रबोधिनी शक्ति शिवाज्ञानं दत्तं तितौ।  
 मन्त इह दत्तं भवेदेवं दत्ताद्यात् परिकीर्तितः।  
 द्रव्य इह दत्तं द्रव्याणां प्रोक्षितानां शिवां भवत्।  
 लिङ्ग इह दत्तं पुनर्वक्ष्ये विज्ञातां चार्चनं च।  
 लक्षणं चैव लिङ्गं च येन दत्ताद्यं दत्तं व्रजेत्।  
 लिङ्गाद्यस्त इतं शैलं माचार्य रथापितं च तु।  
 रथाद्यं भूते दहन् रथादिष्टि मिस्तु दत्तं च।  
 भूमि दं शौचानं कृत्वा क्षेत्रं जननं कुरु।  
 जानते तु शिव शैले पश्चात् शैव परिग्रहः।  
 शिला व्यासं ततः पश्चात् स्मृतिं ला विद्यावित्।  
 हे मरणादिभिर्बिजैः भूषयित्वा विद्यापयेत्।  
 पुण्याह जय शैव इति रववायक निरुवने।  
 माहुर्मंगल विद्याषैः पूज्य विद्वन्विनायकात्।  
 दिशो वलं ततो दद्यात् पूजयित्वा दिने इवरात्।  
 आचार्यः शीलपेक्षिः सार्वं लिङ्गं कुर्यात्सलक्षणम्।  
 १२५  
 रथापतिश्च यथोदिष्टं प्रासादं शास्त्रं संमतम्।  
 प्रासादाद्वा भवेत्लिङ्गं लिङ्गात् प्रासाद इव वा।  
 यदेव स्फुलितं पूर्वं तेन स्मृतेण चोदितम्।  
 अस्त यागं पुनः कृत्वा आस्तं रक्तं निधौ जयेत्।  
 रथापयित्वा रक्ततोयेन गन्धं पुष्पैर्निधौ जयेत्।



धूमं दत्त्वा विद्यानेन साति मैत्रं विद्यापयेत् ।  
 वस्तु शिष्टं यथा रथं कुठारं टङ्क मुद्गरम् ।  
 द्युतेन मधुना भयज्य मुखं तेषां पुनः कृमात् ।  
 अस्तं तु जपतो दद्यात् प्रवेशो हृदयं जपेत् ।  
 संप्राप्यो दित शीलं तु तत्र याजं पुनः कृमात् ।  
 कृत्वा भूतबालं यत्ना हृदयं परितर्तयेत् ।  
 तस्य पादां शिलां गृह्य विवर्तनं लौभ्य दर्शितम् ।  
 सा वर्णा मन्त्रव्याख्यु विशुद्धां लुनिदर्शिताम् ।  
 अस्तं मिमावर्त्तेतं कृत्वा स्येना लभनं कुरु ।  
 तेनैवा भयर्चनं भयः तत्र कर्म समाचरेत् ।  
 अथौ भागे प्रकुर्वीत . . . . . तात्पर्यम् ॥  
 पूर्वपुत्रमीशानं मरुतं परिकल्पयेत् ।  
 126. वृक्षस्य पूर्व तं पूर्व प्रासादे पूर्व तो मुखे ।  
 यतो वापि भवेद्द्वारं तत्र भवतं तु कल्पयेत् ।  
 स्वस्थानस्य तु पूर्वोऽथ प्रासादं पाश्चिमे मुखम् ।  
 दक्षिणेन तथा कुर्यात् पाश्चिमे पूर्वतो मुखम् ।  
 उत्तरेण तथा भयः पूर्वं पाश्चिमे ववा ।  
 द्वारं तु मध्यतः स्थाप्ये भूमि भागवशाद्भवेत् ।  
 ज्ञाते शक्तिमुखं देवं न कुर्या दक्षिणा मुखम् ।  
 विदिशालु च वक्राणि न कुर्या तु कदाचन ।  
 अव्यथा स्थाप्य मानानां देवानां शिखिरेणिव ।  
 दुर्भिक्षं निगृह्य राजा उपसर्गो भयानि च ।  
 उच्छ्वासां चो न कुर्वीत विस्तारं गुणवीहः ।  
 चतुराया वर्तुलं म्भं वा प्रदं गोपुरा वितम् ।  
 प्राकाराश्च शस्त्रैश्चैव पाशैश्च विव्यत्य भवत श... ।  
 प्रासादानि मुखान् कुर्या न गर्भतैस्तु वेद्ययेत् ।  
 इन्द्र पावक धर्मश निगृह्यति वरुणा निलान् ।  
 कुबेरं च तथैशानं स्थापयेत्तैषु देवताः ।



127

द्वार देशे बहिः स्थाप्यो दुर्गा विघ्न विनाशकौ ।  
 स्थाप्यौ वास्ते मन्त्राणां शिवल्लय पुरतः सदा ॥  
 शिवलिङ्गं ततो मध्ये ज्येष्ठं मध्यमं कन्यलम् ।  
 संपूर्णं चर पाश्वर्षे तु पृष्ठं पुष्पात् मलयकम् ।  
 अवका प्रकाशं हीना शिववक् - - - स्थितम् ।  
 पश्चाच्च चन्द्रचक्रात् शिवल्लयवास्ते कां किम् ।  
 पञ्च हस्त द्विहस्तं वा त्रिहस्तं वापि कन्यलः ।  
 चतुर्हस्तं पञ्चहस्तं च द्वाहस्तं मध्यमं स्मृतम् ।  
 सप्ताष्टं नवहस्तं च तमं परि कीर्तितम् ।  
 श्वेत रक्तं तथा पीतं कृष्णं विप्रादितः कृपात् ।  
 गुह्यं रत्नं च तथैव तथा युगे च यस्त्वं तैजसा न्वितः ।  
 व्यामिश्रमपि तद्गुह्यं चतुर्णामपि विशेषतः ।  
 सर्वं शाल्यं विनिर्मुक्तं सर्वदोषविनिर्जितम् ।  
 सर्वं लक्षणं संयुक्तं शिवलिङ्गं निष्पाद्ययेत् ।  
 अङ्गुल्यं द्व्यङ्गुलं वापि कुर्यात् चतुरङ्गुलम् ।  
 अष्टाङ्गुलं वितर्क्य वा पाणिरत्नं मयं श्रुतम् ।  
 सततं <sup>रत्नं</sup> ~~स~~ लिङ्गानां प्रासादो न विधीयते ।  
 प्रासादे वा गृहे रम्ये यथेष्टं संप्रपूजयेत् ।  
 यदात्मकं भवेत्लिङ्गं वीथीकार्या तथा त्यक्त्वा ।  
 लिङ्गं समुद्भेद्यं वेदिलिङ्गं यथा स्मृतम् ।

128

शौर्वर्णं राजता वा पीताम्बु वा विमला भवेत् ।  
 अभावे रत्नं वेदीनां रत्नलिङ्गं तु कीर्तितम् ।  
 वेद्याः पूर्वापरं ब्रह्मा तथा चैतरं लक्षणम् ।  
 मध्ये प्रवेशते थलिङ्गं द्वौ भागौ बह्वतः स्थितौ ।  
 भागं द्वयं भवेद्द्वयं तृतीयं संप्रवेशयेत् ।  
 विहितं रत्नलिङ्गानां युष्टिरे हेमजी - - - वे ।  
 तेषां हिलक्षणं - - - मध्ये उत्तरे तत्प्रयत्नतः ।  
 भागता यथा कृत्वा तत्त उद्भवं परित्यजेत् ।



तत्तत्सर्वं ते समश्नेषु सुप्रसक्तोन्नतं मस्तकः ।

सर्वं योष विनिर्मुक्तं सर्वं लक्षणं संयुतम् ।

चतुरश्रं मद्यो भागं मेषाकां मद्यत इत्येतम् ।

वृत्तं चैव तन्मूर्धनं तु प्रकुर्वीत पदानना ।

सुविबुध्य . . . . . लिङ्गं लब्धं कुक्कुटाण्डं मद्यतम् ।

यत्तं मद्यं ततः कुर्यात् चतुरश्रं मतः पुनः ।

परिपूर्णं तं मद्यं अत उर्ध्वं कुर्यात् भवेत् ।

अष्टाकां वा प्रकुर्वीत सुप्रसक्तोन्नतं मद्यतम् ।

अष्टाकां चि प्रणं बुध्यं ते जलं चारु दर्शनः ।

मृदं गच्छामतं जेयं मृदं गच्छामतं मस्तकः ।

129 स्थापितं भवेन्नपि इत्येतं वा निषेधं यद्वि ।

माणि रत्नं मद्यं लिङ्गं पुनः संस्थाप्य पूजयेत् ।

उत्तरं पूजनां वेद्यं दर्पणोदरं सार्वभौमः ।

मेखलां द्वादशांगेन प्रणावं चार्च्य भागिणः ।

प्रमाणं लक्षणं चैव माणि रत्नं मद्येषु च ।

स्थापनं चार्चनं प्रोक्तं मितरेण विधिं शृणु ।

अथ जज्ञं गजं रत्नं लिङ्गं लब्धं त्रिगुणं कुरु ।

मद्यतां यै शब्दं सर्वं दीं भक्तिं वेद्यं सप्तमिस्तन दृष्टम् ।

तत्प्रमाणं भवेद्द्वारं विस्तरं विधानं विना ।

उच्छ्रिताय द्विगुणं कुर्यात् सुखं लब्धं लब्धं तु ।

पञ्चं भागं मद्यं लब्धं द्वारं मद्यं लब्धं लब्धं तु ।

लब्धं यो तद्यथोद्दिष्टं मद्यं लब्धं च न शृणु ।

द्वि लि भागं त्र्यं लब्धं चार्च्य भागं लब्धं लब्धं तु ।

उर्ध्वं भागं प्रकुर्वीत द्वारं चैव मद्यं संमिषम् ।

भागं लब्धं परिचय्य द्वारं भागं प्रकल्पयेत् ।

तद्भागं वरयेद्भूमौ शेषं लिङ्गं कृमेण तु ।

अथो वेद्यं इत्येवं कृत्वा निर्माणं सुसमृद्धम् ।

रुद्राणि प्रामि पृष्ठं इत्येवं याच्येत सप्त . . . ॥



130.

ततस्सुक्तर वेद्यां च पीठस्य स्थानं कुरु।  
 विधिना वास्तवदृष्टेन सर्व कर्माणि चैव हि।  
 लिङ्गादे तया गर्भे भक्तिश्चैव यदा नन।  
 प्रासादं च तथा तत्तल्लिङ्गं मानेन कारयेत्।  
 तल्लिङ्गं संजरीया स्त्री - - - - -।  
 शुक्लनासा म्हासेन शिखरं चैव तैर्लिङ्गकम्।  
 तल्लिङ्गं कंयुनस्सुत्रं गर्भादुभयेतो व्रजेत्।  
 दिग्भासुभावाद्येन शुक्लनासस्य मण्डपम्।  
 गर्भस्योभयेतोल्लिङ्गं मेकैकं यं प्रवेशयेत्।  
 द्वौ लिङ्गो यत्ततः कुर्या शुक्लनासस्य पण्डुरम्।  
 वल्गुमिदं ब्यङ्गं वापि गजलिङ्गं कृतिं तथा।  
 हंसकृत्या लिङ्गं वा <sup>पी</sup> ~~मि~~ शुक्लनासं समं कुरु।  
 यौ लिङ्गावर्त्य लिङ्गं गच्छ गर्भं वै मध्यमस्य त्वा।  
 द्वा लिङ्गा कुतमस्योक्तौ त्रीणि लिङ्गा निःकंठयेत्।  
 अथ वा सर्व लिङ्गानां यो भागो द्वारकर्मणि।  
 गृहीत्वा तेन भागेन प्रासादं परिवर्तयेत्।  
 स्मृतेण युमितं कृत्वा लिङ्गं भागं गच्छ कुरु।  
 चतुराश्रमो भागमष्टमं मध्यमं स्थितम्॥  
 131। एवमुत्तीयन् भागं लिङ्गं युज्यत महत्कम्।  
 अत ऊर्ध्वं ... मध्यमं च सप्तभागं प्रशस्यते।  
 पीठं लिङ्गं समं प्रोक्तं पूजा भाग द्वयेन वा।  
 अव्यथा रुचिता लिङ्गा गर्भावतं नवधा कुरु।  
 मध्ये पीठं प्रव्याव्यष्टौ स्वांशं सात्रादि - - - - -।  
 सर्वेषां मेव भागानां परीणाहस्तु <sup>कीर्तितः।</sup> विस्तरः॥  
 ब्रह्माहस्तु त्रयो भागं नृपै लोका संयुतम्।  
 पातं कुण्डितं द्वैतं परीणाहस्तु कीर्तितः।  
 मस्तकं यस्य लिङ्गस्य येनांशेन तु वृत्तयेत्।  
 तत्र भागं युज्यत सप्तधा यामे परिकल्पयेत्।



ब्रह्मवैद्यां <sup>व्ये</sup> रय्ये द्यो द्याग द्वितीये लोहिका रयिताः।

अर्चा भागं तृतीये तं कर्तव्यं लक्षणं चित्तम्।

उगद्वं तृतीये भागे <sup>जं</sup> त्यज्य लक्षणं मुद्गरैत्।

स्वरायित्वा सुवर्णं न तल्लिङ्गा कृति मुद्गरैत्।

आष्टाङ्गं मध्यतश्चोद्वं <sup>जं</sup> लाहुरि रयमलं कृतम्।

उल्कीर्णं मधुना ज्येन पश्चात् मुपारि वेष्टयेत्।

द्वि रत्नी कान्त रिते स्त्रोत्रे तस्य मध्ये पुनर्नयेत्।

मध्यमां गुलि मानेन तच्छुभं लक्षणं मृतः।

132

अथ लक्षणं यथा लिङ्गं हीण लक्षणं मैवना।

अति दीर्घं कुरुं ह्रस्वं नम्य भागं त्यज देवताः।

तस्मात्सर्वं प्रयत्नेन प्रोच्यरे लक्षणं शुभम्।

लक्षणं ज्ञान संच्छिन्नं प्रमाणं युयुर्मानः।

सर्वं दोष विनिर्मुक्ताः वेदिं कुर्यात्कृत्य लक्षणः।

यथा लिङ्गं तथा चैषां स्थापनीया प्रयत्नतः।

दीर्घं मायुः क्षयं कुर्यात् वेदां ह्रस्वं तथा धनः।

तस्मात्स्वरं तरं लिङ्गं जाति दीर्घं च कारयेत्।

मध्यहारेण ----- संयतेन जितात्मना।

आचार्येण च शान्तेन द्यततं भक्त जापिना।

लिङ्गं वेदी कृत्वा शैव निषण्णा दय कष्टेत् दाहयेत्।

गोयुक्तं रथ मारुता मानयित तदा शुचिः।

गन्ध पुष्पै रत्नं कृत्य धूपं दत्वा विद्यानवित्।

पुरं प्रदक्षिणी कृत्य नाना दोषैः प्रवेशयेत्।

जीत्वा चायतनं दिव्यं ईशानि दिशः भाभतः।

मृदु शय्या लनं रण्ड मेकरात्तं निष्पापयेत्।

तत्रापी व्यासं कुर्यादाचार्यः सुलभाहितः।

होमं कृत्वा विद्याने कं जपेद् ब्रह्मादिसं हिताः।

133

ततो मूर्तिधराष्टौ एकली कृत विग्राहान्।

जपेद ध्यान रतान् शास्तान् अर्चयेत् प्रवेशयेत्।

उत्तिष्ठतीति विप्रेन्द्र कलशान् वारि धरितान्।



मन्तुं शक्यं समायुक्तान् सं जादयत मे परान् ।

ततो लिङ्गं, समुत्थाप्य स्त जप्तेन वारिणा ।

रुनापथे द्रुतत प्रतेन हातेनाष्टोत्तरेण वा ।

वारणाभिस्तु सं शोध्य लिङ्गं, वेदितया वृषम् ।

यज्ज्ञाप्य वासुपौ मन्तैः, भूषयित्वा प्रवेशयेत् ।

चतुरश्रं शिलां कृत्वा यक्षुं लोचनमेखला ।

चतुरश्रेण लिङ्गं स्थे समुत्थयेत् यत्नितम् ।

सं शोध्य यतनं मन्तौ मन्त प्रतेन वारिणा ।

ब्रह्मा मध्ये शिलां व्यत्ये विद्यानोक्तं ततः कुरु ।

सौ वर्णां तादृशं कृत्वा नूर्मं प्रोष्ठं निष्ठापयेत् ।

यातव सर्वबीजानि रत्नानि च पुनः कृमात् ।

ततः शिलां प्रतिष्ठाप्य तस्या मध्ये यथा विधि ।

तत्र शक्तिं व्यत्ये द्विद्वान् अंकुरांकारसन्निभान् ।

हरितालं तु पूर्वगात्रे द्यांतु मनः शिलाम् ।

याम्यायापञ्जनं दद्यात् नैर्त्र्यं ह्यै ममाक्षिणम् ।

134. विमलकं तु वासुण्यां वायव्यां पारदं व्यत्येत् ।

कालीयं मुतरे दद्यात् ईशाव्यां रोचनां व्यत्येत् ।

गोरिकां विद्यातव्यं ब्रह्मस्थाने विचक्षणैः ।

पावित्रा सर्वमङ्गलानि त्रैयां पुष्टिकरा स्मृतानि ।

त्रैहीं चैव त्रैयां वाष्टिं चैव दद्यादेति योजयेत् ।

मुद्रांश्च चण्डांश्चैव याम्यायां तु नियोजयेत् ।

तिलं कृणोतलांश्चैव नैर्त्र्यं दिशि योजयेत् ।

गोधूमांश्च यवांश्चैव वासुण्यां दिशि योजयेत् ।

प्रियं गवाम् च याम्यायां तु नियोजयेत् ।

ईशाव्यां सर्ववायव्यानि दद्यात् पृष्ठकराणि तु ।

यातवः सर्वबीजानि ब्रह्मस्थाने नियोजयेत् ।

प्रभूयोऽपि पूर्वतो ब्रूहि निष्ठापयं दक्षिणेन तु ।

पाश्चिमेन यवां दद्यात् उत्तरेण प्रियं गवाम् ।



- बीजगाढं न कुर्वीत मंगलार्थं नियोजयेत् ।  
 विपरीतानि बीजानि यथा लिङ्गस्य पादयेत् ।  
 ततो दोषानि वर्तन्ते व्याघ्रश्च भयानि च ।  
 135. इति द्वां तु पादयेद्भूषं स्वर्णं कान्तं तु न... ते ।।  
 इन्दुनीलं तु, याम्यायां वै दूयं नैव त्रैलोक्ये दिशि ।  
 इति स्वर्णैव तु वारुण्यां वायव्यां पुनपराजम् ।  
 मरतकं तु, कौबेर्यां मैशब्दे मौक्तिकं ज्ञेयम् ।  
 ब्रह्मरुथाने ब्रह्ममणी वालुकेरमृतं मणिम् ।  
 लोताद्यो यतस्तद्याद्यानां विश्वेभ्यः पुनको मणिः ।।  
 सोम्ये शान्तो मेदये चन्द्रकं तु प्रदापयेत् ।  
 अलाभे सर्वं चातूनां हरितालं तु दापयेत् ।  
 अलाभे सर्वं बीजानां धनबीजं प्रदापयेत् ।  
 अलाभे सर्वं रत्नानां वज्रमेकं तु दापयेत् ।  
 अलाभे सर्वं लोहानां स्वर्णमेकं तु दापयेत् ।  
 यथा रुथानेषु तैर्दत्तैः विधिं प्राप्नोति दुष्कलम् ।  
 किञ्चिच्च पुनश्च धूपानि यत्नश्च ते नियोजयेत् ।  
 धूपं दत्त्वा पुनश्चैव पश्चालिङ्गं तु रुथापयेत् ।  
 मद्यो बलं बलं कृत्वा तेन स्मृत्यैव तत्त्ववित् ।  
 निरुशब्दं नियतं शाब्दं स्थितलिंगं च चालयेत् ।  
 यमसर्वात्मका येति लिङ्गाद्यः वायवेन तु ।  
 पीतवर्णा मतो भागे चतुरश्रे पितामहम् ।  
 अतस्ती पुनश्च संकाशं मद्ये तु पुरुषोत्तमम् ।  
 136. वृत्तभागं ज्येष्ठे दृष्टं इत्येकं कुब्देन्दु यमप्रभम् ।  
 तत्रैव देवतासु सर्वा अर्चा भाग्यसमाप्तिताः ।  
 यदाश्वमेश्वरं तेजः सर्वं देवमर्थं च तत् ।  
 पीठभूतं च सत्त्वानां ततो ह्ये लिङ्गं मुख्यम् ।  
 इमां भूतं विजा नीयात् इत्येकं काञ्चन यमप्रभम् ।  
 गणसातां बिल्कां पुण्यां धात्री योगेश्वरी पुरा ।



धर्मादि, चरणं व्यस्य ततः पीठं व्यस्यो ब्रजयेत्।  
 प्रणवेन विद्यानमो अर्चाव्यद्वयं चोदितम्।  
 प्रणवं सर्वदेवत्वं विद्वेद्यं परमां त्यजेत्।  
 स्याज्ज्योत्य देवता रूपं यद्विकल्पो हि न दूरेत्।  
 दैव्यं वायुं कौबेर्म्म र्थं राख्यं व्यस्यं दिशि षण्मुखं।  
 स्थापितं च यवते लिङ्गं तच्छास्त्रं तत् कारयेत्।  
 स्यादेव देवता यान्न पञ्चांगं कृतं लक्षणम्।  
 होमं कुर्यात्तु तत्तैव दद्याद्गोमिथुनं ततः।  
 ततस्तु देवदेवेशं शिवं परमकारणम्।  
 पूर्वोक्तेन विद्यानेन लिङ्गे उन्नौ सं प्रपूजयेत्।  
 पूजा गृहादि लिङ्गरूपो बह्व्यो ह्य राहुतिम्।  
 आचार्यमूर्तिं मा स्थाप्यः... शिवो ज्ञानं पृच्छति।  
 आचार्यस्थापि मन्त्रं शिवज्ञानं शिवस्य च।  
 नानात्वं नैव कुर्यात्तु विद्या विद्ये स्वरादयः।  
 शिवज्ञानं समा युक्तं आचार्यो मन्त्रं विगृहीत्।  
 सर्वमूर्तिधरो ज्मित्यं शिवमन्त्रं प्रपूजयेत्।  
 अस्तां चैव तृपीठस्थानं लो केशं सन्मूलमाश्रितम्।  
 गणेशान् लिङ्गं मध्यस्थानं पूजयेत्त यथा कृतम्।  
 विश्वेश्वरात्तमा र्घ्यं तु च कृत्वत्पारि संस्थितम्।  
 उवर्णा वरुणा के सं लीनान् पूजयित्वा विद्यान वित्।  
 शाक्तिं रथं ब्रह्ममि र्थुक्तं शिवं गौः परिपादितम्।  
 शिवं विश्वेश्वरं देवं लिङ्गं सर्वं निपूजयेत्।  
 लिङ्गं प्रश्नाव्य शास्त्रेण शिवान्तं यत्नं कीर्तितम्।  
 रुद्ररूपं विद्वान्तेन प्रोत्थारितारुते।  
 पीठं प्रश्नाव्य पश्चात्तु नव्यं व्या दुदकेन तः।  
 पाशु पतेन चास्त्रेण उमा रूपं धरा हताः।  
 जलं प्रोत्थारणं कृत्वा विद्वानां विविधं बुधः।



ततो दद्यान् प्रकुर्वीत शिवस्य परमात्मनः ।  
 अर्चयेत्वा विद्यानेन यथा पूजां विसर्जयेत् ।  
 अथ च यः पञ्चभिर्ब्रह्मैः चण्डेशाय निवेदयेत् ।  
 138 धुनि चण्डेश्वरायैति हं फट् स्नाहेत्यनुकृतात् ।  
 कारणं दक्षिणेनैव निर्मालयेत् सततं बुधः ।  
 नां महा रुतेन मन्त्रेण मन्त्रस्य रूपं गृह्य विचक्षणः ।  
 न श्राव्य मन्त्रं लिङ्गं कृत्वा तिष्ठेत् स्यात् <sup>(५)</sup> चकः ।  
 न चास्य भू मय द्यु रता दुपरिष्ठात् कदा चन ।  
 तर्जव्या तर्जयेद्दिग्बान् सान्निध्यं लिङ्गं मुद्रया ।  
 निरोधौ निष्ठुरा कुर्यात् स्नानकाले विचक्षणः ।  
 संप्रसक्त्य करौ मन्त्री स्पृष्ट्वा लिङ्गं पुनः पुनः ।  
 सक्तौ च सावयेद्गालं शान्मूर्धनं समाचरेत् ।  
 "इति श्री सर्वज्ञानोत्तरे प्रतिष्ठा प्रकरणम् ॥"

— . x . —

गन्धेऽग्निं यथा लिङ्गे वर्तमानं तु कारयेत् ।  
 चालां यित्वा तु तत्स्थानात् पृष्ठदेवे निवापयेत् ।  
 शैले निलये शैलं या <sup>(२)</sup> न्नी दारवं तथा ।  
 मृणये मृणये चैव रत्ने रत्नं नियोजयेत् ।  
 रुक्मणे तु स ~~स्नात~~ वाय द्युतेन मधुना सह ।  
 पूर्वोक्तेन विद्यानेन प्रयत्नेन तु स्नापयेत् ।  
 एवं तु तेन ध्येतेन विधिज्ञो विधिरुतमः ।  
 रथो भूतपिशाचाणां भयं निविर्गहितम् ।  
 139 अत्युच्चं वा प्रमाणं च विषमस्थं समं कुरु ।  
 निष्ठुरं बोधनं कुर्यात् द्वारार्थं संध्याते कृते ।  
 न चैव वेदानं कुर्युः अथैरास्य पण्डितः ।  
 याभ्यां वा पाप्मानं वापि दूता मेकं परित्यजेत् ।  
 अथ बाह्यात् कृते दूतमीशानं सार्धं द्वारिकम् ।  
 (५) ध्या रत्नोक्तं विधिं मुत्सृज्य भाक्त्युक्तोऽपि मानवः ।  
 शुद्धं तु दुःस्थितं वापि शिवलिङ्गं निधापयेत् ।



शास्त्रो यदि वृत्तांशेन दृष्टः... नाहुतिभिः कृतात्।

शास्त्रेन स्थापयितुं गं सहास्येन तु चालये।

दुष्करेणापि पूर्व... स्वर्गेण मन्त्रवित्।

अत्रां तु पञ्चा गव्येन चारणाभिर्निशोद्ययेत्।

दाप्ति श्रीरघुतैः स्नाप्य ततो लिङ्गं विरुद्धयेत्।

यत्तु गोधूमजैश्चणैः कलाजैर्गव्ययोज्यैश्च जितैः।

त्वाग्निश्रविलिखैः मन्त्रैः श्रीरघुस्यमुद्धवैः।

आग्निश्रीरकुशास्त्रैश्च<sup>(५)</sup> मृदय्य तत तिलैस्सह।

यवैः सिद्धार्थकैः कृतं पञ्चा दध्यं प्रदापयेत्।

ततो गव्यैश्च पुनरैश्च चपवत्त निश्चलणैः।

अथय भोज्यान्न पानादिं चिं दयेद्विन्दुमीश्वरम्।

यद्यद् द्रव्यं निवेद्यं दद्यात् तन्मयं तत्र चिच्छेत्।

शाक्ति युक्तं परं देवं मम भृतं लडानन।

यो ज्यो वालो सदा देवे सर्वदः सर्वकारिणः।

सर्वज्ञः सर्वज्ञः शास्त्रो मुक्तो मुक्तो निरामयः।

युक्तानि शाक्तिमन्त्रेण सर्वद्रव्याणि लभन्तु।

मैदयानि तु भंतिह तस्मात् सर्वत योजयेत्।

शिरः स्नानेन देवस्याचार्यो होममाचरेत्।

शिवस्य शिवमन्त्रेण सहस्रं परिसंख्यया।

ब्रह्माग्निं शिवां गौश्च यथा स्नानेन वक्तुं कृतात्।

तस्या चैव बहिः पश्चात् मूर्तिहोमं समाचरेत्।

विश्वेश्वरं गणैर्मन्त्रैः लोकपालैस्तथैव च।

यथा स्नानेषु पञ्चांगैः मूर्तिहोमपरं स्मृतः।

अत्र वा सर्वमन्त्राणां यथा पूर्वमुदाहृतम्।

शिवस्य शिवयोगेन तु तथाग्नौ तर्पयेत्सदा।

पृथक् पृथक् पदाः सकृद्व्यवस्थां व्या... स्वदेवताः।

तथा पञ्चांगैः संयुक्ताः स्वमन्त्र विधिना लपेताः।

अथाभ्यर्चयेद्देवानं लिङ्गे उन्नौ स्थापितुं लेपि वा।



142

तदैक मन्त्र मन्त्रा रन्तु दयेया रन्तु वाङ्मयुताः।  
 अचलेषु रत्ना रत्ना हि तत्त्वतः प्रतिपाद्यते।  
 अतस्त्रैने वा लिङं रथापि तं तु या भवेत्।  
 रथापद्यो वा यवाद्येन तस्य वा को विधिः। स्मृतः।  
 एतौ लोका राजतं ताम्रं वार्तुं वा शैल मृण्मयम्।  
 अपीठं निर्मितं लिङं यवाद्ये यचलं भवेत्।  
 अस्तंष्टु पञ्च गण्येन चारणाभिर्विशोध्यते।  
 रथापये तत्त्वकी जैस्तु पूतैर्विष्णु वि भूमिस्तैः लोकाः।  
 दधानेन देवता पीठं यातु कीजं यस्मिन्मन्त्रे।  
 पूर्वोक्तेन विधानेन प्रणवेन न तु ह्यस्मरेत्।  
 इन्द्राज्ज पञ्च कर्मण्ये यमो विवर्धति तेन मे।  
 जल वायु कुबेरेण ब्रह्मा नन्ददाश्च देवताः।  
 पृथिव्यादीनि गन्धास्तं ब्रह्म वैद्यां प्रकल्पयेत्।  
 धारिका मूर्ध्नि वैद्यातु धर्मादि चरणो ब्यलेत्।  
 तानि चैव निबन्धानि गुणै रव्याव्यवर्तितभिः।  
 चतस्रो गतकां कृत्वा राजाद्या वरणा दिभु।  
 अर्धोर्ध्वोर्ध्वेन भूयो मायां विद्यै प्रकल्पयेत्।  
 हिलो लिङं तु तत्त्वद्वये शिवास्तं चोच्च चिन्तयेत्।  
 विष्णुर्ह्ये रश्मि निर्भासं स्वर्ग को हि समप्रभम्।

143

ओम्कारं सर्वदेवानां भुक्ति मुक्तिफल प्रदम्।  
 तस्य मूर्ध्नि स्थितं पद्मं तल्लीनं तारु कर्णिकम्।  
 चारु केसर पर्ज्वतं मष्ट पद्मं मनोरमम्।  
 लिङ्गं मेवं सदा कल्प्यत ततः संस्थापयेत्पुष्पैः।  
 पूर्वोक्तेन विधानेन पूजयेच्च यथा कृणुम्।  
 स्वाहा स्वधा नमो कारैः नमो ह्यारण्यै नमो हि।  
 अभ्यर्च्येनं प्रयुज्जीत नैतवक्ताणि नैव हि।  
 अभ्यर्च्येनं प्रयुज्जीत नैतवक्ताणि नैव हि।  
 आज्ञे रथस्य वि देवस्य गन्ध पुष्प पवित्र कैः।  
 नस्तेषु चार्य पात्रेषु नमस्कारो हि कीयते।



- 143 सर्व लिङ्गे, स्वयं स्वयं विधि रक्तः लला यतः।  
 प्रयत्नेन तु कर्तव्यः प्रतिपाद्य निबोध मे।  
 प्रतिपात्तं लक्षणं ज्ञेयं विधिं त्रैलोक्यं तद्येतरात्।  
 व्याख्या देवतारूपं तादृशं तु कारयेत्।  
 अस्ताम्बुपद्मगोत्राद्यैः स्नानं पूर्ववदाचरेत्।  
 तथाच भूतसंशुद्धिं धारणाभिः यथाचरेत्।  
 सौम्येन देवता स्थाप्य प्रदयेन लङ्कान्न।  
 ततो दुर्गाणि नियुज्जीत जेतवत्क्राणै चैव हि।
- 144 साग्रीत्य देवतारूपं शब्दा न व लक्षणम्।  
 प्रलम्ब वदनं सौम्यं सर्वलङ्कार भूषितम्।  
 हृदा त, गन्ध पुष्पाणि दीपानि स्वकीयेन नियोजयेत्।  
 होमे रत्नेषु रम्येषु ताम्र शैल मयैषु च।  
 दारवेषु च सर्वेषु सदा स्नानं विधीयते।  
 चित्त लिख्येषु वैद्यानां तस्या संतेषु कारयेत्।  
 पाद्य माचमनं चादयं सर्वं सुनिज संस्मरेत्।  
 केवलं मन्त्र विन्यासं मन्त्र पुष्पैर्निरंभुभिः।  
 कृत्वा चूर्णं प्रयुज्जीत नैवेद्यं चोपकल्पयेत्।  
 गन्ध पुष्पै रतथा चूर्णैः तद्वृक्षं परिवाहयेत्।  
 वस्त्र शोभां पुष्पा कृत्वा चित्रवर्णै रारम्भुभिः।  
 तोरणैश्च ध्वजैश्चित्रै प्रताकैश्च दक्षिणैः।  
 रचनाभि रनैकाभिः आर्च्यत्वा देवतां व्यलेत्।  
 ततो होमं प्रकुर्वीत पुरस्तात् संयतेन्द्रियः।  
 स्थाप्य ता देवतां शतं तस्या मन्त्रैस्तु पूर्ववत्।  
 स्थापने सर्वदेवानां पुरस्ताद्धोम माचरेत्।  
 सततं आग्नि कार्येषु अगारं पृथग्भवेत्।
- 145 प्रतिदेवं प्रतिष्ठायां - - - - -।  
 ॥ इति सर्वज्ञानोत्तरे प्रतिपाद्य प्रकरणम् ॥  
 = . x . =  
 पुनरेवं प्रवक्ष्यामि जपस्य विधि निर्णयम्।



यथा च विन्दते कालं मायायनं विलज्जन्म ।  
 जपादृशं शतो होमे जपावते दश लक्षिकः ।  
 कौटिः कल्पो दितान्नल उत्तमा लैष्टि द्याधने ।  
 मद्यस्येते पञ्चाख्यात् कव्यले पञ्च विंशतिः ।  
 सर्वाणि क्षुद्रकर्माणि तस्या ध्वनं तु कारयेत् ।  
 दीर्घं कण्टकिनो वृक्षं निर्वन्ति त्रिंशु विभोतकाः ।  
 शशकश्चैवमातकाश्चैव विज्ञेया क्रूरकर्माणि ।  
 द्वि विद्याया स्फुटितावकावक च्छेदास्यमिदयः ।  
 विषासकटुकैर्लक्ष्यः प्रयोज्याः क्रूरकर्माणि ।  
 उताभ्यस्यत्येथा स्कन्दे श्रीरक्षसमुद्भवाः ।  
 शास्ते कर्माणि विज्ञेयास्यक्लावा ब्रह्मवृक्षजाः ।  
 लता पल्लव मद्यस्याः ग्रास्ते हीनाः समुल्लवः ।  
 निरजा निर्जणाश्चावताः क्रूरत्वेता विलोमिकाः ।  
 विलोमिकास्यदाकुण्ड विज्ञेयाः क्रूरकर्माणि ।  
 यमाणाः शास्तेक कर्षे पौष्टिके च पञ्चजन ।  
 146. सा माय मर्त्यसंलिष्टिं नित्य होमात् प्रवर्तते ।  
 जपेन पापसंशुद्धिं ज्ञानदयानात्प्रमुच्यते ।  
 विशिष्टजनसंपादो नरे ब्रह्मजनवन्दनम् ।  
 आत्मोत्कर्षं बलं चैव यदि द्यात्लिङ्ग्यते ध्रुवम् ।  
 दिव्यास्तरिश्च भौमानि लिङ्गि लिंगानि पश्यति ।  
 अथ वाच्यस्तरे वाचं शुक्ला मूल्याणि संहरेत् ।  
 पुष्पलोहादिलोहानि निरसं चोपरलानि च ।  
 उपवीता रजनादीनि शरितालमनःशीलम् ।  
 आरेवर्गाहतं लोहं दृतमद्वला निषेचयेत् ।  
 प्रहौरले पञ्च गव्ये ततः कुर्याद्गुरा युचम् ।  
 रसं चोप रसं चैव पीतद्वयेण शोचयेत् ।  
 होमांतरादि बहुलपानं शोचनं पूर्वचोदितम् ।  
 यथाप्य शोचनं श्रव्यं मूलतस्तैः प्रकीर्तितम् ।



रस तबले तथा श्रव्यः तस्मै नैव विशोध्यते ।  
 अक्षरकृत विधानेन द्रव्या लभन माल भैत् ।  
 काथितं तु पुरा वल्लोत्त विष्य द्रव्य आवनम् ।  
 उत्तमं मध्यमं चैव तत्तलं कव्यलं च यथा कृतम् ।  
 शालि कं राजलं चैव तामलं चैव तत्त्वमृतम् ।  
 147 ज्वलन्तं शालिकं विद्यात् सद्यमं राजलं त्वमृतम् ।  
 सौतणं वै तामलं विद्यात्... दद्रव्य विचक्षणः ।  
 उत्तिष्ठं ज्वल मानेन सद्यमं न स्युरां जना ।  
 सौवमाणो दृश्यतां याति इतितोति विद्या गतिः ।  
 जीजगन्तं तथा दधान मात्मानं च विद्यानवित् ।  
 बिन्दु मध्यगतं कुर्याच्च कृत्या विधि त विग्रहः ।  
 रसो रसायनं रोगो गणि कं जन पादुके ।  
 राज मुक्त निबद्धयन्ते हरि तालं मनो हिते ।  
 बिन्दुनाद मयो योगी यथा भवति षण्मुख ।  
 तदाशु सर्वकार्याणि संसाययति नाशयथा ।  
 सितशान्ति तरो ज्ञेयः पीतः पौष्टिक कर्मणि ।  
 शि रव्य वन्मा रणे प्रोक्ता ~~वन्मा~~ व्याय व्या द्वाटने स्मृतः ।  
 इन्द्र कोपक संकाशौ वशी करण कर्मणि ।  
 विदे वणे प्रयुं जीत धूमवर्णो निलोत्तमः ।  
 इन्द्रा युष्मत्समाकारं तथैवाकर्षणे मनः ।  
 सर्वो वर्णोत्तमो बिन्दु सर्व कर्म करः स्मृतः ।  
 भूवो मृदय कृतं चैव पट्टयनेन यौ... ।  
 148 इन्द्र रत्नाटिक संकाशं पश्यते करणे मतु  
 निः श्वालोच्छ्वास योगेन देहिनां देह संस्थितः ।  
 उदितो भास्करो भूत्वा सोमश्चै... कलोत्तमः ।  
 सदान् कालो नाशयन्तो आस्मिन् सर्वं प्रतिष्ठितम् ।  
 निशते च पुनस्तस्मिन् तस्माच्चैव प्रवर्तते ।  
 दाक्षिणे प्राणवृत्तिरुत्तु मृत्यु मारण्याति देहिनाम् ।



उतरेण तथैव मध्ये च पुन शिखरम् ।  
 त्रैराब्दे महोरात्रं द्वाभ्यां त्रैरादि काब्देकम् ।  
 आभिरैक तथा भूयो हेकेनाह च पाडिकम् ।  
 अयोध्वं द्वौ पुनर्यामौ यदा चरति भास्करः ।  
 तदाहोरात्रिकं मृत्युं पुनराख्या हि दैहिनाम् ।  
 मृत्युमेवं जिव्यं दृष्ट्वा यदि जीवितुमिच्छति ।  
 तदा ह्यौ सौम्य नाचक्ष्यं तमेव परिचिन्तयेत् ।  
 इत्युक्त्येव नृणां शंस्य जीर्णैरक्षप्रभम् ।  
 अमृतीरूपमात्मानं तन्माद्ये तन्मायं मुह ।  
 अथ चावरणपूर्वं यामृता परि कीर्तिता ।  
 तामेव चरयौ नित्यं न मृत्यु वरा गो भवेत् ।  
 दूर्वां त्रिमचुरक्तां वा पूतेन न विपद्यते ।  
 अथ निर्वदमायाति जीविते वा ल्ये रेचते ।

१५१

जलात्मकं तथा देवं मृत्युरूपं विचिन्तयेत् ।  
 जह्नुना मूर्तिर्यं भिन्नं सुषिम्ना मध्ये संल्लेख्यम् ।  
 ज्वलज्वलनसंकाशं दीप्ते तेज शिरवार्जितम् ।  
 कुक्कुष्ठे मूर्ध्नि शब्देन प्राणास्तत्त्वमतां नयेत् ।  
 कालाज्जलं सप्तधायाय मनसा निश्चलं विद्येत् ।  
 मितपद्ये रूपद्वये सम्यक् सर्व द्वाराणि चैव हि ।  
 सन्ताड्य वायुवेगेन क्षुरिका स्तेन मूर्ध्नि नि ।  
 अद्वैत भावना युक्तो बिन्दुनाय मनु रमरेत् ।  
 एवं विमुच्यते प्राणैः तस्मिन् नैव प्रलीयते ।  
 बिन्दुनायोद्भवं सर्वं स्थूल सूक्ष्म परा परम् ।  
 तस्माद् बिन्दुमुपासीत शक्तिरुभरल गोचरम् ।  
 यदा तु चित्तसम्पन्नः चरु भक्ष्यते भवेत् ।  
 नित्यं चरेद्दिशां कणपत्नानं न क म धी ।  
 ॥ इति श्री सर्वज्ञानोत्तरे सिद्धि साधकादि प्रकरणम् ॥



अतः परं प्रवक्ष्यामि भिक्षु चर्या विधि क्रमम् ।  
 भोजनं शयनं शौचं भाषाणं च जपः श्रवणम् ।  
 ह्यादिना गृहणं कुर्यात् पातस्य यत्तत्तं बुधः ।  
 भ्रातृभिर्यत्नान्तराजिजेन क्वचन न तु वेष्टयेत् ।  
 150 ईशानं चिन्तयन् मध्ये गायता रत्न मन्त्रवित् ।  
 अस्तं तु जपतो नित्यं भिक्षु भावतयेच्छुचिः ।  
 अस्तं दण्डे तु विवशस्य पत्रे गायति मेव तु ।  
 ततो भिक्षु मटे नित्यं पतितं शशरत्नं नार्जं तात् ।  
 आगत्य तद्गुणं पातं तु रुद्धिरुद्याने निष्पापयेत् ।  
 रंगद्वयं मूर्तिं कां भूयो जंघाशौचं तु कारयेत् ।  
 आचम्योद्गुल्य पूतात्मा पुनरभ्युक्षयेत् श्रमम् ।  
 शौचायैला निष्पापेन देवा उवाचानि कल्पयेत् ।  
 अतः प्राणाहंतिं यत्ना शिव होमं पुनः कृमात् ।  
 रत्नं च मन्त्रं च भुञ्जीत भविष्य शीतलं निशि ।  
 आचम्य बहिर्निष्कावतो भक्षयेदन्तर्धानम् ।  
 उद्गुल्य पुनराचम्य . . . . . यीत विधिना ततः ।  
 त्रिहस्तो रवात भूशय्ये रुद्धि रुद्धे महातले ।  
 सर्वं लक्षणं पूर्णं पुनराकृत्वा जपालयत् ।  
 वितानं ध्वजं युक्तं पतकैः सप्तशोभितम् ।  
 सद्भावतार क्रीडायै चित्रकर्मैर्विभूषितम् ।  
 नवैकादशहस्तं वा सप्तहस्तं तथापि वा ।  
 प्रागुक्तं कल्पं न कुर्यात् शयनं च यदा बुधः ।  
 151 पञ्च रंगितस्त्रलेण वर्मा लब्धो . . . . . मन्त्रवित् ।  
 द्वारं देशादारभ्य वेष्टयन् निगुणेन तु ।  
 रात्रिमात्रं रयतः क्रीला नष्टौ दिग्देवता वितानम् ।  
 अङ्गान् स्वस्थानं निव्यस्थानं पूजयित्वा यथा क्रमम् ।  
 चतुरः कलशान् पूजान् विदिशालु निवेशयेत् ।  
 शिवस्थाने यजेद्गुहं प . . . . . दधानेन वा गुहम् ।  
 दीप्तं तेजो निल प्रख्यं यंष्ट्रौ ल्कटं भयानकम् ।  
 शस्त्रं यत्तत्करं चोरं सर्वं विद्वन् विनाशनम् ।  
 ततः शक्तिं व्यसेद्भूमौ विद्यां ततो परिव्यसेत् ।



स्वरचक्रं ततो दद्यात् ध्वनिं च यथा क्रमम् ।  
 पूर्णवर्णमन्त्रैस्तु प्राणा रास्यैस्तु ज्ञेयम् ।  
 शयित मनसा योजी क्षिप्तं पश्येत् समं ततः ।  
 तमेव जपतो नित्यं ध्यानमाश्रित्य भवति ।  
 अर्च्यं रातेतु यवने तथैव सप्तपालयेत् ।  
 शयनं च तथा भयः प्रबुद्धस्य तथा जपः ।  
 गतिं देवस्य विज्ञाय<sup>जप</sup> ध्यानादिकं क्रमात् ।  
 प्रहराद्यैस्ततोऽप्यथ ध्यात्वा देवं विना केनम् ।  
 मनसा वर्तयेत्तं तु प्रणवं विन्दुवर्जितम् ।  
 152 निरीत्य शयनं स्थानात् आवश्यकरूपं कुरु ।  
 बहि रंगो पकीती च दृष्टिं पूत पद क्रमे ।  
 दिव्यौद-इ-... मुखस्तिष्ठे द्वात्रौ नै दक्षिणा मुखः ।  
 अर्च्यं रातेतु नै त्रिकृत्यै द्वे सन्ध्ये त, यथा दिवा  
 क्माष्ठे तृणोपलं लोष्टं वा त द्यासं लक्षणम् ।  
 ततो मलं प्रकुर्वीत वरत्तत आलकुण्ठितः ।  
 स सदीपु कुर्यान्... आस्मेनि न जे मये ।  
 स गुरुमै राक्षसे प्रक्षेपे राक्षसे वनेषु च ।  
 काष्ठे न पावरा मृश्य पायुं लोष्टेन वा गृह ।  
 गृही तक्षिरेण भवत्वा तु मृत्तिका हरणं कुरु ।  
 बालुको वर संधर्षे वृक्ष मूलजलाशये ।  
 बल्लोक्तमृत्तिकां चैव तथा नै गामयानिका ।  
 विहङ्गां मृत्तिकां गृह्य जय<sup>(म)</sup> तीरे निष्पापयेत् ।  
 ततः शौचं प्रकुर्वीत मृत्तिकां गृह्य वारिणा ।  
 लिं जे त्रीणि गृहे सप्त दशैक... करे स्मृतः ।  
 उभयोः सप्ततातव्य मृत्तिका रुद्धि मिच्छता ।  
 दशैक भवते त्रीणि दशं शौचं कृतं भवेत् ।  
 दन्तकाष्ठं ततो भवती भयये दामे भवति तम् ।  
 153 आचम्य निष्पिनोऽप्यथ पुनरुद्धूतयेत् क्रमात् ।  
 पश्चाद् भो ज्यं ध्यानं याव दभ्युदितो रात्रिः ।  
 ततः स्थानं प्रकुर्वीत सक्कृतित तवारिणा ।  
 ततो दलं मरुगना स्थानं सर्वकाम प्राप्तिदये ।



लेप गब्ध विनाशाय वारुणं करे कीर्तितम् ।  
॥ इति सर्वज्ञानो तरे भिक्षो चर्या दि प्रकरणम् ॥  
= .x. =

अथातः सं प्रवक्ष्यामि वारुणं स्नान मुत्तमम् ।  
पावनं परमं स्नानं लेप गब्ध विनाशनम् ।  
पाणि पादौ पुरः प्राक्ये मृत्तिकां गृह्य वासणम् ।  
उपस्पृश्य श्वाचि श्वेत्वा शिवं दृष्ट्वा येन निर्मलम् ।  
अस्तेन प्रोक्षणं कुर्यात् मृत्तिका हरणं कुरु ।  
(मन्त्रयित्वा) मान इतास्तकी जैन हृदये न तु सं स्मरेत् ।  
जल तीरे निष्ठायेत तत् प्राक्येत्वा जलाशयम् ।  
अस्तेन प्राक्येत् पूर्वं स्थापये हृदयेन तु ।  
तेनैवाभ्युक्ष्यं भयः ततो भागतये पुनः ।  
पूर्वं दक्षिणेनैव तथा त्रैलोक्ये तरेण तु ।  
अस्त जप्तं भवेत् पूर्वं ब्रह्म जप्तं तु दक्षिणम् ।  
उत्तरं शिव जप्तं तु प्रकुर्वीत पृथक् पृथक् ।  
अस्त जप्तं क्षिपेद्दिशु दशदिशा यथा कृमम् ।  
नाराचास्त प्रयो जेण तोय मध्ये पुनः क्षिपेत् ।  
आग्नेयी धारणा दृष्ट्वा पुनरमृतं निचिस्तयेत् ।  
शिव जप्तेन भागेन ततो भ्यावर्तयेज्जले ।  
शि वती र्थं भवेद्देवं निचि नानेन षण्मुखम् ॥

[अतः गब्ध पातः]

155 जंघे पादौ तथा हस्तौ प्रप्राक्ये त् पुनः पुनः ।  
कण्ठस्थित्वा ततः स्नात्वा शिवतीर्थस्य मध्येतः ।  
चक्र नैत्युपचारेण सुगब्धा मलकादिभिः ।  
ब्रह्मां जे शिव गायत्र्या महास्तेन शिवेन च ।  
आग्नेये कं प्रकुर्वीत लब्धयो पालनं मेव च ।  
संहृत्य सर्व मलानि निनादेन निष्पान विव ।  
आकृष्यो दित मार्गेण स्थापयेत् हृदि स्नके ।  
तत आग्रतनं गच्छेत् पुनः हस्तौ निचक्ष्येणः ।  
यथा तु शैवादिना वारुण स्नाना शक्तस्तथा ।  
प्रप्राक्ये पाणि पादौ तु भस्म स्नानं समाचरेत् ॥



॥ इति सर्वज्ञानोत्तरे नारायणस्नानप्रकरणम् ॥

अस्नानं प्रवक्ष्यामि त्वं श्रेयास्तु विस्तरात्

सर्वज्ञानो मं पुण्यं सर्वपापहरं परम् ।

स्वयं स्वयं गोमये गृह्य स्थाने पादपतितं शुभम् । (वा)

अथः परित्यज्य पञ्च गव्येन मर्दयेत् ।

विलिक्ते निर्जने रम्ये सर्वपापं नार्जयेत् ।

एतन्मन्त्रोक्तिर्मुक्ते प्रजाते परित्यजेत् ।

शुक्लं संहरेत् प्राङ्ः अस्तमौजेन प्रोक्षयेत् ।

शिवाग्ने जनायै त्वं निर्देहे तेन बह्विना ।

अथ त्वं पतः स्वयं अरण्ये गोमये पुनः ।

पञ्च गव्येन संयुक्ते विद्यानेन तु निर्देहेत् ।

तस्याप्ययं भवे अस्नानं लेप गव्यं विवर्जितम् ।

शुचि स्थाने कृतं शुद्धं तदप्येवं पुनर्भवेत् ।

संहृत्य हृदि मन्त्रेण नवे भाण्डे निधापयेत् ।

अस्नानं जपतो मन्त्रो सर्वविघ्नं विनाशनम् ।

अस्ताभिर्मन्त्रितं कृत्वा मन्त्रस्नानं समाचरेत् ।

विधिस्नानं ततः पश्चात् मूर्ध्नि आरभ्य मन्त्रवित् ।

ब्रह्मस्वन्नूपुरेण बहिरंगै रनु कृमात् ।

आभिलेखं शिवेनैव पश्चात् कुर्यात् तत्प्रमुखम् ।

उद्धृत्य विधिं वत्प्राङ्ः कौपीनापरिवर्तयेत् ।

प्रक्षालयेत् तु मृदायां करौ च पुनः राचयेत् ।

ततस्तु परित्यज्य त्वं निर्जने वसन्तवज्जलम् ।

परिमृज्या चमुखं शक्या त्विवारं तु यथा कृमात् ।

प्राग्भवेन ततो विद्वान् शिखां कृत्वा दैवं प्रोक्षेत् ।

आचम्य विधिनाभ्यः पितृदेवांश्च तर्पयेत् ।

सर्वमन्त्रैः सदा वक्ष्यां वक्ष्ये त्वं विचक्षणः ।

ततो दधानं प्रकुर्यात् जपं च त्वं विधिं पुनः ।

जपेत् पट्कत्रयं पुण्यं नित्यं मनोवाक्कायकर्मभिः ।

कात्वे च सदयमे चैव प्राजादादि कर्मणोः ।

सर्वेषु वा शिवे दधे नित्यं जपदधाने शुवास्मरेत् ।



प्राणा वृत्ति निरोधे न नैव पाप मला मुखात्  
 संहितां वा हरेर्बलितं त्रिषु कालेषु भक्तवित्।  
 शत मष्टोत्तर मशैः सर्व पाप निरुद्धये।  
 सर्व विद्वन् विना शार्थं पाप्मा जालस्थ नैव हि।  
 अस्मापि चोर रक्तपाणि सततं परिवर्तयेत्।  
 दावं भक्त मयो भूत्वा सर्व मंत्रांस्तु योजयेत्।  
 स एवायं धु मंत्रान् योजी योगात्मकान् गुणान्।  
 सहसा यो यदा भक्तो भक्त एवायं मारयेत्।  
 अथ हायो योगी लिङ्गं कमण्डलु धरः सदा।  
 ॥ श्रीसर्व ज्ञानोत्तरे भक्तवत्सल प्रकरणम् ॥

= . x . =

अतः परं प्रवक्ष्यामि कमण्डलु धरं सदा।

अथ हायस्थ योगीन्द्रे सदा येन कमण्डलुम्।  
 प्रज्वाल्य मणिं चोरेणा स्तनेन च विधानवित्।  
 प्रातः कृत्वाय तान्निध्यं देहे देह कमण्डलुम्।  
 ताम्रमये संशोदय तथा रक्तोदक भक्षणम्।  
 रौप्य हेमौतु संशोदयौ लेप गन्ध मलाब्धितौ।  
 पायसाचमनं शौचमाचरेत् सततं कृत्वा।  
 न किञ्चित् स्पृशेत्तावदाय च्छुक्को मरा कुम्भौ।  
 शुक्ल पाणि प्रतापमा व्यति कार्यं यथोदितम्।  
 नाभ्येन स्नेहितं वस्त्रं न शय्या सन कमण्डलुम्।  
 आसनः शुचिरेतानि परेषा मशुचि भवेत्।

॥ श्रीसर्व ज्ञानोत्तरे कमण्डलु प्रकरणम् ॥

॥ शिव नाम सुन्दरी संहितदभ्युदये स्वराय नमः ॥

॥ इति सर्व ज्ञानोत्तर पादः समाप्तः ॥

= . x . =

copied by

Subramania Sastri



